

ŞEHRİN MAKAMI İBRAHİM ve URFA

Seyit Ahmet KAYA

**Şehrin Makamı İbrahim
ve
Urfa**

Seyit Ahmet KAYA

T.C.
ŞANLIURFA VALİLİĞİ
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Şehir Kitaplığı Dizisi: 25

ISBN:
978-605-359-565-6

Yayın Koordinatörü
Selami YILDIZ

Dizgi Mizanpaj
Mehmet Sait RIZVANOĞLU

Kapak Fotoğrafları
Tablo: Ali KORKMAZ
İbrahim H. KARACA

Baskı
Bahçıvanlar Basım San. AŞ.
Fevzi Çakmak Mahallesi 10633.sk. No:11
0.332.3452424 Karatay/Konya
Basım Tarihi: Mart 2012/Konya

Yayın Hakkı
Bu eserden iktibas yapılırken,
Dipnot veya bağlaç usulü kaynak gösterilmeden
yararlanılamaz.
Kitabın hukuki sorumluluğunun tamamı yazarına aittir.

TAKDİM

Şanlıurfa, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Suriye'ye komşu olan, İpekyolu güzergâhındaki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Doğu'yu Batı'ya bağlayan ticarî yolların kesiştiği kavşak noktasında bulunması, stratejik öneme sahip bir kent olmasını beraberinde getirmiştir. Bu özelliğinden dolayı, tarihi gelişim sürecinde, üzerinde birçok bağımsız devlet ve beylik kurulmuş, birçok uygarlığa beşiklik etmiştir.

Şanlıurfa, bereket hilalinin merkezinde kilit taşıdır. Tarımın ilk olarak yapıldığı, ilk üniversitenin kurulduğu, üç semavi dinin yeşermesine ev sahipliği yapan “ateşin Hz.İbrahim'i yakmadığı”, farklı kültür unsurlarının bir arada yaşadığı ve misafirperver insanların harmanlandığı kadim bir şehirdir. Bu değerlere insanlığın dün de ihtiyacı vardı, bu gün de ihtiyacı var, emin olun yarın daha çok ihtiyacı olacak. Türkiye, komşusu aç olduğu zaman tok yatmayan insanların bulunduğu bir ülke olmaya devam edecektir.

Şanlıurfa tarihi, Balıklıgöl'de, Nevalıçori'de, Göbeklitepe'de ve bugüne kadar il genelinde yapılan arkeolojik kazıdan, elde edilen bulgulara göre, günümüzden 12.000 yıl öncesine kadar gitmektedir. Balıklıgöl çevresinde yapılan kazı çalışmalarında günümüzden 12.000 yıl öncesine ait insan boyutunda olan Dünyanın En Eski Heykeli bulunmuştur.

Şanlıurfa, tarihi süreç içerisinde bit çok peygambere ev sahipliği yapmış bir şehir olarak **“Peygamberler Şehri”** adıyla anılmaktadır. Tarihsel birikimi ile birçok medeniyete beşiklik eden bu şehir din, dil, ırk, kültür ve medeniyetlerin buluştuğu, kaynaştığı, bir hoş görü şehri olmuştur...

Şanlıurfa’yı Harran’dan ayrı düşünemeyiz, Harran tarihi süreç içerisinde birçok medeniyete beşiklik etmiş önemli bir şehirdir. Harran, ay, güneş, yıldız ve gezegenlere tapınmanın yaşandığı Sabiiliğin merkezi olmasının yanı sıra, İslami dönemde ise müspet ilimlerin okutulduğu Dünyanın İlk İslam Üniversitesine başkentlik etmiş bir şehirdir.

Şanlıurfa, dün olduğu gibi bugün de insanlıkla paylaşacak önemli değerleri bağrında taşımaktadır. Yapmaya çalıştığımız üzerimizdeki küllere üfleme, sahip olduğumuz potansiyelimizi ortaya çıkarmak, insanlığın faydasına sunmaktır. Hedefimiz geleceği ve büyük potansiyeli olan; tarih, kültür, barış ve huzur şehri Şanlıurfa’yı el birliği ile bugünkünden daha iyi noktalara daha ileriye taşımak, vatanş ile devletin kaynaşmasını sağlamaktır.

“Şehrin Makamı/İbrahim ve Urfa” adlı bu eserin hazırlanmasında ve yayımlanmasında emeği geçen herkese teşekkür eder, bu kıymetli eserin okuyucularımıza faydalı olmasını temenni ederim.

Celalettin GÜVENÇ
Şanlıurfa Valisi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM / 3

ÖNSÖZ /7

I. ŞEHRİN MAKAMI / 11

Urfa'nın Makamı: İbrahim (a.s.) / 15

Şehir / 19

Ve Şehrin İlk Mekânı Olarak Ev / 24

Kadim Şehir / 30

Nemrud / 32

İbrahim (a.s.) / 34

Rahman'ın Dostu Olmak / 38

Safını Belirleyen Karınca / 42

İbrahim'e Hemşeri Olmak / 45

Şehrin Hafızasından Misafirperverliğe / 48

Hacc / 54

Kâbe /57

Ve Makam-ı İbrahim / 64

Kurban / 67

Dinlerin Şehri / 70

Hicretin İlk Şehri: Harran / 75

Allah'ın Askerleri: Sinekler / 80

Urfa Şiirinde İbrahim a.s.) 86

Folklor ve İbrahim / 103

II. İBRAHİM (A.S.)'İN HAYATI / 111

Çevre / 112

Nemrud'un Rüyası / 112

İbrahim (a.s.)'in Doğumu / 113

İbrahim (a.s.)'in Yıldızlara Bakarak Rabbi'ni

Arayışı/115

Putlarla Mücadele / 116

İbrahim (a.s.)'in Putları Kırmayı / 117

İbrahim (a.s.)'in Ateşe Atılması / 118

Ateş'in İbrahim (a.s.)'i yakmaması / 120

Hicret / 121

Zemzem / 124

İsmail'in Kurban Edilmesi / 124

Meleklerin Müjdesi ve Hz. İshak'ın Doğumu / 126

İbrahim (a.s.) Mekke'de / 128

Kâbe'nin İnşası / 129

III. İBRAHİM (A.S.)'İN BİRKAÇ ÖZELLİĞİ /131

Ululazm Peygamber: İbrahim (a.s.) / 132

İbrahim (a.s.)'ın Sofrası ve Cömertliği / 136

Evvah / 138

Vefa / 138

İbrahim'in Rabbi'ni Arayışı ve Bir Şehir Faaliyeti
olarak: Bilim / 139

ÖNSÖZ

Şehir ve şehir kültürüne olan merakım, bu konuda yazılmış olan kitapları okumama vesile oldu. Şehir kuramından tutun da şehir sosyolojisi kitaplarına; Max Weber'den tutun da Turgut Cansever, Gülzar Haydar'a kadar birçok yerli ve yabancı yazar, ilgi alanım içine girdi böylece. Bu okumalardan sonra şehir ve insanı anlatan birçok yazı yazdım. O yazılardan biri de *Şehrin Makamı* yazısı idi.

Bu yazı üzerinden geçen onca zamandan sonra, İbrahim (a.s.) ve şehir veya özelde İbrahim (a.s.) ve Urfa ilişkisinin somut bir örneğini yazma gereğini duydum. Belki de bu şehirde yaşıyor olmam, belki de İbrahim'e hemşeri olmanın yarattığı duygusal psikoloji ile olsa gerek, bu konuda yazmamda etkili olmuştur, diyebilirim. Bu çalışma, bu anlamda; İbrahim (a.s.)'in Urfa için ne anlama geldiği sorusunu irdelemekle beraber, İbrahim (a.s.) kavramının/imgesinin bir çözümlemesi, neyi ifade ettiği veya hangi anlamları içermesi gerektiği sorusunun kökenine/kaynaklarına da inme gereğini duyma kaygısını taşımaktadır. Çünkü büyük bir peygamber olarak İbrahim (a.s.), sadece Urfa ile ilişkili değil. Her şeyden önce O, ulu'lazm bir peygamber ve İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav)'den sonra insanların en üstünü olarak önemli bir konuma sahip, üç semavi dinin atası; bu somut gerçekle bir dünya peygamberi makamında.

Bu derece önemli olan Yüce bir insanı, sadece Urfalıların sahiplenmesi elbette kabul edilemez, düşünülemez. Denilebilir ki, tüm Ortadoğu halklarının sahiplendiği ve

kendilerine hemşeri gibi gördükleri İbrahim (a.s.) gerçeği, bu yönüyle kıskandıracak boyuttadır. Çünkü İbrahim (a.s.), üç semavi dinin atası olarak tüm Ortadoğu'yu dolaşmış, gittiği her yerde bir iz bırakmıştır. İsmiyle müsemma birçok makam mevcuttur bu anlamda.

Ortadoğu'nun önemli yerleşim merkezlerinden biri olan ve Bediüzzaman'ın deyimiyle Urfa, İbrahim (a.s.)'in menzillerden bir menzildir, belki de. Bu anlamıyla Urfa, demek ki, İbrahim (a.s.)'in gerçek anlamda bir şekilde ilişki içinde olduğu bir menzil veya bunun da ötesinde anlamlar içeren bir merkez. Kim bilir?

Bu menzil, bazılarının görüşüyle doğduğu, büyüdüğü, Nemrud'la tevhid mücadelesinin gerçekleştiği yer, bazılarına göre de uğradığı veya bir süre yaşadığı yer olarak telaffuz edilmektedir. Her halükarda kimse İbrahim (a.s.)'i Urfa'dan soyutlayamıyor. Bu kesin somutlanmanın altında ise kimsenin bir türlü itiraf etmeye yanaşmadığı/cesaret edemediği İbrahim (a.s.)'in gerçek anlamda Urfa ile ilişkisini inkâr edememe psikolojisi. İbrahim (a.s.)'in yaşadığı yer konusunda kafa yoranların, tam bir gerçeğe ulaşamama nedeni de mevcut kaynakların kesin bir bilgi vermeyişi... Gerek Kur'an ve gerekse hadisler de bu konuda kesin bir bilgi vermiyor. Kur'an, doğası gereği bu tür bilgileri vermez. Çünkü Kur'an, daha çok işin mesaj boyutuyla ilgilenir. Hadisler de Kur'an'ın bir nevi yorumu olduğu için, Onlar da bu konuda kesin bir bilgi içermiyor. Maalesef yörede yapılan arkeolojik kazılarda çıkan belgeler de bu konuda bilgi vermiyor.

Eldeki kaynaklarımız (şimdilik) şehir hafızası, efsaneler, rivayetler, Tevrat ve Hıristiyan mitleridir, diyebiliriz.

Objektif bir bakış açısıyla bakacak olursak; bu bilgiler, bilgi çağında ne kadar geçerlidir. O tartışılır elbette. Ama şunu da göz ardı etmemek gerekir: Bir insan, durup dururken

bir şehrin yerlisi olarak kabul görmez. Folklor, tarih, edebiyat, sosyal hayat gibi alanlarda eğer bir yer edinmişse, demek ki, bu kişi orayla ilişkilidir. Yüzyılların birikimi olan kültür - sosyal hayat, folklor, edebiyat, hatta sonradan yapılan mimari eserler vs. İbrahim (a.s.)'i konu ediniyorsa, bu, İbrahim (a.s.)'in Urfa ile derin bir ilişkisinin olduğunu gösterir. Üstelik İbrahim (a.s.)'in orayla ilişkisini gösteren işaretler de söz konusu ise, bunca yıldır orada yaşayan halk birbirinden habersiz İbrahim (a.s.)'i içselleştirme girişimleri geliştirmişse, o zaman İbrahim (a.s.)'in Urfa ile ilişkisinin olmadığını söyleyebilir miyiz?

Bu bağlamda, İbrahim (a.s.)'in Urfa ile ilişkisini bu son paragrafta ifade etmeye çalıştığım bilgiler ışığında değerlendirmeye çalışacağım. Mademki bir şehir-insan portresi çizmeye çalışıyoruz, o halde, bu portenin de bu çizgilere uygun olarak resmedilmesi lazım değil midir? Urfa'nın hayalinde canlandırdığı İbrahim (a.s.) portresi, bizden biri, paylaşılmaya gelmeyen, koruyucu, insanüstü meziyetleri olan gibi çizgileri içinde barındıran bir ulu kişidir. Bu doğrultuda bir İbrahim (as) – Urfa etkileşiminden bahsedebiliriz.

Yukarda bahse konu olan ve bu kitabın yazılmasına vesile olan yazıyı, noktasına virgülüne dokunmadan zorunlu olarak ileriki sayfalara alıyorum...

S.Ahmet KAYA
Şanlıurfa/2010

SEYİT AHMET KAYA

(1966)

Şanlıurfa'nın Bozova ilçesine bağlı Zivanlı köyünde doğdu. 1969 yılında Urfa'ya yerleşti. İlk ve ortaokulu bitirdikten sonra lise diplomasını dışarıdan sınavlara girerek aldı. Başladığı yüksek öğrenimini Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi ikinci sınıfında iken yarıda bıraktı. 1986 yılında Şanlıurfa Belediyesi'ne girdi. Bu kurumda çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1999 Basın ve Yayın Danışmanlığına getirildi; bu görevi sırasında Şanlıurfa Büyükşehir bültenini çıkardı. (1999, 3 sayı)

Harran Dergisi'nin 25. sayısından itibaren (1986) yayın editörlüğünü üstlendi. Bir süre de Yazgı dergisinin editörlüğünü yaptı. Urfa ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarını Harran dergisinde; şiirlerini ise Anzılha, Harran, Yazgı, Seyir, Düş Çınarı, Yedi İklim, Ay Vakti, Lamure ve (Kürtçe şiirlerini ise) Nûbihar dergilerinde; düşünce ve edebi yazılarını ise Akit ve Gapgündemi gazetelerinde yayımlandı. Türkiye Yazarlar Birliği üyesi; Şanlıurfa Şubesi'nin kurucularından olup, halen şube yönetiminde aktif olarak çalışmaktadır.

Adalet Hanım ile evli olup Muhammed Talha, Beyza Nur, Abdülkadir Ukbe ve Muhammed Tayyip adında dört çocuğu vardır.

Kavgacı bir şiir anlayışı geliştirdi. İmgeye dayalı bir şiir kurdu. İnsanı, şiirin odağına yerleştirdi.

Yayınlanmış eserleri:

Ölümü Seven İbrahim Bey (şiir, 1991) Bir Dosta Mektup (şiir, 2005), Cumhuriyet Dönemi Urfa Şairleri (antoloji, 2. Baskı 2006)

I. BÖLÜM

Şehrin Makamı

Şehrin Makamı

Bir şehrin hafızasının olduğunu öncül bilgilerimizle ve fehmimizle kabullenmişsek eğer, o halde, o şehrin hafızasına da bu vesileyle saygı göstermemiz gerekiyor demektir. Bu saygıyla ve bu kabullenişle birlikte, o şehrin manevi şahsiyeti etrafında gelişen ve filizlenen bütün değer yargılarına da hürmet etmemiz gerekiyor demektir aynı zamanda...

Bir şehrin hafızasının olduğunu ve hafızanın da o şehrin sahip olduğu kültürel ve manevi değerlerden oluştuğunu fehmimizle kabul ettiğimize göre o değerler, var oldukça ve insanlar bu değerlerin etrafında toplanarak kendilerine yeni açılımlar sağladıkları müddetçe, şehrin hafızası da kaybolmaz ve körelmez, bilakis gençleşir. Şehrin hafızasını oluşturan bu değerlerin yanında ve üstünde bir değer daha vardır. Ki o değer, o şehrin (Rasim Özdenören'in ifadesiyle) 'makamı'dır. Zaten, şehrin hafızasını genç tutan ve körelmesini engelleyen de şehrin makamı değil midir? Peki, şehrin makamı nedir, nasıl ortaya çıkmıştır, fonksiyonları nelerdir, makamın makam olduğunu nasıl ve ne şekilde anlayacağız?

Şehrin makamı, o şehir olmadan önce de var olan, o şehirle birlikte veya sonradan oluşan, o şehirle birlikte anılan veyahut da o makam söylendiğinde eğer, o şehir akla geliyorsa işte O, o şehrin makamı'dır. O makam, o şehrin bir tür koruyucusu, yöneten/gözeten gizli bir eli, kendisinden icazet alınan bir başvuru dergâhı.

Bir şehrin makamı, o şehri şehir yapan ve o makam söylendiğinde o şehri hatırlatan en önemli öğedir. Şehrin kültürel ve manevi değerleri de bu makam çerçevesinde gelişir, dal budak salar. Öncenin ve sonranın hayat ve güç bulacağı bir rehber olma özelliği kazanır makam. Makam, gözle görülür, fiziki bir yapı değildir. Yani taş, toprak,

harçtan müteşekkil bir bina değildir. Bunun ötesinde 'Ruh'tur. Makam olarak belirlenen yerin ruhudur.

Makam, sadece bir tanedir iki tane olmaz... Çünkü bu durum, tabiatın kanununa da terstir. İki kutbun varlığı, daima çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Mıknatısın farklı uçları hiçbir zaman bir araya gelmez. Sürekli birbirilerini kendi merkezlerinin dışına iterler. Çünkü onların bir noktada kalabilmeleri için farklı yerlerde bulunmaları ve birbirilerini merkezin dışına itmeleri gerekiyor. Tam tersi durumda yani mıknatısın iki ucunun bir araya gelmesiyle (ki gelmeyecektir) birlikte iki uç, bir araya gelmemek için habire birbirlerini itmeye başlayacaklardır. Yani meseleyi sosyolojik olarak değerlendirecek olursak; iki başlı olan yerde çatışmalar, çekişmeler sürekli çıkacak, böylece huzur da kalmayacaktır.

Makam şehirler, canlı bir organizma gibi içinde ve yöresinde yaşayan insanları, kendi ruhaniyetleri altına alma özelliğine sahiptirler. Şehrin makamı ile her gün hemhal olan insanlar, yaptıkları her işte, ortaya koydukları tavırlarda makamın kendilerine verdiği aşkınlık ile işlerini ve tavırlarını geliştirirler.. Makam, şehrin ilk yerlisidir. Çünkü şehir, şehir olmadan önce de şehir olduktan sonra da o makam orada olduğuna göre, sonradan gelen insanlara kucak açmış ve onları buraya alıştırmıştır. Böylece her fırsatta ve her olayda makam öne çıkarak, artık yerleşen şehir halkına da öncülük etmeye başlamıştır. Makam, aynı zamanda birlik ve beraberliğin de bir simgesi olmuştur.

Sadece bazı şehirlerin makamları vardır. Bu makamlar söylendiğinde, o şehirler kendiliğinden akla gelir. Çünkü o makam, o şehrin her şeyidir. Çünkü o makam, şehri kol ve kanatları altına almıştır. Şehrin gözü, kulağı, kalbi olmuştur. Ve dışarıdan gelebilecek her türlü taarruza karşı şehri koruma altına almıştır. Her şehrin makamı yoktur. Ama bazı şehirleri de öne çıkaran 'makam'lar (bunlara makam dememiz doğru

olmaz ancak, konunun daha anlaşılır hale gelebilmesi için bu ifadeyi kullanıyorum.) vardır ki, bu, tamamen ruhsuz, maddeperest makamlardır. Yok olmaya, tükenmeye açık makamlar... Çünkü bu makamların ruhu maddeye dayalıdır. Madde tükendiği zaman ruh da kaybolur. Geriye iskelet dahi kalmaz.

Bir de insanları insan eden, onlara erdemler kazandıran, manevi yönden geliştiren - güçlendiren makam şehirler vardır. Mekke, Medine, Bağdat, İstanbul, Konya ve Urfa gibi... Bu şehirlerin sahip oldukları makamlar, insanlığın önünü hep açmış, daha mutlu bir gelecek, insanlar için erdemli ve mutlu bir dünya sunmuştur. Bu mutlu ve erdemli dünyada dik kafalılık yoktur, riyakârlık, vahşet, kendini beğenmişlik vs... yoktur. Hayata güzel tarafından bakmak vardır. Tevazu ve vakar vardır...

Urfa'nın Makamı: İbrahim (a.s.)

Urfa'nın makamı olarak eğer birini kabul edeceksek bu, kesinlikle İbrahim (a.s.)'den (ki öyle kabul ediyoruz) başkası olamaz. Çünkü O'ndan başkası bu makamı dolduramaz, O'ndan başkası bu makama layık değildir... Çünkü Urfa dendiğinde İbrahim, İbrahim dendiğinde ise Urfa akla geliyor... Urfa'nın kendine makam olarak İbrahim (a.s.)'i kabul etmesi sıradan gerekçelere bağlı değil...

Çünkü O, İslam'ın Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V.)'den sonra insanların en üstünü. Âlemlere rahmet olarak gönderilen İslam'ın Peygamberi Muhammed Mustafa (S.A.V.), O'nun soyundan gelmekle ve sima olarak O'na benzemekle iftihar ediyor.

Kendisinden sonra gelen bütün peygamberler, O'nun soyundun. O'na Ebü'l Enbiya (Peygamberlerin babası), Cedd'ül Enbiya (Peygamberlerin atası) gibi sıfatların yakıştırılması da bundan. Bundan dolayıdır ki İslam, Hıristiyan ve Yahudilik sadece O'nda anlaşabiliyor.

Yukardaki cümlelerin birinde Makam şehirlerin, canlı bir organizma gibi içinde ve yöresinde yaşayan insanları, kendi ruhaniyetleri altına alma özelliğine sahip olduğunu söylemiştik. Gerçekten İbrahim (a.s.), ruhaniyetiyle semavi dinler tarafından kabul edilen tek peygamber. Bu bakımdan medeniyetler arasında birleştirici unsura sahiptir. Bu açıdan bakıldığında İbrahim kutsaldır, üzerine toz kondurulmayacak değerde bir yüce insandır.

İbrahim (a.s.), bu özel konumu itibariyle gerçekte Urfa'nın her şeyidir. Urfa'nın manevi koruyucusu, ruhudur.

Urfa'nın bu özelliklere sahip birinin dışında, başka birini şehrin makamı olarak seçmesi, kabul etmesi zaten imkân dâhilinde değil. Bu bağlamda, Urfa, sinesinde doğmuş olsun veya olmasın İbrahim (a.s.)'i tüm benliğiyle içselleştirmiştir.

Kendini İbrahim (a.s.)'in manevi koruyuculuğuna bırakmıştır. Böyle olmakla beraber İbrahim (a.s.), aynı zamanda yeryüzünde yaşayan insanların neredeyse yarısından fazlasının kabul ettiği bir şahsiyet olarak, ruhaniyetini bir semsiye gibi o insanların üzerine örtmüştür. Bu anlamda, İbrahim (a.s.)'in sahip olduğu bu büyük avantajı Urfa, elbette ki kendi adına da bir avantaj olarak kabul edecektir.

Sadece bazı şehirlerin makamları vardır, demiştik yukarıdaki paragrafların birinde. Sözün devamında, bu makamlar söylendiğinde, o şehirler kendiliğinden akla gelir, demiştik. Bu anlamda, nerede olursanız olun (belki biraz iddialı olacak ama) Urfa söylendiğinde İbrahim (a.s.); İbrahim (a.s.) söylendiğinde Urfa akla gelir. Çünkü İbrahim (a.s.), Urfa'yla öylesine özdeşleşmiştir ki, birbirinden ayrılmaz et ve tırnak gibi olmuşlardır. Bu haliyle İbrahim (a.s.), giderek Urfa'nın her şeyi olmuştur. Urfa'yı kol ve kanatları altına almıştır. Gözü, kulağı, kalbi, hayat damarlarından biri olmuştur adeta. Urfa için tehlike yaratabilecek ve dışarıdan gelebilecek her türlü yıkıcı, yok edici tehlikelere karşı her an teyakkuzdadır İbrahim (a.s.). Ki böyle inanılıyor ve Urfa, İbrahim (a.s.)'i bu şekilde, bu imanla kabul etmiştir.

Her şehrin makamı da yoktur. Çünkü bazı şehirlerin kendilerine makam olarak seçtikleri, ama aslında makam olmaktan ziyade hiçbir anlam ifade etmeyen ruhsuz, maddeperest, varlık tasavvurunu ortadan kaldıran veya düşündürtmeyen bazı girişimleri yok değil... Seküler aklın kendi sefaletini ilan etme bahtsızlığını gösteren bu girişimlerin, gerçekte insanlığın kendini bulmasında ne kadar başarılı olduğunu tartışmaya bile gerek olmadığını düşünüyoruz. Neredeyse dört bin yıl önce yaşamış olan İbrahim (a.s.), eğer bugün hala insanlık için güzel ilişkilerin kurulmasında öncü kuvvet oluyorsa, bu, sekülerin aklın ve

ürünlerinin iflası anlamına gelir. Yok olmaya, tükenmeye açık girişimler... Çünkü bu girişimlerin ruhu inkâra ve maddeye dayalıdır. İnkâr başlayıp, madde tükendiği zaman ruh da kaybolur. Geriye sadece ibret olsun diye en hafifi bir rüzgârda uçuşacak inkârın iskeletinden başka bir şey kalmaz.

Nemrud, İbrahim (a.s.)'e; Firavun, Musa (a.s.)'ya; Ebu Cehil, insanların en şereflişi Muhammed Mustafa' (s.a.v.)'ya karşı gelmekle ne kazandı? Onlar, bu davranışları ile sadece kaybetti; her zaman, her yerde ve her zeminde kaybedecekleri gibi...

Ama İbrahim (a.s.) de, Musa (a.s.) da, Muhammed Mustafa (s.a.v) da bugün hala insanlara ufuk açmaya devam ediyorlar. İyinin ve kötünün savaşında, İbrahim (a.s.), Musa (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.)'in tarafında yer alanlar ile Nemrud'un, Firavun'un ve Ebu Cehil'in tarafında yer alanlar, kıyamete kadar sürecek olan bu mücadelede hep karşı karşıya gelecekler. Ve bu onurlu mücadelede Urfa, elbette ki iyinin tarafında yer alacaktır. Çünkü İbrahim (a.s.), Urfa'yı kolukandı altına alarak, makam şahsiyet vazifesini zaten Urfa'dan yana kullanmış ve giderek bu durumda Urfa, tam anlamıyla İbrahim'(a.s.)'in çekim alanına girmiştir.

İşte bu bağlamda, bugün İbrahim (a.s.), Urfa'nın içinde ve çevresinde yaşayan insanları, kendi ruhaniyeti altına almıştır. Bu vesileyle, İbrahim (a.s.), şehrin makamı olarak her gün burada yaşayan insanlarla hemhal olmakta; burada yaşayan insanların günlük yaşayışlarında ortaya koydukları her işte, her tavırda makamın kendilerine verdiği aşkınlık ile işlerini ve tavırlarını geliştirir olmuşlardır... İbrahim (a.s.), burada asıl amacından, evrensel formundan soyutlanarak, şehrin ilk yerlisi gibi kabul edilmeye başlanmıştır. Çünkü şehrin yani Urfa'nın burada ortaya koyduğu, geliştirdiği tavır, bu anlamda kadınsı ve kıskançtır, başkaları ile İbrahim (a.s.)'i paylaşmama esasına dayanmaktadır. Bu konuda Urfa,

kıskançlık gibi bir refleks gösterebilmekte hiçbir beis görmüyor. İbrahim (a.s.)'ın evrensel karizmasına ters olduğunu/olacağını bile bile bu davranışından vazgeçmiyor... İşte, tipik bir hemşericilik kaprisi... Bunu da haklı görmek lazım...

Urfa, dişi bir şehirdir. Kadınsı tavırların içine girmesi kadar olağan bir şey yoktur. Bu yapı, Onun ne kadar canlı ve gelişmeye açık olduğunu göstermekle birlikte, hem kendisinin hem de İbrahim (a.s.)'in canlı bir organizma gibi ne kadar hayatın içinde olduklarını belirtir cinsten olması bakımından üzerinde durulması gerekir.

Hayatın içinde olan Makam Şahsiyet, hem o şehir olmadan önce var olduğuna göre, gelecekte de o şehir ortadan kalksa bile var olmaya devam edecektir, yakardaki cümleden olmak üzere.. Çünkü şehir, yani Urfa var olmadan önce de şehir istidadı göstermeye başladıktan sonra da Makam Şahsiyet olarak İbrahim, orada olduğuna göre, sonradan gelen insanlara kucak açmış ve onları buraya alıştırmıştır. Böylece her fırsatta ve her olayda İbrahim öne çıkarak, artık yerlileşen şehir halkına da öncülük etmeye başlamıştır. Aynı zamanda, birlik ve beraberliğin de bir simgesi haline gelmiştir.

Şehir

Şüphesiz şehri çeşitli boyutları ile ele almak, değerlendirmek mümkün. Şehri mimari, ekonomik, estetik, sanat, bilim, sosyolojik gibi yönleriyle ele alabiliriz. Ancak bu yönleriyle tanımaya çalışmak, tek başına şehri anlamamızda yeterli olmayabilir. Hatta şehri bu yönleriyle anlamaya çalışmak, kolay bir yoldur ve bu, bir anlamda, şehri hiç anlamamaktır.

Çünkü şehir, bunlarla birlikte ve bunlardan öte anlamlar içeriyor. Hızla ve coşkun akan bir ırmağın bir yerlerde durduğunu/duracağını hesap ediyorsunuz, ama ırmak daha da hızlanarak ve coşarak akmaya devam ediyor. İşte şehir, bu ırmak gibi sonsuz anlamlarıyla her gün yeniden tazelenerek akmaya devam ediyor ve bizi kendine hayran bırakıyor... Bu haliyle şehir, ne kadar çok yüzlü olduğunu, her türlü sorunun cevabını içinde sakladığını gösteriyor. Ki bu haliyle, aynı zamanda ne kadar karmaşık bir yapıya sahip olduğunu da göstermiş oluyor bize. Ancak, esrarlı ve korkunç gibi görünen bu özellikli yapısını anlamak da mümkündür. Evet, şehri anlayabiliriz... Onu anlamak ve çözümlemesini yapmak için de insanın kendi içinde ördüğü kalın önyargı duvarlarından kurtulması gerekiyor birincil elden.

Bu meyanda, şehri anlamak için öncelikle şehri yaşayan bir organizma gibi görmek, yani onu kendinden biri gibi görmek gerekiyor. İnsanın ta kendisidir çünkü şehir; evet, çünkü insan kendine bakarak şehri konumlandırmıştır. Kendi özelliklerini şehre yansıtmıştır; yani hem iyi yönlerini hem de istenmeyen yönlerini... Bu yönleri içinde erdemli ve güzel vasıflar olduğu gibi karamsar, bedbin, cebbar, kibir, kendini beğenmişlik gibi vasıfları da vardır.

Dünyanın dört bir yanından getirilen toprak ile mayası oluşturulan insanların birçok yüzleri vardır. Bu haliyle insan, kapalı bir kutudur ve içinden ne zaman neyin çıkacağı belli değildir. Kendi kimliğini şehre yansıtan insan, şehri de kapalı bir kutu haline getirmiştir. Şehir ve insanın bu yapısı, güven noktasında soru işaretleri oluşturuyor böylece.

Bunun farkında olan İbrahim, insanların Kâbe'yi tavaf için geleceklerini biliyor ve şehrin güvende olması için Yüce Yaratıcı'ya dua ederek, Kâbe'nin içinde bulunduğu şehrin güvenli bir şehir olmasını istiyor:

Hani İbrahim: "Rabbim, bu şehri güvenlik yeri kıl ve halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle rızıklandır" demişti de (Allah: "Sadece inananları değil) inkâr edenleri de bir süre yararlandırır sonra onu ateşin azabına uğrattım; ne kötü bir dönüşür o" demişti.¹

Bu ayette konu edilen şehir Mekke'dir. Şehirlerin Anası diye övülen Mekke, bir anlamda şehirleri ve içeriklerini de sembolize ediyor aslında. Burada Mekke'nin konu edinilmesi, Kâbe dolayısıyladır. Çünkü Kâbe, yeryüzünün ilk mabedi. Bulduğu bölgeyi önemli ve kutsal kılmıştır bu yüzden. İbrahim'in bu duası da Kâbe'nin ve dolayısıyla Mekke'nin ziyaretçileri için güvenli bir yer olmasına, faziletleri ile ön planda tutulmasına yönelik yapılmış bir duadır tabiiyle.

Bu ayet ile öne çıkan birkaç önemli nokta var:

Şehirler Güvenlidir: Üzerine düşünen herkesin bildiği gibi şehir, sunduğu sonsuz imkânlar ile sürekli değişen ve yenilenen yüzüyle sonsuz derecede güvenli bir ortam sunmaktadır insana. Birçok insan grubunun; cemaat, farklı

¹ Bakara / 126

etnik yapıları olan, aynı görüşte ve dinde olan, mezhep ve meşrepte olan - olmayan insanların oluşturduğu büyük sosyal yerleşim merkezleridir şehir. Orada kimlikler saklıdır, kimse kimseyi tanımaz, bilmez. Herkes kendi gettosunda yaşar. Birçok meslek grubu ve iş alanları ile şehir, bir anlamda farklı insanlarla tanışmayı sağlar, öte yandan insanları birbirine yabancılaştırır. Bu durum insana inanılmaz bir güven verir.

Hukuk (birlikte yaşama hukuku), herkesin hakkını teminat altına alarak şehirlerin yaşam cazibesini artıran dinamiklerin başında geliyor. Dinsel öğelerle birlikte, “Tanrının hakkını Tanrıya, Sezar’ın hakkını Sezar’a” anlayışını, toplumun içinde yerleşik hale getirmiştir; bir anlamda kutsallaştırmıştır.

Şehirler, aslında medeniyeti oluşturan bütün olguların doğduğu ve geliştiği yerdir. Birlikte yaşama hukuku, kültür ve medeniyet tasavvuru beraberinde paylaşmayı getirerek bilim, sanat, meslekler gibi şehir faaliyetlerini doğurmuştur. Bilimin, sanatın, mesleklerin bu kadar çoğalması, insan sirkülasyonunu da sağlamıştır. Kimliğini gizlemek ve güven içinde yaşamak isteyen insan, şehrin sağladığı bu imkândan faydalanarak, izini kaybetmeyi başarmıştır bir anlamda.

Din Şehri: Mekke, dinsel öğelerin daha çok öne çıktığı bir şehirdir. Aslında dünyanın din kaynaklı ilk şehridir dersek daha doğru olur. Çünkü ilk tapmak burada yapılmıştır. Hz. Âdem, daha önce meleklerin temelini attığı ve zamanla izleri kaybolan Kâbe’yi inşa eden ilk insandır. Ondan sonra birçok peygamber de inşa etmiştir. Bu özellikli yapısı ile Kâbe, insanların yöneldiği ilk tapınaktır. Ama zamanla insanların Mutlak Hakikat’ten ayrılmaları sonucu yıkılmış, temelleri kaybolmuştur.

Kaybolan temeller üzerinde oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi bina eden İbrahim, Yaratıcı'nın emriyle insanları çağırılmış ve böylece insanlar buraya akın akın gelmeye başlamıştır. Hemen yanı başında çıkan ve tadı hiçbir suya benzemeyen Zemzem'in de varlığı, bir anlamda kısa bir sürede bir şehir doğurmuştur.

Seküler Şehir: Şehirleri kuran anlayış, bu anlayışın oluşturduğu kültür ve medeniyet, o şehrin hafızasında derin izler bırakır.

Seküler düşünce, insan aklını gücün kaynağı olarak görür ve her fırsatta bunu deklare eder. Kendinden başka hiçbir güç tanımayan, vahy kültürünü kabul etmeyen, ölümü hayatın bitişi olarak gören ve ahiret gerçeğini kabul etmeyen bu anlayış, yaşanması gereken tek yer olarak dünya hayatını görür. Dünyayı ve dolayısıyla şehri, bu anlayış ile şekillendirmeye çalışır. Mistik anlayışın tersine alabildiğine tüketim, lüks ve görkemli yaşam, sonsuz zevkler, israf, kibir, sınıfsal farklılıklar vs. şehrin asıl kimliğini oluşturur.

Şehir Halkı: İbrahim'in bu duası, zaman içinde burada bir şehrin –dolayısıyla yepyeni bir halkın- oluşacağını haber veriyor. Bu halk, Sırat-i Müstakim üzerinde olacağı gibi, batıl inançta da olabilir. Çünkü şehirde her tür insan yaşar; bu şehrin doğasında var. İbrahim, bu gerçeği bildiğinden ihtiyatlı dua ediyor: “*Rabbim, bu şehri güvenlik yeri kıl ve halkından Allah'a ve ahiret gününe inananları ürünlerle rızıklandır*” diyerek, bir anlamda bütün şehir halkı yerine, sadece içlerinde inananları rızıklandırmasını istiyor. Daha önceki dualarında birinde Allah'a inanmayan, puta tapan babası Azer için hayır dua ederken Yaratıcı O'nu “Zalimler, asla benim bu taahhüdümün kapsamına giremezler.” Şeklinde ikaz etmiş, O da bu yüzden sadece Müminler için duada bulunmuştur.

Fakat Yaratıcı'nın sadece inananları rızıklandırması, Allah'ın "Adil" sıfatının tecellisine uymaz. Çünkü O, yaratılan her canlının rızkını üzerine almıştır. Dolayısıyla Yaratıcı, bu gerçeğe "...*inkâr edeni de bir süre yararlandırır (im)*" şeklinde karşılık vererek, bütün bir şehir halkının rızkını üzerine aldığı belirtilmiş oluyor. Bu yüzden İbrahim, bu bilinç ile dua ederken çekiniyor ve sadece Allah'a ve ahiret gününe inanlar biçiminde duasını sınırlandırıyor.

Bu temel unsurlar, şehirlerin mayasında vardır. İbrahim'in bu duası, bir anlamda şehirlerin bu unsurlarını da göz önüne alınarak yapıldığını gösteriyor...

Ve Şehrin İlk Mekânı Olarak Ev

Hani elçilerimiz İbrahim'e müjdeli haberi getirdiklerinde ona, "Selâm sana" dediler. O da onlara "Selâm size" dedi. Az sonra önlerine kızarmış bir buzağı getirdi.

İbrahim, elçilerin kızarmış buzağıya doğru el uzatmadıklarını görünce, konukları tuhafına gitti, içine onlardan kaynaklanan bir korku düştü. Bu sırada konukları "Korkma, biz Lût'un soydaşlarına gönderildik" dediler.

O sırada ayakta duran İbrahim'in karısı bu haberi duyunca güldü. Biz de ona o elçiler aracılığı ile oğlu İshak'ın ve İshak'ın arkasından da torunu Yakub'un müjdesini ilettik.

—Aman Allah'ım! Doğum mu yapacağım? Oysa ben yaşlı bir kadını, şu eşim de ihtiyar bir adamdır. Bu şaşılacak bir şey!

Konuklar, kadına "Allah'ın işine mi şaşıyorsun? Ey hane halkı, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerinizdedir. Hiç kuşkusuz O, övgüye ve yüceltmeye lâyıktır" dediler.²

.....

Ev, fiziksel bir nesne olmaktan öte anlamlar içeriyor. Zaman-mekân mefhumunu nitelleştirmesi yanında, metafizik aşkınlığı olan faaliyetlerin içselleştirmesini de sağlayan kutsal bir mekân olmasıyla asıl öne çıkmaktadır. Bu bakımdan ev, özellikle Yaratan ile Yaratılan arasındaki özel ilişkiye mahremiyet ve yücelik kazandırmaktadır. Evin bu özelliği, bizi ilk ve asıl ev'e götürüyor: Yani, Kâbe'ye, yani Beytullah'a...

² Hud / 69-73

İlk Ev, yani Kâbe, diğer bütün evleri –fiziksel biçimlerine bakılmadan- içerik olarak sembolize eder. Bu bakımdan evler tasarlanırken ve biçimlendirilirken fiziksel veya görsel açıdan belli bir yere oturtulmadan, insanın özeline ait yerler mesela bir sunak düşünülür. Fakat İslam, evin belli bir yerini bu özel alana ayırmadan, bütün bir alanın temiz olmasını önceler. Zira orada Allah'ın ayetleri okunmaktadır ve bu da beraberinde temizliği zorunlu hale getirmektedir.

“...Evimi tavaf edenler, itikâfa çekilenler, rüku ve secde edenler için temizleyin” diye ahid verdik.³

“Allah'ın evlerinizde okunup duran ayetlerini hatırlayın. Şüphesiz ki Allah her şeyin içyüzünü bilendir. (her şeyden) hakkıyla haberdardır.”⁴

Ev, içinde Allah'ın ayetlerinin okunmasından ve ibadet yapılmasından dolayı temiz olmak zorundadır; arada aracılar olmadan kul ile Allah arasında, hiçbir gizli perde olmaksızın direkt bir ilişki söz konusudur burada. Allah'ın her şeyi görüp işitmesi, kulu Allah'a karşı daha samimi bir pozisyonuna sokar. Bu durum, kula sonsuz bir güven ve rahatlık verir ve onun eve karşı meylinin artmasına neden olur.

Kul ile Allah arasındaki ilişkinin konumlandığı yer olan ve ibadetin layığıyla gerçekleşmesi için Allah, evin iç düzeninin/mimarisinin bu oluşuma göre tanzim edilmesini emrediyor:

³ Bakara / 125

⁴ Ahzab / 34

“Musa ve biraderine (Harun'a): Mısır'da kavminiz için evler hazırlayın. O evlerinizi namazgâh yapın. (orada) namaz kılın. (Ey Musa! İnanlara) müjdele diye vahyettik.”⁵

Burada ev, önce barınma amaçlı olarak, daha sonra (esas itibariyle) namazgâh olarak yapılması emrediliyor. Bu yönleriyle ev fiziksel boyutuyla dünyaya açılırken, içinde Allah'ın ayetlerinin okunmasından ve O'na ibadet edilmesinden dolayı da metafizik bir oluşuma yöneliyor.

Kul ile Allah arasındaki özel ilişki ev üzerinde konumlandıktan sonra, evin sosyal-ahlaki boyutu karşımıza çıkıyor. “Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim” diye buyuran Resulullah (S.A.V.)'ın bu ifadesi, hane halkı ile hane halkı dışındaki insanların ilişkilerine belli bir format kazandırılıyor. Allah'ın ayetleri orada okunduğuna göre, mahremiyet ön planda olduğuna göre ev'e saygı ile ve hane halkından izin alınarak yaklaşılması zorunlu kınıyor:

“... iyilik ve taat, evlere arkalarından girmeniz değildir. Fakat iyilik (eden; Allah'a muhalif olmaktan) sakınandır. Evlere kapılarından gelin. Allah'tan korkun. Ta ki muradınıza eresiniz.”⁶

“Ey iman edenler! Evlerinizden başka evlere, izin almadan, seslenip sahiplerine selam vermeden girmeyiniz. Eğer düşünürseniz bu sizin için daha iyidir. Eğer evde kimseyi bulamazsanız, yine de size izin verilmedikçe içeriye girmeyiniz. Size “Dönün” denirse dönün. Bu, sizi daha çok temize çıkarır. Allah yaptıklarınızı bilir. İçinde malınız

⁵ Yunus / 87

⁶ Bakara / 89

bulunan boş evlere girmenizde bir sorumluluk yoktur. Allah, açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi bilir.”⁷

“Evinde bulunduğu kadın onu yatağına çağırır, kapıları kilitledikten sonra Ona “Haydi gelsene dedi....”⁸

Kulun özeline ait hayatın geçtiği ev, ibadet ve mahremiyet faaliyetleriyle kutsal hale gelmiştir. Ki bu, eve evrensel bir kimlik kazandırmıştır aynı zamanda...

.....

Ev, derin ve aşkın anlamlar içeriyor. Çok boyutlu, ama özel imgesel bir yönü vardır evin. İnsan ruhunun şekillenmesinde rol oynayan temel araçtır. Bütün köşeleri ile ev imgesi yerinde oturmuşluğu, değişken ve değişmeye meyilli olan insan ruhunun bir yerde durmasını, sükûnet içinde kalmasını sağlıyor. Ev, hem sığınaktır, hem dünyaya açılan ilk kapıdır; dış dünyada karşılaştığı sorunlar karşısında tekrar döndüğü ve mutlu olduğu yerdir. Hane halkının toplandığı ve güven içinde kaldığı, hayatını anlamlandırıldığı yer olmakla, birliği ve aşkınlığı sembolize eder.

Evin bu yönü, konu içindeki ayetlerden mülhem olarak; birlik, beraberlik, toplanma, güven içinde yaşama gibi anlamları içeriyor. Esas itibariyle Ev, bu yönünü insanlara ilk örnek, ilk ev olan Beytullah’tan alıyor gibidir:

İnsanlar için kurulan ilk ev Mekke'deki bütün canlılar için bereket ve hidayet kaynağı olan (Kâbe)di..⁹

⁷ Nur 27-29

⁸ Yusuf / 23

⁹ Al-i İmran / 96

Yaratıcı, dünyaya sürgün ettiği insanı başıboş bırakmamak, bir yönünün – istikametinin olması gerektiğini hatırlatmak, her türlü taarruza karşı güven içinde olmak, Yaratıcı'sıyla baş başa kalmak, aile bireyleri ile bir arada toplanmasına vesile olacak ev'i, o gelmeden dünyada kurmuştur. Burası aynı zamanda bereket kaynağıdır da. Böylece insan, maddi-manevi bütün ihtiyaçlarını burada tasarlayarak gidermeye çalışır.

Evi bu kadar önemli kılan ve ona örneklik teşkil eden Kâbe, esas itibariyle evrensel nitelikleri ile plana çıkmakta, bütün evlerin fonksiyonlarını üzerinde taşımaktadır. Yeryüzünde kurulan ilk Mabed-ev olan Kâbe, fiziksel konumundan çok sahip olduğu metafizik boyutuyla bütün evlere kaynaklık ediyor, bu yüzden derin anlamlar içeriyor:

...

Hani Ev (Kabe)'i insanlar için bir toplanma ve güvenlik yeri kılmıştık. "İbrahim'in Makamını namaz yeri edinin" İbrahim ve İsmail'e de "Evimi tavaf edenler, itikâfa çekilenler, rükûa ve secdeye varanlar için temizleyin" diye ahid verdik.¹⁰

Bir defa Orası (Kabe), insanlar için bir toplanma yeridir. Bütün ırklar; renk, dil, mezhep, statü, makam-mevki, kadın-erkek gibi ayırıcı niteliklerine bakılmaksızın herkesi evrensel şemsiyesi altına toplamaktadır. Burada iç kimsenin hiç kimseye üstünlük taslaması söz konusu değildir. Herkes kendi özgür iradesini konuşur. Büyük bir aile olmanın güzelliğiyle, güveniyle teoride anlatılan İslam Kardeşliği burada canlanır, adeta asr-ı saadet dile gelir.

¹⁰ Bakara / 125

Orada apaçık deliller ve İbrahim'in makamı vardır. Kim oraya girerse güvenliğe erer. Ona yol bulabilenlerin Kâbe'ye haccetmesi Allah'ın, insanlar üzerinde hakkıdır. Kim küfrederse bilsin ki Allah âlemlerden müstağnidir.¹¹

Bu ayette dikkat edilecek nokta; Kâbe'nin ziyaret edilmesinin Allah'ın bütün insanlar üzerindeki hakkı olduğunun üzerinde durulmasıdır. İbrahim'i varislerinin bu bilinç ile ister Yahudi, Hıristiyan, ister Müslüman olsun güven içinde Haccetmesi Allah'ın onlar üzerindeki hakkıdır. Gerek cahiliye döneminde gerekse İslami dönemde her kim Kâbe'nin kuşatıcı alanına girerse güven içinde kalacağı Cenab-ı Allah tarafından bu ayette belirtiliyor. Ancak, Allah'ın Yahudiler ve Hıristiyanların imanına ihtiyacı yoktur. Onların küfür içinde olmaları onların zararınadır. Allah'ın hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, *Allah âlemlerden müstağnidir.*

¹¹ Al-i İmran

Kadim Şehir

Yaşadığımız şehir tarih kadar eski bir şehir ise bu, işimizin kolay olmadığı yani şehri oluşturan öğelerden daha çok şehrin yoğun imgelerle müteşekkil olduğunu, bu imgelerin her an yeni limanlara yelken açtığını, yeni anlamlara kapı araladığı; şehrin canlı bir organizma gibi sürekli kendini yenilediği, geliştiği anlamına gelir.

Yeryüzünde bu tür şehirler çok nadirdir. Değerleri ile, özellikle şehirlerin ruhu dediğimiz spesifik yönleri ile, zihnimizde çoğalttığımız ama bir türlü cevabını bulamadığımız sorulara rahatlıkla cevaplar üretme kabiliyetine sahipler. Bu özel yapıları sayesinde ki, diğer şehirlerin içinden sıyrılarak, ne kadar özel olduklarını hemen fark ettirir kadim şehirler.

Demek ki, spesifik bir yönü var kadim şehirlerin... Sadece bu kadar mı? Elbette ki bu kadar değil... Öznel oldukları kadar, doğurgan bir yapıya sahiptirler; (çünkü kadim şehirler aynı zamanda kadınsı melekelerdir) bitip tükenmek bilmeyen bir hazla içinde yaşayan insanlara hem yaşadıkları an -çevre- için, hem de gelecek tasavvurları için cevaplar üretirler....

Evet, kadim şehir kadın gibi doğurgan yapısıyla geçmişle ilgisini kesmeden, gelecek ile ilgili tasavvurlarımıza yön verir. Ama bunu gerçekleştirirken de insanı yarı yolda bırakmaz, vefasızlıkta bulunmaz. Mayasında kibir, kendini beğenmişlik yoktur. Her an fedakârlığa hazırdır.

Kadim şehirler, tarih boyunca küfür ile tevhid'in hep mücadele alanı olmuştur bir bakıma. Küfrün en güçlü ve taraftarlarının çok yoğun olduğu dönemlerde dahi, tevhid hep galip gelmiştir. Ama buna rağmen küfür, yine de kendi hegemonyasını şu veya bu şekilde sürdürebilmiştir. Peki, bu hegemonya, insanlığa mutluluk kapılarını açabilmiş midir?

Tabi ki açamamıştır... Çünkü küfrün bugüne kadar insanın mutluluğu için geliştirdiği hiçbir projesi olmamıştır. Küfür, şeytani içgüdüleriyle ancak, insanlığın geleceğini karartabilir.

Küfrü içinde üreten ve barındıran kadim şehir, bunu bir şekilde içinden atabilme reflekslerine de sahip. İçinde doğup büyüdüğü Peygamber (Muhammed s.a.v.)'e sırtını çeviren ve öz yurdundan kovan Mekke, sonuçta küfrü de içinden kovabilme reflekslerini gösterebilmiştir. İbrahim (a.s.)'in henüz Hicret'ne müteakip Urfa, Nemrud'u ve kavmini de helak etme yolu ile küfrü kovmuştur. Kadim şehirlerin bu yapısı, insanlığın geleceğine her an yeni ufuklar açabilme imkânını sunmaktadır. Bu vesileyle bu yapıları ile medeniyetin filizlenmesinde başat roller üstlenmektedirler...

Küfrü ve Tevhid inancını birlikte veya bağımsız yaşayan kadim şehir, küfrün üstün gelmesini sağlamaya çalışan zalimleri, bir süreliğine de olsa bağrında yaşatabiliyor. Yüce Yaratıcı'nın; "...*inkâr edeni de bir süre yararlandırır (im)*" ifadesi, İlahi Adalet'in inanan-inanmayan bütün insanlar için geçerli ve eşit olduğunu, bu yüzden de hükümdarlığın veya başka insanı faaliyetlerin herkes için geçerli ve yürürlükte olduğu garantisini belirtiyor. Fakat bu, bir süreliğinedir. Ama bu Gerçeği ve süreyi tanımayan zalimler, kendi güçlerinin hevesine kapılarak, Yaratılış Gerçeğine kafa tutabiliyor, insanları kendi çıkarları için kullanabiliyorlar.

Tevhid İnancı karşısında yer alan bütün zalimler, nerdeyse benzer özelliklere sahipler, benzer şeyleri söylemekte ve benzer şeyler yaparak, Mutlak Hakikat'e karşı gelme basiretsizliğini gösterebiliyorlar.

Kendi varlığının özelliklerini unutan Nemrud da Tanrılık iddiasında bulunma cüretini göstererek, bu zalimlerle ne kadar benzer olduğunu ortaya koyuyor.

Nemrud

Tanrılık iddiasında bulunmak bir hastalıktır. Bir ruh hastalığıdır bu. Kendi varlığının boyutlarına bakmadan, kendi varlığının acizetine bakmadan, en güçlü olma hissiyatına kapılmadır tanrılık iddiası. Tanrılık iddiasıyla ortaya çıkanlar da birer ruh hastası değil midirler? Oysa bilmiyor ki, kendileri de yaratılmıştır, her yaratılmış gibi o da fanidir. Ama bu feraset, tanrılık iddiasında bulunan Nemrut'ta ne gezer...

Tanrılık iddiasıyla ortaya çıkan, giderek kendi gerçekliğinden uzaklaşır, haddini aşar, beşer olduğunu unutup verir. Bu sonuç bir tanrılık kompleksidir, acizettin cihana ilanıdır. Kendini bilen, varlık sebebini kavrayan Kul, Yüce Yaratıcı karşısında tanrılık iddiasıyla ortaya çıkmaz, haddini ve yaratılmışlığım; yani ölümlü, yani fani olduğunu bilir. Öyle davranır, bu tevazu içinde Rabbi'yle ilişkiye girer. Erdemli olma hali de budur zaten.

Erdemli olmayı küfre tercih eden Nemrud, ne yaptı peki?

Beşer olduğunu unutan ve tanrılık iddiasıyla ortaya çıkan Nemrud, giderek bu hızla kendinde olmayan güçlerin kendisinde var olduğunu iddia ederek gururlanmaya, kendi kendisiyle övünmeye başladı. Bu kibir ve her şeye hükmetme arzusu ile insanlara iyilik götürme yerine, zulmetme yoluna gitti. Yığınla insanı küçük ve hesapsız işlerinde kullandı; böyle yaparken de hep zulmetti, aşağıladı. Kendi çıkarı için kadın, çocuk, yaşlı demeden öldürdü. İşte, tam da burada Yüce Yaratıcı, zulümde sınır tanımayan Nemrud'un karşısına İbrahim (a.s.)'i çıkarttı.

İbrahim (a.s.), Nemrud'un da diğer insanlar gibi bir insan olduğunu ve hiçbir farkının olmadığını, kendisinin de diğer yaratılmışlar gibi yaratıldığını ve asla tanrı olamayacağını, gücünün ve hükümdarlığının bir sınırı olduğunu gözle

görülür örneklerle ortaya koydu. Buna rağmen Nemrud, ahlakın sınırlarını zorlayarak tanrı olduğunu söylemekten geri durmadı diğer zalimler gibi. İbrahim (a.s.), kendi Tanrı'sının her şeye gücü yettiğini, hayatın O'nun elinde olduğunu belirtir. İbrahim (a.s.)'in bu iddiasına Nemrud, ancak, iki tutsaktan birini öldürüp diğerini serbest bırakmakla cevap verir. Yani bu durumda bile, ortaya konan acizliğe bakın ki, yine de insanlığın aleyhine olabilecek bir tasarrufu vardır Nemrud'un. Yoldan çıkmışların başvurabilecekleri ve tek sığınabilecekleri cevap, bundan öteye geçmez: Zulmetme...

Oysa İbrahim (a.s.); "Benim Rabb'im güneşi doğudan doğurur, batıdan batırır. Senin de gücün yetiyorsa batıdan doğur."¹² Ama ne gezer. Bir sineğe dahi hükmedemeyen Nemrud, güneşe nasıl hükmedebilsin ki?...

Kendilerine verilen bir anlık güçle, Mutlak Güç karşısında kendi güçlerini ilan edebilme pişkinliğini gösteren Firavunlar gibi Nemrud da bir an kendini kaybederek, Mutlak Güç karşısında Tanrılık iddiasında bulunma basiretsizliğini gösterebiliyor, ne yazık ki...

İşte kadim şehirler, Mutlak güç ile sapık güçlerin karşı karşıya geldiği, ama sapık güçlerin hiçbir zaman galip gelemeyeceğini gösteren levhalarla dolu olan mekânlardır. Bu anlamda Urfa, önemli bir şehirdir. Çünkü Urfa, destansı bir mücadelenin; İbrahim (a.s.)'in Nemrud'a karşı verdiği Tevhid Mücadelesinin yaşandığı kadim bir şehirdir. Bu mücadele, kıyamete kadar yaşanacaktır elbette. Çünkü küfür kıyamete kadar sürecek; tevhidi mücadele de hep onun karşısındaki yerini alacaktır.

¹² OYMAK, Mehmet. Hz. İbrahim Halilullah ve Urfa, s. 25. 2004.
ŞANLIURFA

İbrahim (a.s.)

İbrahim (a.s.), Yüce Kitabımız, biricik kılavuzumuz Kur'an-ı Kerim'de bildirilen ve peygamberimizden sonra insanların en üstünü olan bir peygamber olarak: "*Kitap'ta İbrahim (a.s.)'i de an. Zira o, sıdkı bütün bir peygamberdi.*"¹³ şeklinde anılmakta ve tanıtılmakta O'nun Yüce Peygamber'den sonra insanların en üstünü olarak konumlandırılması, tamamen kendi çabaları ve üstün feraseti sayesinde gerçeğe ulaşmasıyla ancak izah edilebilir. Çünkü O, küçük yaşta gerçeğe ulaşmıştı ve bu, çok önemliydi.

Bütün peygamberler, Yüce Yaratıcı'nın iradesiyle Allah'ı bilip, peygamberlikle şereflenmişler. Ancak İbrahim (a.s.), kendi akıl ve ferasetiyle Yüce Yaratıcı'yı bulmuştur. Bu, O'na insanlar arasında İslam Peygamberi'nden sonra ikinci, en üstün insan olmayı kazandırmıştır. O, akıl ve ferasetiyle Mutlak Yaratıcı'yı bulurken, aynı zamanda da akıl yürütme, deneme-yanılma yöntemi ile keşifler yapılabileceğini de ispat ediyordu.

Bilimin temellerinin ilk atıldığı antik çağdan, yaşadığımız teknolojik çağa kadar süregelen bilimsel araştırmaların öncü keşif yöntemi akıl yürütme, deneme-yanılma yöntemleri değil midir? Eğer, bu yöntem olmasaydı, şu anda teknoloji sayesinde yakaladığımız rahatlığı nasıl elde edebilirdik? Doğrusu, bu konuda söylenebilecek fazla bir şeyin olduğunu düşünemiyorum...

¹³ Meryem / 41

İbrahim (a.s.), Ülü'l'azm bir peygamberdir. Hz. Âdem (as), Hz. Nuh (as), Hz. Musa (as), Hz. İsa (as) ve Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) ile birlikte altı büyük peygamberden biridir. Kendisinden sonra gelen bütün peygamberler O'nun soyundan gelmiştir. Oğulları İsmail ve İshak peygamberlerin soyundan gelen peygamberlerden dolayı kendisine sonradan "Ebü'l enbiya" (peygamberler babası) lakabı verilmiştir.

Kitap verilen peygamberlerden. Kendisine on suhuf (forma) verildi. O'na verilen suhupların yani sahifelerin içeriği de diğler peygamberlere verilen kitap ve suhuplardan farklı değıl. Kâinatı ve yaratılan her şeyin O'nun Yüce Kudreti ile nasıl yaratıldığı vurgulanıyor bu suhuplarda. Evrensel bir çizginin hissedildiğı ve herkese varlık tasavvurunun hatırlatıldığı bu sahifelerden birkaç örnek:

Herkes kendi yapıp ettiklerinden sorumludur.

Hiç kimse başkasının yaptığından dolayı cezalandırılmaz.

Her insan, kendi yaptığıının karşılığını görecektir.

Başkasının yaptığı amellere kimse ortak olamaz.

Anne ve babaya hürmet etmek...

İnsana çalıştığından başkası yoktur.

Güldüren de ağlatan da Allah'tır.

Tekrar diriltlen de O'dur.

Yüce Yaratıcı, O'na "Halilim" yani "Dostum" demiştir. Yüce Yaratıcı'nın, Kendisine bu şekilde hitap etmesinin sebebi, O'nun doğruluğundan ve tam teslim olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü hiç kimse, ateşle burun buruna iken kendisini ateşten kurtaracak imkânları geri çevirmez. Ama O, bu imkânları elinin tersi ile itiyor ve "-Benim yardımına ancak, Allah yetişir. Kimsenin yardımını istemiyorum", Kur'an'ın ifadesiyle; "Rabbi ona: -Teslim

ol- dediğinde (O:) -Âlemlerin Rabbine teslim oldum-¹⁴ demişti ve bu teslimiyeti gerçekleştirirken hiçbir tereddüde, bocalamaya yer bırakmaksızın, hemen teslim oluyordu. Aynı zamanda, bu ayetin devamında kendi teslimiyeti ile birlikte oğullarına ve zürriyetine de bu inancı seçiyor ve onların çocuklarına da tavsiye ediyor. Bu tavrı ile Yüce Yaratıcı'ya ne kadar güzel teslim olduğunu ortaya koyar. Ve O, bu yüce hareketiyle artık "Hâilürrahman"dır. Yani Rahman'ın dostu...

Kabe'yi oğlu İsmail'le birlikte yeniden bina etti. *Orada apaçık deliller ve İbrahim'in makamı vardır.* Apaçık deliller ile birlikte Makam-ı İbrahim'in de olması, İbrahim'in büyüklüğünü gösterir. Ve Yaratıcı, inananları (bütün insanları) O'nun ağzıyla Haccetmeye çağırıyor:

İbrahim:

— Sesimi kim duyar!

Yaratıcı:

— Sen çağır. Ben sesini insanlara ulaştırırım.

O günden bugüne insanlar, hiç eksilmeden, sürekli artarak Kâbe'ye ve İbrahim'in Makamı'na gelmektedirler. Üstelik Kâbe'ye girenler her türlü baskıdan, korkudan, haksızlıktan emin olarak giriyorlar:

..... *Kim oraya girerse güvenliğe erer. Ona yol bulabilenlerin Kâbe'ye haccetmesi Allah'ın, insanlar üzerinde hakkıdır. Kim küfrederse bilsin ki Allah âlemlerden müstağnidir.*¹⁵

¹⁴ Bakara / 131

¹⁵ Al-i İmran / 96

İbrahim (as), son peygamber Hz. Muhammed (sav)'in İsmail üzerinden atası. Hayatın varlık sebebidir O. Çünkü O, bir nur olarak yaratıldı önce. Ve Aşk. İşte hayatın asıl sebebi, Yaraticı, Nur ve Aşk.

Rahman'ın dostu olmak

Rahman'ın dostu olmak, insana ne kazandırır? Yahut düşmanı olmak ne kaybettirir? Eğer insan, Rahman'ın dostu ve sevdiği kul olmayı amaç edinmişse şayet, varlık âlemini bu ikilemin neşv ü nema bulduğu bir alan olarak bilmeli. Bu açıdan bakıldığında varlık âlemi, yaşanması ve sevilmesi gereken yer olmaktan çıkar, sadece Yüce Yaratıcı'nın 'rızası'nın kazanıldığı yer haline gelir. Bu bilinçle yaratılan kul (aklı olan insan) yaratılmanın gereğiyle/hazzıyla, kendi varlık boyutunu O'nun Varlığı'nın bir sonucu olarak kabul eder. Varlık âleminde ortaya koyacağı her amelin, tevhid akidesi çerçevesinde gerçekleştirme gayreti içinde olması gerektiğine hükmeder. Ve hayatını da bu minval üzere kurar.

Bu doğrultuda kendine bir yol çizen insan, Rahman'ın dostu ve sevdiği kul olma bilincini yakalamış ve eşref-i mahlûkat mertebesine de ulaşmış olur. Tersî durumda (ki, istenmeyen bir sonuçtur bu), insan, Yüce Yaratıcı'nın sevmediği kullar yani düşmanları sınıfına dâhil olmuş olur. Çünkü bunlar fasıklardır, çünkü bunlar müşriklerdir, çünkü bunlar münafıklardır, çünkü bunlar zalimlerdir, çünkü bunlar gafiller ve cahillerdir. Allah ise bunları yani ahlaksızları, edebisizleri, hayâdan yoksun olanları, küfrün içinde yüzenleri sevmez.

Rahman, "iman edenleri cennetine koyar"¹⁶. Birbirilerini seven, ihlâs ile samimi bir şekilde kardeş olanları, adaletli ve hakkı hep üstün tutanları cennetine koyarak ödüllendirir. Gerçekten onlar, Rahman'ın en iyi dostlarıdır... "Biliniz ki, Şüphesiz Allah'ın velilerine (dostlarına) hiçbir korku yoktur. Onlar, mahzun da olmayacaklardır."¹⁷. Onlar, her tür

¹⁶ Bakara / 25, Nisa 57 ve 122

¹⁷ Yunus / 62

olumsuzluktan emindirler. Onlar biliyorlar ki, Rableri onları hiçbir ortamda yalnız bırakmaz. Hastalık korkusu, rızık korkusu, düşman korkusu, yalnızlık korkusu da onlar için yoktur. Ters giden ve elden çıkan her nimete karşılık, onlar, bunda bir hayır var deyip, şükrederler. Çünkü onlar için en büyük nimet, her hal ve şartta şükretmektir. Şükrün karşılığı ise sonsuz nimettir.

Hayata hep olumlu bakan bu insanlar, nimete yaratılmış fani âlemde değil, asıl ebedi âlemde kavuşmayı düşünürler. Bu yüzden, elden çıkan nimetin hiçbir anlamı yoktur. Arkasından ağlamaya, dövünmeye, kendini harap etmeye değmez.

İşte bu tavrı ortaya koyan insan, tüm benliğiyle teslim olmuş, tam inanmış olan müminden başkası değildir. İşte, asıl O'nun için "hiçbir korku ve üzüntü" yoktur; hem bu dünyada, hem gerçek hayatın yaşanacağı yer olan ahiret âleminde...

Bütün bunların ötesinde, Rahman'ın dostu olmak insanı Eşref-i Mahlûkat derecesine yükseltir. Çünkü bu makamdaki insan, bütün yaratılmışların en üstün niteliklisi olduğunun bilincindedir. Bu bilinç ona, sonsuz bir irade ve özgürlük alanı açar. Yeryüzünde dolaşırken, kendisine bahşedilmiş olan bu özgür irade, ona en şerefli olma haysiyetini kazandırır. Kula kul olma bahtsızlığını yaşamaz; insanı iradesizleştiren beşere dayalı her tür yorumun dışına çıkarak, Mutlak Hakikat'ın insan için ön gördüğü Tevhid Akidesi'ni hayatın esas hamuruna koyar.

Kendini Rahman'ın dostu olarak ilan edenler için hiçbir korku olmadığı gibi, gerçek anlamda İbrahimi olarak en güzel insan olma vasfını da kazanmış oluyor: "İyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hanif (tevhidi) olan İbrahim'in dinine uyandan daha güzel din'li kimdir? Allah, İbrahim'i

dost edinmiştir.”¹⁸ Yanı sıra “Kim Allah'ı, Resulü'nü ve iman edenleri dost edinirse, hiç şüphe yok, galip gelecek olanlar, Allah'ın taraftarlarıdır.”¹⁹

Rahman, Kendisi'ne uyan hiç kimseyi yarı yolda bırakmaz. Çünkü O'nun, insandan hiçbir beklentisi yoktur. Başkasından bir beklenti ve çıkar içerisinde olamayanın kendisine uyanları yarı yolda bırakması, aldatması, onlar üzerinde başka hesaplar içinde olması mümkün müdür? Elbette ki mümkün değildir. Ancak, O, “Allah, rızasına uyanları bununla kurtuluş yollarına ulaştırır ve onları kendi izniyle karanlıklardan nura çıkarır. Onları dosdoğru yola yöneltip-iletir.”²⁰ İşte Rahman, Kendisine uyanları bu şekilde ödüllendirir.

Gerçek bir teslimiyet örneği ortaya koyan İbrahim (a.s.), bu anlamda Rahman'a kesin bir teslimiyetle uyararak, dostu olmayı hak etmiştir. Ateşte yanmayı dahi göze alarak, O'nun dostluğunun her şeyin üzerinde ve fevkinde olduğu bilinci içinde bu cesaretiyle, bu sevgisi ve güveniyle, ortaya koyduğu bu örnek tavır ile herkes için iyi bir örnek olmuştur. İbrahim'ın dinine uyanların, İbrahim (a.s.)'in bu davranışının alınması gereken bir davranış biçimi olduğunu bilmeli. Özellikle İbrahim (a.s.)'e uyanların bu konuda daha hassas olmaları gerekiyor. Zira Onlar, İbrahim (a.s.)'i olmakla zaten peşinen O'nun yaşadığı gibi yaşamayı göze almışlar demektir.

¹⁸ Nisa / 125

¹⁹ Maide / 56

²⁰ Maide / 16

Bu saatten sonra geriye dönüş yoktur, hep ileriye ve yükseğe doğru bir gidiş vardır. Çünkü Mutlak Hakikat'in çekim alanına giren, bu realiteyle karşılaşmayı göze almış demektir. Dolayısıyla hayatının bütün alanlarını buna göre tanzim etmek durumundadır.

Urfalılar, kendilerini İbrahim (a.s.)'in hemşerisi olarak kabul ettiklerine göre O'nun gibi yaşamayı da göze almışlar demektir. Zira sadece O'nun hemşerisi olmakla övünmek kuru bir ırkçılıktan öteye geçmez.

Yaşadığımız dünyada, kötünün iyiye karşı savaşının hızla yaşandığı bu zaman diliminde İbrahimiler olarak nerde durduğumuzu netleştirmemiz gerekiyor öncelikle... Dünya, Urfa'nın nerde durduğunu bilmeli..

Urfa'da yapılan ve adı insanlığın mutluluğu ve barışı için ortaya konan her tür girişime, diyaloga sahne olmakta. Ne için ve nasıl olursa olsun, insanlığa kardeşlik getirir mi getirmez mi hesapları içine girmeden, bu tür girişimlere karşı bizim nerde durduğumuzu netleştirmemiz gerekiyor. Tıpkı, İbrahim için yakılan ateşi söndürmek için su taşıyan Karınca gibi...

Safını Belirleyen Karınca

Nemrud ve halkının İbrahim (a.s.)'ı yakmak için yaktığı ateşi bilmeyen yoktur. Bu öyle bir ateştir ki, üzerinde uçan kuşları, yakınından geçenleri dahi yakıp küle çeviriyor. Hiç kimsenin yanına dahi yanaşmadığı bu azgın ateşe, gelin görün ki küçücük bir karınca, hiçbir şeyi umursamadan yaklaşabiliyor. Hem de minik ağzına aldığı su ile...

—Ağzındaki bu su ile ne yapmaya çalışıyorsun? diye soranlara cevabı da yaptığı iş ve cesareti kadar ilginç;

—İbrahim'i yakacak ateşi söndürmeye çalışıyorum!

Ama vermiş olduğu bu cevap bile şaşırtacak cinstendir ve hayretleri daha da artırır.

Peki, herkesin hızla uzaklaştığı bu azgın ateşten, karıncanın ateşin üstüne üstüne gitmesindeki amacı ne? O'nu bu ateşi söndürmeye sevk eden şey nedir?

Çünkü hiçbir amaç, hiçbir güç yaşayanın gözünü karartıp ölümün üstüne sevk edemez. Ama karınca, ateşte yanmayı göze alarak ölümün üstüne gidiyor ve bu yolda en ufak bir tereddüt dahi yaşamıyor...

Soranlar devam ediyor:

— Bu azgın ve korkunç ateşi sen mi söndüreceksin? Bu küçücük halinle sen yapabilirsin ki? Yanıp, kül olacaksın!

— Bu ateşi, söndüremeyeceğimi ben de biliyorum. Bu azgın ateşin beni yakacağını da biliyorum. Ama ben burada safim ve nerde durduğum belirlensin istiyorum!...

Çok anlatılan bu hikâye, gerçek anlamda bir iman destanıdır. Yani insanın nerde ve nasıl durmasını gösteren abidevi bir tablodur. Safları belirleme tablosu...

Bu abidevi tablonun bize hatırlattığı bir realite var. Yaratılan hiçbir şeyin amaçsız ve Mutlak Hakikat'ten habersiz olmadığıdır. Canlı olsun, olmasın yaratılan her varlık, yaratılmış olmasından dolayı Gerçek Yaratıcı'nın yani Halık'ın varlığının bir sonucu olduğunu bilir. Ama yaratılmış varlıkların içinde sadece insan, bunun farkında değildir. Çünkü insan, unutan bir varlık olarak yaratılmıştır. Yaratıcı, onu unutan bir varlık olarak yaratmasına rağmen kaybettiklerini tekrar bulmak ve bulduklarını fehmetsmesi için de ona hiçbir varlığa vermediği "aklı" vermiştir. O, bu sayede diğer varlıklardan ayrılır.

Böylece insan, kaybettiklerini tekrar bulmak ve bulduklarını fehmetmek için akıl nimetini kullanır. Akıl ile beraber kendisine bahşedilen irade de bu fehmedilenlerini hayata geçirmede yardımcı olur. Böylelikle insan, unuttuklarını tekrar hatırlayarak hayatı bunlarla onarmaya, idame ettirir.

Ama insan, bazen akıl ve iradesine sonsuz derecede güvenerek kibirlenir, burnunun dikine dikine yürüyüp asileşir hatta işi "tanrılık" iddiasında bulunmaya kadar bile götürür. Yeryüzünde yaptığını, ne yapacağını bilmez şekilde şaşkınlar gibi dolaşır, durur. Yüce Yaratıcı, bu davranışından ötürü kendisini uyarmak için peygamberler gönderir. Ama o, aklı ve dünyada kurduğu düzene/saltanata güvenerek, o yüce insanlara sırtını çevirir, dinlemez olur. Yanı sıra bu kutlu insanların karşısında yer alarak, tevhid inancının yeryüzüne

hâkim olmasını engeller, onlara karşı savaşıır; bunun için yeni yeni projeler üretir, düzenli ordular kurar...

Küfür olarak nitelediğimiz bu girişim, elbette ki taraftarı olan ve canla başla savaşımaya hazır bir ordudan müteşekkildir. Bu görüşte ve inançta olanlar, kendilerine bu yolu seçmiş ve burada yerlerini almışlardır. Ama ya karşı görüşte olanlar?.. Yani peygamberlere asıl iman edenler, yani Müslümanlar ne yapmalıdır?

İşte, önemli olan da budur. Müslümanlar ne yapmalıdır? Bu sorunun cevabı pek de güç olmasa gerek. Öz kaynaklarımız ne yapmamız gerektiğini bize söylüyor... Yeter ki, bu kaynaklarımıza dönelim. Yani, Kur'an'a ve Sünnet'e dönelim... Aradığımız cevap oradadır.

İbrahim'e Hemşeri Olmak

Hemşericilik bir aidiyet duygusudur. Aynı şehirden olanların arasındaki akrabalığa dayalı olmayan bir ilişkidir hemşericilik. Bir kişiye, gruba, topluma, cemiyete, şehre, dine, okula bağlı olmak yanı sıra paylaşılan yer veya şeyin diğer insanlarla birlikte içselleştirilme durumudur. Veya kaba bir tabirle aynı memleketten olan insanların gurbette bir araya gelme halidir. Her iki durumda da bir aidiyet söz konusudur. Aidiyet veya hemşericilik, olumlu veya olumsuz yönleri olan sosyal bir hadisedir.

Hemşericilik, içine kapanık toplumların, modern toplum hayatında kendilerini tanımlamak için sığındıkları bir limandır. Bireyin, insan yığınları içinde kaybolmamak ve kendini ifade etmesini kolaylaştıracak bir tasarımdır hemşericilik. Hemşericilik olayı, insanın kendi şehrini terk edip, başka bir şehirde kendi şehirlisiyle ilişki kurmasıyla başlar. Ve böylece devam eder gider...

.....

Her şehrin tarihi bir geçmişi, kültürel bir altyapısı vardır. Özellikle bu durum, kadim şehirlerde daha farklı özellikler taşır. Kadim şehirlerin mayasında farklı disiplinler etkili olmuştur: Yolların kavşağında olma, su, ticaret, din gibi... Bu yapı, süreç içerisinde sıkı değişimlere uğrar ve gelişerek farklılaşır.

İbrahim (a.s.) ve Urfa'yı hemşericilik bağlamında bir yerlere oturtmayı denediğimizde ne İbrahim (a.s.)'ı ne de Urfa'yı İslam'ın evrensel realitesinden ayrı düşünemeyiz. Zira gerek İbrahim (a.s.), gerek Urfa, yaşadığımız çağda tüm dünyaya nerede durduklarını açıkça ortaya koymuşlardır. Her ne kadar zoraki bir tasarı ile İbrahim (a.s.)'in üç dinin atası olarak kendisine evrensel bir gömlek giydirilmeye çalışılıyor ise de, sonuçta İbrahim (a.s.), tevhid inancından yana tavrını

koymuştur. Urfa da İbrahim (a.s.)'in bu tavrının arkasında durarak, gerçek anlamda kimlerin İbrahimi olduklarını mesajını tüm dünyaya haykırmışlardır.

“Ey Kitap ehli, İbrahim konusunda ne diye çekişip tartışıyorsunuz? Tevrat da İncil de ancak ondan sonra indirilmiştir. Yine de akıl erdirmeyecek misiniz?”²¹

Kur'an'ı bu mesajla ancak, İbrahim (a.s.)'e uyanların gerçekte İbrahim (a.s.)'den oldukları ortaya konuyor. Bu mesaj, aynı zamanda kan bağıyla gerçekleşen akrabalığın hiçbir önem taşımadığını, asıl akrabalığın din ile gerçekleştiğini²² ortaya koyuyor. Demek ki, burada Urfa'nın İbrahim (a.s.)'le olan hemşericilik bağının tevarüs etmesi için İbrahim (a.s.) ile aynı memleketten olmaktan ziyade, O'nun getirdiği ve tüm insanların uymasını istediği mesajla donanmaktan geçiyor. O halde, o mesajla donanmak, İbrahimi olmak için yeter bir sebep olacağı için, Urfa da tercihini bu yönde kullanmakla İbrahim (a.s.)'le hemşeri olmayı, mirasını almayı hak etmiş demektir.

Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta var: her ne kadar hemşericilik, aynı memleketin insanı olmayı öngörüyor ise de sonuçta bunun gerçekleşmesi için bir “gurbet”in olması gerekiyor. Bu gurbet neresidir? Gurbette olan İbrahim (a.s.) midir, yoksa Urfa mı?

İbrahim (a.s.)'in üç dinin atası olması hasebiyle aidiyet noktasında, evrensel bir kimliğe sahiptir. Bu anlamda, sevenleri çoktur. Dolayısıyla paylaşılabilir. Bu durum O'nu paylaşılmaz kıldığı gibi, Urfa'yı da mistik bir dünya şehri hüviyetine sokmuştur. Ancak, Urfa bu anlamda, kadınsı bir içgüdüyle (çünkü Urfa dişi bir şehirdir dedik, yukarıdaki

²¹ (Al-i İmran / 65)

²² “Bütün Müminler kardeşler.”

cümlelerin birinde), İbrahim (a.s.)ı diğer insanlardan ve şehirlerden kıskanmakta hiçbir beis görmemekte...

Bu halet-i ruhiyesini de edebiyatta, günlük yaşayışında, folklorunda, mistik tavırlarında ortaya koymaktadır. Bütün bu faaliyetler hep O'nu sahiplenme, O'nunla övünme, O'nun gibi olma veya benzeme şeklinde tezahür ediyor. Bu doğal bir süreçtir. Zira İbrahim (a.s.) gibi bir yüce şahsiyete, kim hemşeri olmak istemez, kim sahiplenmek istemez ki?

Ancak, şunu da söylemeliyiz ki, ulu kişilere sahip olmak, kendini onlarla ifade etmek, içine kapanık şehirlerin genlerinde vardır. Bu anlamda Urfa'da içine kapanık bir şehirdir ve bu gibi bir davranışın içinde olması gayet doğaldır. Yani kendini İbrahim ile ifade etmesi...

Bu cümleden olmak üzere, içe kapanık şehirler, gerek kendilerinin ve gerekse başkalarının sebep oldukları sorunları, bertaraf etmek, bu sorunlara çözümler üretmek için çalışmaları gerekirken, kendi yerlerine hep ulu kişilerden medet ummayı, kadere sığınmayı beklemişlerdir. Bu anlamda, edebiyat da önemli bir yol haritasıdır denebilir... bu konuya ileriki sayfalarda tekrar döneceğiz...

Şehrin Hafızasından Misafirperverliğe

Çocukluğumuzun Urfa'sında hacı ağırlama ile ilgili yaşanmış güzel hikâyeler anlatılırdı. Hemen herkesin bildiği ve övündüğü bu hikâyeler, Urfalıların ne kadar misafirperver olduğunu anlatması bakımından oldukça önemlidir. Yanı sıra bu hikâyeler, Urfalıların misafirperverliğinin bir nevi dışa yansımaları olarak telakki edilebilir, kanaatindeyim. Bu açıdan bakıldığında bu hikâyeler, misafir ağırlamanın boyutlarını, nereden ve nasıl geldiğini anlatması bakımından da oldukça öneme haizdir.

İbrahim (a.s.)'in şahsında mücehhez hale gelen bu güzel hasletin yansımalarının burada birebir görülmesi; hem bura halkının kendini İbrahimi olarak görme bahtiyarlığını yaşamasına sebep olmuştur hem de İbrahim (a.s.)'in buralı olduğuna kanıt olarak ileri sürülmektedir. Bu durum, aynı zamanda şehrin hafızasının var olduğunu, bu haslet unutulsa bile, günün birinde bir şekilde tekrar ortaya çıkacağını göstermektedir.

Gerçekten şehrin hafızası, bu anlamda kadim şehirlerin hayat tecrübelerinin, sosyal özelliklerinin genel arşividir. Ama bu arşiv yazıya dökülmeyen, taşa kazınmayan; gerektiğinde kendiliğinden neşv ü nema bulan bir arşivdir.

Kâbe'yi İsmail (a.s.)'le birlikte bitirdikten sonra Yüce Yaratıcı, İbrahim (a.s.)'e *"İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya incemiş binekler üstünde (uzak yollardan) her derin vadiyi aşarak sana gelsinler."*²³ emrini verir. İbrahim (a.s.) de benim sesimi kim duyacak!.." deyince Yüce Yaratıcı; "Sen çağır, Ben sesini onlara yetiştiririm." Bunun üzerine İbrahim (a.s.) de insanları Kâbe'ye, Allah'ın beytine çağırır. Bu kutsal çağırışı yapan İbrahim (a.s.)'in hemşerileri olarak

²³ Hacc 27

Urfalılar, yolu Urfa'dan geçen Mümin hacıları en iyi şekilde ağırlamayı, İbrahim (a.s.)'dan dolayı görev bilmişlerdir. İnsan İbrahim (a.s.)'a hemşeri olur da O (a.s.)'nun çağrısına uyanları, sofrasında ağırlamaz mı? Yedirip, içirip, bağrınız basmaz mı?

Misafir ağırlama noktasında, özellikle Allah Yolu'nu yolcularını ağırlama noktasında, Urfalıların misafirperverliğini müşahhas hale getirecek yığınla hikâye anlatılır Urfa'da:

O hikâyelerden biri;

Malum, seksenli yılların başına kadar, hacılar karayolu ile Hacca giderlerdi. Yol üzerinde olan Urfa da Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden gelen hacılar için bir dinlenme yeri olarak önemli bir boşluğu doldururdu. O dönemlerde, Urfa'da pek de otel bulunmuyordu. Hacılar parklarda, yol kenarlarında, boş arsalarda konaklamak durumunda kalmasınlar diye, şehir halkı hacıları evlerine konuk ederdi.

İbrahim (a.s.)'in hemşerileri, seferber olur, herkes kendi gücüne yetecek katar hacı'yı alıp evine götürür, misafir ederdi. Yine böyle bir günde herkes kendi maddi gücüne yetecek kadar hacı adayını alıp evine götürmüştü. Ama 10-12 yaşlarında bir erkek çocuğu hüngür hüngür ağlıyor. Neden ağladığını soranlara:

- Annem, beni eve getirmem için hacı almaya gönderdi. Ama herkes hacıları alıp götürmüştü. Bana hiç kalmadı. Bu yüzden annem, eve hacı getirmediğim için beni dövmesinden korkuyorum!"

Çocuğun bu durumuna üzülen İbrahim (a.s.)'in hemşerisi, kendi misafir hacılarından bir kısmını ona vererek, onu da misafirsiz bırakmaz. Böylece işi tatlıya bağlar.

Urfa halkının bu misafirperverliği nereden geliyor? Sorusuna cevap arayabiliriz. Aradığımız ve bulduğumuz tüm cevapları, sonuç itibariyle getirip İbrahim (a.s.)'in şahsına bağlayabiliriz. Fakat bu sağlıklı bir girişim olmaz. Çünkü burada geçerli olan sonuç, eğer İbrahim'e bağlanıyorsa ve İbrahim de folklorik bir öge olarak öne çıkıyorsa, bu sonuç kabul edilemez ve yeniden gözden geçirilmesi gerekir. Zira İbrahim, burada folklorik bir öğeden daha çok, kendisine uyulması, getirdiği mesaj ile donanmayı gerektiren bir ulu peygamberdir. Meselenin doğası da budur. Ve böyle düşünülmesi gerekiyor. O zaman bu durumda, misafirperverliğin folklorik olan İbrahim'e değil, tevhid inancını insanlığa sunan İbrahim'e bağlanması doğru bir girişim olur, diye düşünüyorum.

Çünkü İbrahim de sonuç itibariyle misafirperverliği, genelleyecek olursak bunun bir üst perdesi olan cömertliği, peygamberliğinin bir gereği olarak, tebliğin bir aracı olarak kullanmıştır. Vahyin kaynağından beslenen bu erdemin, Yaraticı'dan gelen nimetin yine inanmış olsun/olmasın her kula karşılıksız olarak bir yansıması şeklinde telakki edebiliriz. Kapıya kadar gelen her kişiyi, bir "Tanrı Misafiri" gibi görüp, ağırlamak; yüksek bir ahlaki erdemin sonucudur. Bu itibarla; "sevdiğiniz şeyleri (nimeti), aranızda infak etmedikçe, tam iman etmiş sayılmazsınız." İlkesi önümüzde canlı bir tablo olarak durmaya devam ettikçe; yardımlaşma, ikram, cömertlik gibi kavramlar, hayatımızdan hiçbir zaman eksik olmayacaktır.

Eğer, Urfa halkının cömertliğinin kaynakları aranacaksa, bunda elbetteki İbrahim (a.s.)'in varlığının etkileri olacaktır. Ama bununla beraber ve bundan öte İbrahim (a.s.)'in getirdiği mesajın ana damarlarında aramak gerekir.

Misafirperverliğin özünü cömertlik oluşturur. İbrahim (a.s.), dolayısıyla tevhid akidesinin temel dinamiklerinden

birisi olan “*Rızkı veren Allah’tır*”²⁴ düşüncesinde yatıyor. Bu sebeple, gerek İbrahim (a.s.) ve gerekse tevhid akidesiyle donanan her mümin, hayatını bu doğrultuda kurgulamak durumundadır. İslam’ın Yüce Peygamberi, bizzat kendisi insanlara yardım konusunda öncülük etmeyle, cömertliğin Yüce Yaratıcı’yla kurulan özel bir ilişki olduğunu, davranışlarıyla ortaya koymuştur.

*"Cömert kişi, Allah'a yakın, Cennet'e yakın, insanlara yakın ve Cehennem ateşinden uzaktır. Hasis insan, Allah'tan uzak, Cennet'ten uzak ve Cehennem ateşine yakındır. Cömert cahil, ibadet eden cimriden Allah'a daha sevimlidir"*²⁵

*"Gibta edilecek kişilerden biri de cömertlerdir"*²⁶

Yüce Peygamber’in bu şekilde cömertliği övmesi, rızık’ın tek elden geldiğini, rızıkın herkes için takdir edildiği kadarının gerçekleştiğini, bu yüzden de ikramı/yardımlı ihtiyaç sahiplerinden gizlemenin Tevhid akidesiyle uyuşamayacağını da göstermiş oluyor. İhtiyaç sahiplerinden rızıkı gizlemek, bir anlamda Yüce Yaratıcı’yı nimet konusunda devre dışı bırakmak anlamını taşır. Bu düşünce ve davranış ile rızık, bir nevi kendi çabası ile kazanmış gibi görmek, bu yüzden de kendisine ait olanı başkalarıyla paylaşamayacağını ortaya koyuyor olmak, Yüce Yaratıcı’ya isyan anlamını taşır. Allah’a ve ahiret gününe inanlar, ancak misafirlere ikram ederler. Allah’tan geleni yine O’nun yoluna harcarlar.

Peygamberlik halkasının en önemli ayaklarından biri olan ve Urfalıların kendilerini hemşerisi olarak gördükleri İbrahim

²⁴ Neml, 27/64; Zâriyât, /58

²⁵ Tirmizî, Birr,

²⁶ Buhârî,

(.a.s.), cömertliği dillere destandır. Kur'an, bizi İbrahim (.a.s.)'in cömertliği noktasında bilgilendiriyor. İbrahim (a.s.), hiç tanımadığı ve daha önce görmediği yabancı misafirlerine karşı misafirperverliğini ve davranışını şu şekilde açıklıyor:

“İbrahim'in ikram gören misafirlerinin sana haberi geldi mi? Onlar, İbrahim (.a.s.)'in yanına girmişler 'selam' İbrahim de Onlara 'selam size' diye mukabelede bulunmuştu. İçinden de 'Bunlar yabancı kimseler' diye geçirmişti. Hemen sezdirmeden ailesinin yanına varıp, semiz bir dana pişirip getirmiş, Onlara sunarak 'Yemez misiniz' demişti.”²⁷

Burada ki örnekte de görüleceği gibi, sadece yardım ve ikram yeterli değil. İnsan tabiatı çok naziktir. Her an kırılmaya, eğilmeye müsaittir. Bu yüzden yardım yaparken. Mümkün olduğunca o insanı kırmamaya, üzmemeye özen göstermeli. Güler yüzlü olmalı. İbrahim (.a.s.)'in burada misafirlerine karşı sergilediği tavır, bu açıdan bakıldığında, insana yaklaşıırken son derece nazik olunması ve kırıcı olmamaya özen gösterilmesini salık veriyor. Çünkü maddi olan yardım, eğer güler yüz ve insan onurunu yüceltme şeklinde gerçekleşirse, gerçek anlamda yerini bulmuş olur.

Misafir, yani Tanrı Misafiri, yani eşref-i mahlûkat olan insan, Yüce Yaratıcı'nın yeryüzündeki yansımasıdır. Bu realite doğrultusunda insan onuru hep düşünülmeli ve Yaratıcı'nın bir yansıması olduğu kabulü içinde saygı ile yaklaşılması gerektiği keyfiyeti, elbette ki ev sahibine bırakılmıştır. Çünkü insan yeryüzünde de misafirdir ve mazlum konumundadır. Mazlumlarla bir tutulmuştur. Boynu büküktür, bu yüzden Yaratıcı, onun duasını anne-baba ve

²⁷ Zariyat 24-27

mazlumun duasıyla eş tutmuştur. İslam'ın Yüce Peygamberi Muhammed Mustafa (sav) buyuruyor ki:

“Şu üç kişinin duası kesinlikle geri çevrilmez: Mazlumun duası, misafirin duası ve ana-babanın duası.”²⁸

Bu bize şunu hatırlatıyor: mazlum, misafir, ebeveyn üçgeninde insan, kendi tasarrufuna verilen nimeti, dilediği gibi kullanma keyfiyetine sahiptir. Tevhid İnancı'nın önemli kavramlarından biri olan israf, bu anlamda nimet sahibini bırakın vebal altına almayı, bu davranışından ötürü onu yüceltiyor ve Allah Yolu'nda infak edenler makamına kadar getiriyor. Bu hadis, misafirin yardıma muhtaç olan mazlumlar, kendilerine bakmakla yükümlü olan anne-baba ile aynı kategoride değerlendirilerek, onlar için yapılacak her tür ikramın israf olamayacağı gerçeğine götürüyor bizi.

Çünkü bu üçgendeki insan grubunun, dünyalık nimetlerden mahrum bırakılması, nimeti üst seviyede alan insanların imtihan alanıdır bir bakıma. Yüce Yaratıcı, dileyseydi dünyalık nimetlerden mahrum bıraktıklarını da nimet içinde yüzdürebilirdi. Adalet sahibi olarak Yüce Yaratıcı, insanları eşit seviyede yarattığına göre, bu durum bir çelişki gibi görünebilir. Geçmiş ve geleceği bilen olarak Yaratıcı, elbette ki bu çelişki gibi görünen durumu, insanların çıkarına olacak şekilde konumlandırmıştır muhakkak... Alan el (fakir) ile veren elin (zengin) mükellefiyetleri, zekat kavramında tecelli etmesi yanında, Yaratıcı'nın Adalet sıfatı da burada tecelli etmesini sağlamıştır.

²⁸ Hadis-i Şerif.

Hacc

Söz hacılardan açılmışken;

İnanları, ilk günden bugüne Kâbe'ye, yani Yüce Yaraticı'nın Beyti'ne; İbrahim (a.s.)'in ustalığını da yaptığı ilk mimari esere çeken sır ne?

Hacc, genel hatlarıyla, Allah'a ulaşmadır. İnanmış insanın belli bir düzen içinde ve sıra gözeterek, Yüce Yaraticı'ya kendini hissettirmesi, tüm benliğiyle O'nda yok oluşunu sembolize eden sürekli (tavaf) bir hareket, bir yöneliştir. Bu anlamıyla hac, kul'un yeryüzünde hürriyetini ilan edişi, nemrudlara-firavunlara başkaldırışı; yaratılış felsefesini idrak etme girişimidir, diyebiliriz. Kadın-erkek, siyah-beyaz, çocuk-yaşlı her inanmış insanın aynı konuma geldiği, aynı yöne yöneldiği metafizik hareketlenmenin adı olması bir yana, tüm dünyaya bütün bir İslam Âlemi'nin Birlik organizasyonunun da genel adıdır.

Hiçbir beşeri organizasyon, Hac'ın (bu arada Umre de) gerçekleştirdiği bu insan hareketini / birlikteliğini gerçekleştiremez. Böylesi bir kudretten, bir felsefeden yoksundur. Çünkü beşeri sistemler, "ben" merkezlidir. "Biz" olmak gibi bir gayeleri yoktur. Bununla beraber, tabiat üzerindeki tasarrufları da yine varlığın aleyhine olacak şekilde neşv u nema bulmuştur.

*"Mü'minin kalbi Allah'ın arşı yahut Rahman'ın arşıdır."*²⁹

Mü'minin arşı namazdır. Yüce Yaraticı'nın da arşı Mü'minin kalbidir. Ne büyük bir saadet. Yüce Yaraticı, hiçbir varlığına nasip etmediği bu nimeti, mü'min kuluna

²⁹ Hadis-i Şerif

bahşediyor. Bu saadetin boyutlarını kelimelerle izah etmek mümkün değil. Bunun idrakini en iyisi kuluna bırakmaktır, diye düşünüyorum. Çünkü o, temiz duyguları ile Yaratıcı'yı kendine göre konumlandıracaktır...

Dünyanın her tarafından gelen inanmış insanlar, belli bir düzen ve sıra içinde aynı hareketleri (tavaf), aynı yöne (hoş O'nda yön de yok ya) doğru, tıpkı yıldızların güneş sistemi içinde kendi yörüngelerinde hareket etmeleri gibi hareket ederler. Burada başkaldırı yoktur, statü yoktur, kendini beğenmişlik-kibir yoktur; bilakis tevazu vardır, birlik vardır, vakar vardır, her şeyden önemlisi kalbe Sığan'a teslimiyet vardır. Bunun anlamı şudur: Hac, Yaratıcı ile yaratılan varlık arasında gerçekleşen birlik antlaşmasının yapıldığı ve tüm dünyaya deklare edildiği metafizik boyutları da olan bir organizasyondur.

Bu organizasyonun tarafları olan Yaratıcı ile kul, bu antlaşmadan hoşnutturlar. Kul Rabb'inin kendini kabulünden, ağırlamasından; Yaratıcı, kulunun İbrahim (as)'in çağrısına uyarak gelip Kendisi'ne teslim olduğundan hoşnuttur.

Bu organizasyonun önemli kahramanlarından İbrahim (as), İsmail (as) ve Hacer'i de unutmamak gerek. Yaratıcı'ya kayıtsız, şartsız teslimiyet noktasında bize önemli örneklikler sunuyorlar. Hac da bu anlamda bir teslimiyet organizasyonudur; İbrahim (as), İsmail (as) ve Hacer'e şükranlarımızı arz ediyoruz. Zira Onlar, bize teslimiyetin ne kadar onurlu ve güvenli bir girişim olduğunu davranış ve tavırları ile gösterdiler. Bu konuya ilerde tekrar döneceğiz...

İbrahim (a.s.)'in çağrısına uyarak gelen inananlar, her şeyden önce üzerlerindeki dünya nimetlerini yani renk renk, model model elbiselerini çıkarmak zorundadırlar. Çünkü "elbiseler model, tercih, mevkii ve farklılığı sembolize eder. İnsanlar arasında ayrılığa neden olan sun'i sınırlar çizerler. Pek çok durumlarda, insanlar arasındaki ayrışma, ayrıcalığı

doğurur. Daha açık bir deyimle biz değil, ben kavramını ortaya çıkarır. Ben ırkımı, kabilemi, sınıfımı, grubumu, mevkiimi, ailemi, değerlerimi anlatmada kullanılır, bir insan olarak beni değil.”³⁰ Dünya nimetlerinden arınarak, öte âlemin giysisi beyaz kefeni (ihram) giymek zorundadır insan. Böylece bütün insanlar, memleketlerindeki ve insanlar arasındaki statüden sıyrılarak, aynı konuma gelerek tek bir noktada buluşurlar. İhram içinde aynı konuma gelen kul, ilk burada gerçek teslimiyetin hazzını yaşar, diğer insanlarla farkının olmadığını, farklılığın bir nimet yani tanışmaya vesile olduğunu görür ve şükür eder. Şükrünü de büyük bir teslimiyet içinde, tevazu ile yapar.

Bu aşamadan sonra kul, mutludur. Rabbi’ne yükselmiştir. Artık hiçbir şeyden beklentisi de korkusu da yoktur.

İşte Hacc budur.

³⁰ Şeraiti, Dr. Ali. Hacc s.22

Kâbe

Ve tabî ki Kâbe... Hacc farizasının gerçekleştiği yer. Allah'a ulaşmanın doruk noktası... İnsanın kendini yeniden keşfettiği, bulduğu ve arındığı merkez, yani dünyanın, bütün bir kâinatın kalbi...

Herhalde, İbrahim (as) bahsinin geçtiği her yerde, Kâbe'nin de bahsi şu veya bu şekilde geçiyordur. Çünkü ilk defa, O'nun zamanında binası yapılarak, insanların tavaf etmesi için Yaratıcı tarafından İbrahim (a.s.)'in ağzından emir çıkarıldı:

“İnsanlar içinde haccı duyur; gerek yaya gerekse uzak yollardan derin vadilerden) gelen yorgun düşmüş develer üstünde sana gelsinler.”³¹

Ve o günden bugüne İnananlar, zaman ve mekân mefhumunu bir kenara bırakarak, derin ve korkunç vadilerden hiçbir korku ve kaygı duymadan geçip, İbrahim (a.s.)'in çağrısına uyarak Yüce Yaratıcı'nın Beyti'ni ziyarete geliyorlar. İnananların her yıl büyük bir arzu ve iştiaqla tavaf ettikleri bu mukaddes Yer'in hikâyesi nedir? Nasıl bir yapıdır ki, Yaratıcı bunu kendi evi olarak kabul ediyor ve inanlardan tavaf etmelerini istiyor?

Bir Kudsi hadis:

“Allah şöyle buyurdu: Bir gün Ben (c.c.) kendim için bir yerleşim mahalli aramaya başladım. Pek geniş bir alan olan yeryüzü beni içine almaya (istiaba) yetmedi; çok daha geniş olan Sema'lar da Bana yetmedi. Sonunda gerçekten mümin bir Müslüman'ın kalbi, oraya yerleşmeme kâfi geldi.”

³¹ Hacc / 27

Bu hadis, bize hiçbir yere sığmayan Yaratıcı'nın Mü'min kalbine sığdığını ifade etmesi bakımından mümin adına önemlidir. Bu, Mü'min kalbinin ne kadar büyük ve önemli bir konumda olduğunu hatırlatıyor. Her ne kadar Yaratıcı böyle söylüyor ise de bu, mecazi anlamda söylenmiştir. Gerçekte, zamandan ve mekândan münezzehe olan Allah'ın büyüklüğü tartışılmaz; herhangi bir yere sayı, hacim, kütle gibi kesinlik bildiren yaratılmış olan şeylerle sınırlandırması mümkün değildir. O, bu ifadeyle sadece Mümin kulunun tam anlamıyla Kendisi'ni tanıdığını, boyun eğdiğini, varlığını içselleştirdiğini, büküklüğünü kavradığını, kabul ve ikrar ettiğini belirtmeye getirmiştir. Bu vesileyle mümin kulunun kalbi, kendisini kabul etmesinden dolayı mecazi anlamıyla kullanılmıştır.

İşte Yaratıcı, mümin kulunu ödüllendireceği, Varlığını ona hissettireceği ve ona inebileceği, yeryüzündeki Beyti'nin yani müminin kalbinin bir tezahürü olarak Kâbe'yi Mekke'de konumlandırmıştır. Mekke, şehirlerin anası; yeryüzünün kalbi ve merkezi... İnanmış kul, her yıl Rabbi ile burada sevgiliyle buluşur gibi buluşmaya, daha da önemlisi yakınlaşmaya ve kendi varlığını O'nun Varlığı'nda yok etmeye gelir. Ama bu yok oluş, helak olmak değil, yeni bir diriliştir; eriyip büsbütün yok olmak değil, var olduğunu tüm dünyaya haykırmaktır; sessiz bir tapınma değil, çok sesli bir devrimdir, tomurcuktan çıkmadır, çevreyi aydınlatmadır... İşte insanı dirilttiği için, hayatın asıl anlamını yaşattığı ve gösterdiği için Kâbe, yeryüzünün merkezi ve kalbi konumunda bir ulu mabed'tir..

Ve bu ulu Mabet, yeryüzü yaratıldıktan hemen sonra Melekler tarafından inşa edildi. Ki insanlar, yeryüzüne daha o zaman teşrif etmiş değildi. Yüce Yaratıcı'nın, insanları yaratmadan önce yeryüzünde bir mabet inşa ettirmesinin elbette ki bir hikmeti vardır... Üzerinde düşünülmesi gerekir.

İnsan yaratılmadan, onun yöneleceği ve kendini Yaratıcısına karşı 'KUL' olarak hatırlatacak olan bu mabet'in hemen inşası, elbette ki üzerinde düşünülmesi ve ibret alınması gereken önemli bir mevzu olsa gerek.

İnsanların kendini Yüce Yaratıcı'ya karşı kul olarak hissettiği ve O'nu yücelttiği yer olan mabetlerin gerekliliği ancak insanların var olmasıyla anlam kazanır. İnsan varlığı olmadan, hiçbir şeyin anlamının olamayacağı hakikati, Yüce Yaratıcının 'Bilinmek için insanı yarattım' ifadesinde kendini bulmaktadır. Demek ki, sonuçta mabetin anlam kazanması da ancak, insanın var olmasıyla mümkün olabiliyor.

İnsanı (Âdem (as)'in ve Havva'nın şahsında) yeryüzüne sürgün eden Yaratıcı, onu yeryüzünde de yalnız ve başıboş bırakmayacaktır. Sürekli gözetim altında tutacak ve Kendisi'ni ona hatırlatacak çeşitli mevzu ve merkezler hazırlayacaktır. İşte, Kâbe de İlahi takdir'in bir sonucu olarak bu sürecin ilk basmağını oluşturuyor.

Gökte inşa edilen Beyt-i Ma'mur'u hergün 70.000 melek tavaf etmekte. Öyle ki, ilk tavaf eden meleğe, kıyamete kadar dahi sıra gelmemektedir. Cenab-ı Allah, melekleri yeryüzüne göndererek, yukarıda da anlatıldığı gibi Beyt-i Ma'mur'un hizasına gelebilecek şekilde bir mabet inşa etmelerini emir buyurur. Ve melekler de Mekke'de bulunan Kâbe'yi, Beyt-i Ma'mur'un hizasına gelecek şekilde inşa ederler. Göktekilerin Beyt-i Ma'mur'u tavaf etmeleri gibi yeryüzündeki insanlar da bu mabeti, yani Kâbe'yi tavaf ederek, Yüce Yaratıcı'nın emirlerini yerine getirmiş olurlar.

Yeryüzüne gönderilen Âdem (as), Allah'ın emriyle kendisine ibadet edilmesi ve kulluk etmeleri bilincinin yerleşmesi için, bugünkü Mekke'nin bulunduğu ve daha önce temellerinin Melekler tarafından atıldığı İslam Âlimlerince kabul edilen Kâbe'nin bulunduğu yere yerleşir. Cenab-ı Allah burada Âdem (as) (as)'e Cennet'in kırmızı yakutlarından

oluşan bir çadır kurdurdu. İçerisi nurlu kandillerle aydınlatıldı. Âdem (as)'in vefatıyla bu çadır, göklere yükseltildi.

Daha sonra Âdem (as) (as)'in çocukları, bu çadırın yerinde taş ve çamurdan yapılma bir bina inşa ettiler. Nuh Tufanı'yla beraber bu binanın da izleri kayboldu.

Ancak, Kâbe'nin tekrar ve asıl inşası İbrahim (as) ve oğlu İsmail (as) tarafından gerçekleşir. Bu Mabed'in temellerinin olduğu yer, Hacer'in henüz kundaktaki oğlu İsmail'in susuzluğunu gidermek için, Safa ve Merve arasında yedi defa gidip gelmelerinden sonra patlak veren Zemzem suyunun olduğu bölgedir. Suyu mahrum olan bölgede, bu suyun çıkmasıyla orada bulunan yakın kabileler, buraya akın etmiş ve kısa zamanda bir kasaba teşekkül etmiştir. Ki bu oluşum, tamamen suyla bağlantılıdır diyebiliriz. Hz. İbrahim ve oğlu İsmail de Allah'ın emriyle Zemzem'in yanında bulunan Kâbe'yi tekrar inşa ederler. Temelleri kaybolan Kâbe, inşa edilirken Cenab-ı Allah, Kâbe büyüklüğünde bir bulut göndererek, bu bulutun gölgesinin düştüğü yer kazılarak temeller bulunur ve bu temeller üzerinde Kâbe inşa edilir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle beyan edilir:

*“Bir zamanlar Kâbe'nin yerini İbrahim'e şu şekilde hazırlamıştık: Sakın bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, orada (kıyama) duranlar, rükua ve secdeye varanlar için evimi tertemiz tut.”*³²

*“Şüphesiz ki, insanlar için kurulan ilk Mabed elbette ki Mekke'deki o çok mübarek ve bütün âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olan Beyt'tir.”*³³

³² Hacc / 26

³³ Al-iİmran / 96

Baştan beri tevhit için kurulan ve yine o maksat doğrultusunda kurulması istenen Kâbe, İslam İnancı'na göre dünyanın merkezinde bir yerde duruyor. Yukarıda zikredildiği gibi daha dünya yaratılmadan Kâbe yaratılmıştı ve onun üstüne gökte kozmik ışınlarla yapılmış bir sütun, Kâbe'nin tam üstüne düşebilecek bir konuma getirilmişti. Kâbe'nin gökyüzündeki aslı olan ve Darrah da denilen Beyt-i Ma'mur, yedi kat göğün üstünde ve Arşın tam altındadır. Dünyanın herhangi bir bölgesine değil de Mekke'ye uygun görülen Kâbe'nin hikemi hikâyesi böyledir.

İslam müfessirleri, Müslüman'ın kalbinin bir tezahürü olarak Kâbe'yi gösterirler. Kalp, insan vücudunun merkezidir. Vücudun sağlıklı işleyişi sağlıklı bir kalbe bağlıdır. Kalp durduğu anda vücudun bütün fonksiyonları durur. Yeryüzünün kalbi de Kâbe'dir. Çünkü Kâbe, Allah (c.c.) tarafından yeryüzüne indirilmiş bir Mabetten öte anlamlar taşıyan içerikle donanmış kozmik bir kalptir. Yukardaki Kudsi hadiste Yüce Yaratıcı, Kendi Evi olarak tarif ettiği bu kozmik kalbin bir tezahürü olarak mü'min kalbini göstermektedir. Bir kalbe sığın Allah (c.c.), Kâbe'yi Beytullah olarak biz Müslümanlara takdim ederken, tanrı-mabet-kul üçgeninin sarsılmaz ilişkisini, derinliğini de göstermiş oluyor böylece.

Mabetler, şehirlerin kurulup gelişmesinde ilk harç görevi görürler. Tabi bu görüş, daha çok, dini merkez olarak kurulan şehirler için söz konusu. Zaten İlk dönem şehirleri, yani tanrı-kul ilişkisinin yoğun bir şekilde yaşandığı dönemlerde kurulan şehirlerde, bu ilke hep birinci derecede rol oynamıştır.

Hakikaten din merkezli olan bu ilk dönem şehirlerde, dinin çok şey ifade ettiğini anlamak için, öylesine fazla bir bilgiye gerek yoktur kanısındayım. Şehrin ayakta kalan bütün tarihi binalarının en eski ve en fazlasının mabetlerden

oluştugu, bu kanyı güçlendirmektedir. Neden mabetler bu kadar önemli? diye bir soru sorulabilir.

Tapınma ihtiyacı, ilk çağlardan bu yana ve dünyanın bütün bölgelerinde insanların kendi kendilerini zorunlu hissettikleri bir ibadet biçimi olmuştur. Bir şekilde tabiatta kendilerinden daha güçlü ve üstün gördükleri veya önem verdikleri şeylere tapmışlardır. Korku ve saygı, tapınmanın sebebi olarak ortaya çıkmış; tanrı olarak belirlenen nesne veya kişiye daha kolay ulaşılması için tapmaklar yapılması gerekmiştir. Böylece tapınaklar, en önemli yapılar olarak şehrin önemli ve güzel yerine kurulmuş, şehrin diğer elemanları ancak bunun çevresinde organize edilmiştir..

İşte, yeryüzünün ilk mabedi olan Kâbe'nin insan yaratılmadan önce yaratılmış olması, insanın çok çabuk sapkınlığa düşmesi ve kendine yeni tanrı veya tanrılar bulması gerçeğiyle ilgilidir. Çünkü çok çabuk kandırılan ve kanan yapısıyla (Âdem (as) ve Havva da çok çabuk aldanmışlardır) insan, bir an boş bırakılmaya gelmez. Hamuru, ırmağın altına inmiş toz şeklindeki toprak yani çökelektan yapılmıştır. Dolayısıyla her şekle girmeye, orada kalmaya müsaittir.

Cennet'te iken bilinen bu yapısı ile insan, yeryüzünde de o yapısını tekrar sürdürme olasılığına karşı Yüce Yaratıcı, Kendisini insana tanıtacak ve hatırlatacak bir Mabed (Kâbe)'i inşa ettirmesinin hakikati, insanın yeryüzünde ilahi mesajı unutup, kendine yeni mecralar araması gerçeğinden öğreniyoruz. Yeryüzünde çoğalan ve ilahi mesajı çabuk unutan insanı, çoğu kere Peygamberleri vasıtasıyla uyarın Yüce Yaratıcı, önce İbrahim (as)'in kavmini uyarmış, daha sonra İbrahim (a.s.)'i Kâbe'yi tekrar inşa etmesi için Mekke bölgesine göndermiştir. İlahi Mesajın, sürekli ayakta kalması ve bilinmesi için bu girişim gereklidir.

Kâbe (ki o zaman henüz bilinmiyordu) yakınlarında konaklayan ve oğlu İsmail (as) için su aramaya çıkan Hacer, İsmail (as)'ın ayağını yere vurmasıyla çıkan su (Zemzem)'yu görünce burada kalmaya ve orada iskan etmeye karar verir. Bu karar, aynı zamanda suyun yanında bir şehrin (Mekke'nin) oluşmasına da zemin hazırlar. İbrahim (a.s.)'in oğlu İsmail (as) ile birlikte Kâbe'yi İlahi mesaj doğrultusunda inşa eder. Yüce Yaratıcı, insanları Kâbe (as)'yi tavaf etmelerini, ilahi mesaj ile donanmalarını emir eder. Böylece günden güne önem kazanan Kâbe ile birlikte Mekke, yeryüzünün en önemli dini merkezi olur; Kâbe de Mekke'nin ruhu olur, Makam'ı olur.

Ve Makam-ı İbrahim

Kâbe'nin yapı ustası, Kâbe'nin mimarı ve davetçisi İbrahim (as)... Mekke topraklarında. Yeryüzünün en kutsal toprak parçası orada. Kuş uçmaz kervan geçmez; kara kuru bir yer Orası; hiçbir insani hareketin olmadığı ama iyiden iyiye ufakta olsa bazı kıpırdanmaların olduğu dağlık bir belde Mekke. Adem (as)'in de ilk ayak bastığı kutlu belde... Yani insanlık tarihinin başladığı ve insanlığın tüm zamanlar için yöneleceği Beyt'în temellerini sinesinde barındıran Belde. Adem (as) ve Şit (as)'ten sonra kaderine terk edilen ve zamanla temelleri de kaybolan Kâbe'nin tekrar inşası için İbrahim (as) ve biricik oğlu İsmail (as), Yüce Yaratıcı'nın emriyle bu kutsal Belde de Kabe'yi tekrar inşa etmeyle görevlendirilirler.

Çevreden getirilen kaba siyah taşlar, yontularak binanın duvarlarında kullanılır. Duvar belli bir yüksekliğe erişince İbrahim (as), insan boyunun ötesine geçmek için daha yüksek bir yere çıkma gereği duyar. Yüce Yaratıcı, siyah bir taşla emrederek, ihtiyaç duyduğunda İbrahim (as)'i yükseğe, aşağıya indirip çıkartır. Günümüzün tabiriyle bu taş, bir nevi asansör görevi görür.

İbrahim (as), oğlu İsmail (as)'le Kâbe'yi inşa ederken asansör olarak kullandığı taş, aynı zamanda insanları çağırarak için kullandığı yüksek bir kuledir de. Yüce Yaratıcı, O'na insanları Kâbe'yi tavaf etmeleri için emredince: O, bu taşın üzerine çıkarak, yüksek sesle; "*Ey insanlar, Rabbi'nizin davetine icabet edin.*" İlanını yaparken etrafında birkaç tur atar. Her seferinde bu çağırışı tekrarladı. İnsanlar da bu çağırışı "Lebbeyk Allahümme, Lebbeyk" diye cevap verdiler.

Yüce Yaratıcı'nın gelecekte nesillere için örnek olsun diye, İbrahim (a.s.)'in asansör olarak kullandığı asansör taşın

üzerine ayak izleri çıktı. Bu çağrışı gerçekleştirdikten sonra bu taş, İbrahim'in Makamı olarak anılmaya başlandı. Daha sonra İbrahim (as), bu taşın üzerinden Kâbe'nin kapı yönünde namaz kıldı. Bu durum Peygamber Efendimize kadar devam etti. Ancak daha sonra Yaraticı, Peygamberimize Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılmasını emretti. Bu durum da daha fazla sürmedi ve Kâbe, tekrar kıblegah oldu. Bu kesin kıble, Hicret'ten sonra olmuştur.

“Onda apaçık ayetler var. İbrahim'in Makamı var. Ona giren her türlü tecavülden emin olur.”³⁴

Kur'an, bu ayetle, Beyti ile beraber Makam-ı İbrahim'den de bir mucize gibi bahsetmektedir ve buraya (Kâbe'ye) girenlerin her türlü can ve mal güvenliklerinin olacağına dem vurmaktadır. Buraya girenlerin sadece canı ve malı mı güvenlikte olacak?

Elbette ki hayır! Her şeyden evvel orası, Yüce Yaraticı'nın Makamı'dır. Duasını hiçbir zaman geri çeviremeyeceği Sevgili dostu, Halil İbrahim (a.s.)'in de makamının bulunduğu yerdir. Kul oraya kadar gelir de eli boş geri çevrilir mi?

Rivayet olunur ki, İbrahim'in makamı olan taş ve Hacer-i Esved Cennet'ten çıkmış iki bembeyaz nurdan cevherdir. Bir âdeti olan ve kutsal sayılan yerlere el, göğüs gibi yerlerin sürtünmesi yolu ile şifa istenmesi neticesinde, zamanla bu iki mübarek taş siyaha bürünmüştür. İslam ile kesinlikle alakası olmayan bu davranıştan ne yazık ki bazı cahil Müslümanlar da nasibini almış ve onlar da el, göğüs, yüz gibi çeşitli bölgelerini sürtmek yolu ile niyazda bulunuyorlar. Burada böylesi boş inançları yapmak şirktir, haramdır. En doğusu ve

³⁴ Al-i İmran /97

en anlamlısı bütün isteklerini dua ederek, Yüce Yaratıcı'ya yönelmek, O'na sığınmak. Çünkü O, bizden böyle yapmamızı istiyor, yani dua etmemizi... Çünkü Müslüman'a yakışan da budur.

Çünkü Müslüman bilir ki, en iyi silah duadır. Kâbe ve çevresinde içtenlikle ağlayıp, samimi duygularla Yaratıcı'ya yönelen her Mümin'in duası kabul olur. Rahman ve Rahim olan Allah, uzak yollardan, derin vadileri aşarak kendisine içten ve samimi duygularla gelen kulunu eli boş memleketine göndermez. Çünkü muhtaç ve acz içinde ki kulunu eli boş göndermesi O'nun şanına yakışmaz.

Kurban

Kâbe ve Hacc ile birlikte Kurban da anlatılmalı. Birbiriyle bağlantılıdır çünkü bu üç nokta, bu üçleme... Çünkü bu üçleme İbrahim'le ilgilidir; bu üçlemenin ikisinde, Kâbe ve Kurban'da İsmail de vardır. Bununla birlikte ve en önemlisi, Yüce Yaraticı'nın rızasını kazanmak, O'na ulaşmak, varlığı O'nun için feda etmek vardır bu üçlemenin içeriğinde... Esasında bu üçlemeyi önemli kılan da burası... Yani en sevileni Sevgili'ye feda etmek...

İlkin İbrahim, varlığı O'nun için feda etti. Çok sevdiği biricik oğlu İsmail'i (aslında kendini, ciğerini) yani... İbrahim daha önce ateşte yanmayı göze alarak bu fedakârlığı yapmıştı ve o günden sonra da Halilullah olmuştu. Şimdi de biricik oğlu İsmail'i, kurban ediyordu. O'na en güzel elbiselerini giydirdi, ellerine kına yaktı, gözlerine sürme çekti, güzel kokular sürdü; adeta bir bayram yerine götürür gibi süsleyerek kurban yerine götürdü.

Ne büyük bir imtihan...

Bütün peygamberlerin imtihanı çetin olduğu gibi İbrahim (as)'in de imtihanı çetin geçiyordu.

Ve İsmail... henüz çocuk... 11-12 yaşlarında. İçi, baba sevgisiyle dolu. Hiçbir şeyden haberi olmadan götürüldüğü kurban yerine, kendisine İbrahim tarafından Kurban edileceği söylendiğinde, O, büyük bir teslimiyet örneği göstererek; "Ey Babacığım! Sana emrolunanı yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun."³⁵ Gözyaşları ve hüzün içinde olan İbrahim, oğlunun bu tarifsiz teslimiyeti karşısında, bıçağı boynuna vurdu, vurdu, vurdu.. Ama bıçak kesmiyordu, bir türlü. Daha bıçağın kesmemesi şaşkınlığı içindeyken İbrahim ve İsmail, Yaraticı, Onların bu teslimiyeti karşısında güzel bir

³⁵ OYMAK, Mehmet. Hz. İbrahim Halilullah ve Urfa

koç göndererek Onları ödüllendirdi. Ve böylece, bu ölümsüz tablonun sonunda Kurban kesmek, Müslümanlara miras kaldı.

Koç'un Yaratıcı tarafından hediye edilmesi, aslında gelecekte inananların kendi çocuklarını kurban etmelerinin önüne geçilmesi içindi de denebilir. Ki, öyledir de. Çünkü evladı kurban etme girişimi, sadece İbrahim'e ait bir risalet olaydır. Gerçi, Abdulmuttalib, en küçük oğlu olan Abdullah'ı kurban etmek istemiştir ama bu girişimi İbrahim-İsmail olayı ile karşılaştırmamak gerekir. Zira berikinde, direkt Yüce Yaratıcı, İsmail'in kurban olması yerine Koç göndermiştir. Bir diğerinde ise insanlar, Abdullah'ın kurban edilmemesi karşılığında 100 deve fidye kesilerek engel olunmuştur. Tabi burada dikkat edilmesi gereken nokta, her iki olayda da kurban edilmek istenenler, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (sav)'n ataları olmasıdır. Yüce Peygamber'in "Ben iki kurbanın soyundan geliyorum." İfadesi de bu noktayı işaret ediyor zaten.

Biz insanlar için örnek alınması gereken ve Yüce Yaratıcı'nın da önerdiği kurban, Âdem'in çocukları Habil ve Kabil'in kurbanlarıdır. Zira onlar, Allah'ın rızasını kazanmak ve dileklerinin kabul olması için gerçekleştirdikleri kurban, en sevdikleri şeyleri, yani hayvan ve buğday başağı idi. Ancak bize miras kalan İbrahim'in kestığı koç veya benzerlerini kesmektir.

İbrahimi bir sünnet olan Kurban olayına, sadece Kurban kesmek, kan akıtmak gözüyle bakmak yanlış olur. Çünkü kurbandan kasıt, Yüce Yaratıcı'nın rızasını kazanmaktır. Yaratıcı'nın bizim kurbanlara ihtiyacı olmadığı bilindiğine göre, esas itibariyle kurban kesmek, her statüde olan insanlarla aynı düzeye gelme girişimidir. Onlar gibi yaşamak, hislerine ortak olmak, aynı tablonun içinde yer almak, varlığı onların gözleriyle algılamak ve konumlandırmak olarak

görmek gerek. Zira farklı statüdeki insanların varlığı algılama biçimi ile başka statüdekilerin algılama biçimleri birbirinden farklıdır. İşte kurban, bu farklılıkların aynı düzeyde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Kulun sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve O'na ulaşmak için İsmailerini feda etmesi biçiminde de yorumlayabiliriz kurban olayını. Zenginlik, sosyal statü, makam-mevki, güzellik, boy-pos, asalet, gençlik, güç-kudret.... İşte insanı dünyaya bağlayan ve körleşmesine zemin hazırlayan zaafları yani İsmaileri... Körleşmeden kurtulmanın tek yolu bu zaaflarını / İsmailerini feda edebilmedir. İşte Kurban, varlığı feda edebilme girişimidir, varlığı döküp gitme işidir. Ve Kurban, İsmaileri feda ederek, bütün insanlarla aynı konuma gelmedir... İşte bu anlayıştır ki, Tevhid İnancı'ndaki Kurban, Kurban'ı basit bir et bayramı algısının ötesine taşımakta; Yaratıcı'nın kuldan İsmailerini Kendisi için, hatta insanın eşref-i mahlûkat derecesine ulaşması bilincinin geliştirilmesi için feda etmesinin gerçek anlamda bir özgürlük ve bir iman projesi olduğunu sunmaktadır. Kurban olayına bu gözle bakmak gerekir.

Dinlerin Şehri

Urfa, dinlerin bulunduğu yer. Bunun içinde semavi dinlerle beraber, insan düşüncesinin ürünü olan çok tanrılı dinler de var.

Bütün dinlerin kökenleri ilahi menşelidir. Eğer ilk insan, ilk peygamber Âdem (as), insanlara Allah'ın varlığından ve buna bağlı olarak da Tevhid İnancı'ndan bahsetmemiş ve bunu yaşamamış olsaydı; insanlar Rab ve din gerçeğinden habersiz olacaktı. Ancak, zamanın geçmesi ve bazı güç sahibi insanların çıkar hesabı içinde olmaları, beraberinde Allah ve Tevhid İnancı'ndan kopmaları meydana getirmiştir. Ki bu da, kulun kula ram olmasına, batıl inançların doğmasına sebep olmuştur. Böylelikle, birçok batıl din ve tanrı icat edilerek, ilk peygamber Âdem (as)'den, son peygamber Hz. Muhammed (SAV)'a kadar geçen uzun zaman dilimi içinde küfür ve Tevhid İnancı, hep karşı karşıya gelmiş ve hep mücadele içinde olmuştur.

Belki de bu, İlahi bir takdirin sonucudur. Kim bilir? En azından biz öyle tahmin ediyoruz.

Urfa'dan birçok peygamberin geçmesi de, bir anlamda buralarda tevhid ile küfrün sürekli bir mücadele içinde olduğunu gösteriyor. Semavi dinler yanı sıra batıl dinlerin de sürekli kendini tazeleme imkânı bulduğunu söyleyebiliriz. Eğer bir yerde semavi dinlerin varlığından söz ediyorsak, demek ki orada daha önce batıl dinler de kendilerine bir yer edinmişler.

Hız. İbrahim (a.s.)'in Yaratıcı'sını yıldızlara bakarak bulmasını anlamı şudur: Urfa ve çevresi (bu arada özellikle Harran), çok tanrılı dine inanıyordu. Gök cisimlerini kendilerine tanrı olarak kabul etmişlerdi. Özellikle bu dinler arasından Sabiizm'i ayırmak gerekir.

Kökü Sin Mabedine dayanan Sabiizm, ilk tek tanrılı din Güneş Kültü dininin, Yüce Tanrı'nın sembolü olarak kabul ettiği Güneşi, Tanrının kendisi yerine koyan bir dini inanç biçimidir.. Sabiiler, başta Güneş olmak üzere, yedi yıldızla tapınırlardı. Bunlar, "Şamaş" (Güneş tanrısı) "Sin" (Ay tanrıçası), "Nabu", "İştar", "Nergal", "Marduk" ve "Ninutra" idi. Sabiiler, bu tanrı/tanrıçaların yanı sıra, Hermes'i, Pisagor'u, Orfe'yi de birer yarı tanrı olarak kabul ediyorlardı. Sabiilik'teki bu inanç biçimi, Harran'da hem o dönemde hem de ondan sonraki dönemlerde astronominin ilerlemesine neden olmuştur, diyebiliriz.³⁶

Hz. İbrahim (a.s.)'in Nemrud'la giriştiği mücadele döneminde Urfa'da da bu dinin yansımaları yaşanıyordu. Nemrud'un kendini en büyük tanrı Güneşin oğlu olarak halka kabul ettirmesi, bir anlamda bu sürecin devam ettiğini göstermektedir.

Batıl dinlerin burada neşv u nema bulması, beraberinde semavi dinlerin de kolayca yerleşmesini sağlamıştır. Çünkü Urfa, bu süreçte dinlere çok kolay tepki vermekte ve o dini hemen içselleştirebilme yeteneğini ortaya koyabilmektedir. Hz. İbrahim (a.s.)'in getirmiş olduğu Hanif dini, belki burada hemen yankısını bulamamıştır. Çünkü bu, bütün semavi dinlerin doğasında vardır. Nitekim İslam ilk olarak Mekke'de ortaya çıkmasına rağmen, asıl yankısını Medine'de bulmuştur. Bu da gösteriyor ki yeni din, ilk çıkan yerde değil, Hicret edilen yerde yayılma istidadını göstermiştir.

Bu anlamda Haniflik, Urfa ve yöresinde gerekli ilgiyi görmemiş olabilir ama bu demek değildir ki Urfa, tamamen semavi dinlere kapısını kapamıştır. Çünkü ilerleyen zamanlarda Hıristiyanlık, ilk olarak burada resmi din olarak kabul görmüş ve buradan yayılmaya başlamıştır. Ki

³⁶ KAYA, S. Ahmet. İbrahim'in Yolu

Hıristiyanlığa ait birçok geleneğin temelini de (kesin olmamakla beraber) yine burada atıldığı söylenmektedir.. Mesela ilk olarak Urfa'da kiliselerde ilahiler söylenmeye, müzik çalınmaya başlamıştır..

Urfa'nın kutsal bir şehir olarak kabul edilmesinin sebebi de Hıristiyan mitlerine dayanmaktadır. Edessa (Urfa) kralı Abgar, cüzam hastalığına yakalanmış ve şifa bulmak için her tarafta çareler araştırmaktadır. Kudüs'te İsa adında yeni bir peygamber çıktığını ve her tür hastayı iyileştirdiği haberini alır. Ancak, kendisi Kudüs'e gidemediği için yerine Hannan adında bir elçi gönderir ve yeni dinini öğrenmek istediğini belirten bir mektup yazar. "Buraya gelerek sıkıntıma ve ıstırap çektiğim hastalığıma çare olacağını umaraktan bu mektubu sana yazıyorum."³⁷ Hz. İsa, bazı işlerinin olduğunu ve bu yüzden gelemeyeceğini, ancak havarilerinden birinin geleceğini cevabi mektubunda yazar. Hz. İsa, yüzünü sildiği bir mendili ve mektubu Hannan'a verir. Hz. İsa'nın yüzünün resmi, mendile çıkmıştır. Hz. İsa'nın havarisi Thomas bu mektupla birlikte mendili de alarak Edessa'ya gider.

Hz. İsa, Edessa Kralı V. Abgar Ukkama'ya gönderdiği mektup:

"Ne mutlu sana Abgar ve Edessa adındaki kentine! Ne mutlu beni görmeden bana inanmış olan sana! Çünkü sana devamlı sağlıklılık bahşedilecektir. Senin yanına gelmem hususunda bana yazdıklarına gelince; bilesin ki, görevlendirilmiş olduğum herşeyi burada tamamlamak ve bu işi bitirdikten sonra beni göndermiş olana, Baba'ya dönmem gereklidir. Sana ızdıraplarını (hastalıklarını) iyileştirmek; sana ve seninle beraber olanlara ebedi yaşam ve barış bahşetmek, ayrıca senin kentine dünyanın sonuna kadar

³⁷ EKİNCİ, Abdullah. Ortaçağ'da Urfa. ANKARA

düşmanlar tarafından boyun eğdirilmemeyi sağlamak üzere havarilerimden birisini, Thomas da denilen Adday'ı göndereceğim. Amin.

Bu mendili yüzüne süren Abgar Ukkama, iyileşir ve bunun üzerine halkıyla beraber Hıristiyanlık dinine geçer; Hıristiyanlığı da resmi din olarak kabul eder.

Yine Hıristiyan mitlerine göre; Hz. İsa, Romalı askerler tarafından çarpmıha gerilerek öldürülür. Kanlı kefenini ise Hz. İsa'nın taraftarları Urfa'ya getirerek uzun bir zaman muhafaza altında tutarlar. Adına da kilise yaparlar. Bu süre zarfında kefenin Urfa'yı her türlü beladan koruduğuna inanılır. Kefen birçok el değiştirmeden sonra İtalya'nın Torino şehrinde bir Kilise'de muhafaza edilmektedir. İspanyol gazeteci-yazar Julia Navarro'nun "Kutsal Kefen" adlı polisiye romanı, bu konuyu irdelemektedir.³⁸

İslam'ın da ilk dönemlerinde /Hz. Ömer'in hilafeti sırasında/ Urfa, yeni din ile müşerref olmuş bir şehirdir. İyad bin Ganem komutasındaki İslam Orduları, miladi 639 yılında Urfa'yı İslam topraklarına katarlar.

Urfa'nın, batıl dinleri de semavi dinleri de çok rahat bir şekilde içselleştirebilme sahip bir özelliği vardır. Tabii, burada yazıya dökülmüş, kaynak olabilecek öneme haiz argümanlar olmadığı için, konu ilgilenen her kes kendine göre bir takım yorumlar getirerek, Urfa'nın dinlere bu kadar kolay bir şekilde uyum sağlaması noktasında değişik görüşler ileriye sürebilir. Çünkü Urfa, kadim bir şehirdir, güngörmüş bir şehirdir, zamanın alın terini topraklarında tüketmiştir / eskitmiştir. Her türden, her inançtan insanı sinesinde barındırmakla, söylenebilecek sözü de tavrı da çoğaltmıştır, böylece...

³⁸ Julia Navarro. Kutsal Kefen. Doğan Kitaplık, 2. baskı, İstanbul 2005

İşte Urfa'nın bu özelliğidir ki, birçok dinin bir arada yaşamasına sebep olmuştur. İşte bu özelliktir ki, bu topraklar devamlı İbrahimlerle birlikte Nemrudları da üretebiliyor. Çünkü şehrin hafızası, hiçbir şeyi asla unutmuyor. Günün birinde, hiç umulmadık bir şekilde unutulmuş karşımıza çıkarıyor. Bazı yazarların şehri canlı bir organizma gibi görmeleri, herhalde bu olsa gerek....

Hicret'in İlk Şehri: Harran

Şehir, insanlık serüveninin geliştirdiği keşiflerin neşv ü nema bulduğu yer olmakla insan hayatındaki önemi yadsınamaz. Bilim, sanat, meslek, yönetim, güvenlik, ticaret gibi faaliyetler şehir kaynaklıdır. Bunların yanında ilk insandan bugüne insanların tapınma ihtiyacı ile hayatlarının en önemli varlığı haline getirdiği Rab ve buna bağlı olarak da din, şehir kaynaklı oluşumlardır.

Harran, dinsel sembolizmin öne çıktığı ve bu özelliğinin başat olduğu bir şehirdir. Evet, her ne kadar ekonomik, ulaşım bakımından yolların kavşağında duruyor ise de dinsel sembolizm bu şehrin, bir din şehri olduğu gerçeğini hiçbir zaman gizleyememiştir.. Ürettiği dinler yanında oraya taşman dinler de kısa zamanda dünyanın dört bir yanına yayılabilmek şansını bulabilmiştir. O zamanların ulaşım aracı olan ticaret ve seyahat kervanları, bu yayılmayı daha da kolaylaştıran bir nevi eski zaman haber kaynaklarıdır. Çünkü o dönemlerin ticaret kervanları, yolların kavşağında bulunan ve bir bakıma serbest bölge işlevi gören Harran'da mallarını mübadele ederek, yeni haberleri daha fazla unutulmadan ulaşması gereken yerlere ulaştırmaktadırlar. Böylelikle ortaya çıkan yeni dinler ve kurucularından bütün dünya haberdar olabiliyordu.

Bu anlamda, İbrahim (a.s.)'in hicretinin ilk ayağını Harran'a gerçekleştirmesi, aslında O'nun getirmiş olduğu mesajın bütün dünya tarafından haberdar edilmesini sağlamaya yönelikti. Çünkü İbrahim (a.s.)'in getirmiş olduğu Mesaj'ın bütün insanlar tarafından duyulması ve öneminin kavranması gerekiyordu. Bu yüzden Mesaj'ın yayılması ve duyurulması için jeopolitik açıdan en uygun yer Harran'dı. Çünkü Harran; yukarda ifade edildiği gibi hem yolların kavşak noktasında bulunuyordu, hem de Sin Mabedi'nin

merkeziydi. Ay'a tapıcılığın yani Sin mabedinin merkezi konumundaydı. Bu vesileyle İbrahim (a.s.), getirmiş olduğu Mesaj'ı ilk olarak burada ilan etme ihtiyacını duydu. Bu, aynı zamanda yeni dinin kritiğinin, dini bir merkezde yapılarak, gerçek anlamda o dinin semavi kaynaklı ve insanlar için daha hayırlı olduğunun gerçekliğini kabule yöneliktir. Çünkü her girişimin ciddiyetini ancak, o konuda yetkili olan akademik çevre/kurul tayin eder. Harran da o dönemler için bir nevi, din anlamında akademik bir çevre özelliğini gösteriyordu. Ortaya çıkan her yeni din, mutlaka orada duyuluyordu.

Mesaj'ın yani Tevhid İnancı'nın buradan bütün dünyaya ilan edilmesi demek, hem bu nedenlerden ötürüdür hem de statükonun kalıplaşmış iç dinamiklerini sarsmaya, tepetaklak ederek ortadan kaldırmaya yönelikti. O güne kadar gezegenlerin ve onların birer simgesi olan putlara karşı ilan edilen bu yeni Mesaj, bir bakıma bu düzenin savunucularının da tahtının sarsılması anlamına geliyordu.

Peygamberlerin getirdikleri Mesaj, genelde ilk çıktığı yerde değil de hicret yolu ile gittikleri başka yerlerde kendine bir mecra bulmuştur. İslam, Mekke'de ilan edilmesine rağmen, Medine İslam'a kucak açmış ve Oradan dünyaya yayılmaya başlamıştır. Ki Medine, İslam Devleti'nin de ilk büyük başkenti olma vasfını Yüce Peygamber Hz. Muhammed (sav)'le kazanmış oluyordu böylece. İbrahim (a.s.)'in getirdiği Mesaj'm Harran'da ilanı da yeni bir medeniyetin buradan bütün dünyaya kervanlar yoluyla yayıldığına, taşındığına şahit olmaktayız. Bu anlamda Harran'ı yeni bir medeniyet yurdu, insanlık için karanlıktan çıkış kapısı olarak telakki edebiliriz...

Harran bu özel yapısını, Moğol istilasına kadar da sürdürdü. İslam hâkimiyeti döneminde özellikle bilim ve şehircilik açısından önemli istidatlar ortaya koydu: Şehri kuşatan kalesi ve kapıları, geniş caddeleri, medreseler, hanlar,

hamamlar, mabetler gibi birçok mimari eser, şehri süslemekle birlikte, bilim açısından da hatırı sayılır bir gelişme ortaya koydu. Dünyanın dört bir tarafından gelen öğrencileriyle, birçok dünya dilinden (özellikle Yunanca'dan) yapılan bilimsel çevirileriyle, üstün yetenekli bilginleriyle gerçek anlamda entelektüel bir seviye yakalamıştı Harran.

Ancak, Moğollar birkaç sefer saldırmakla sahip olamadıkları ama tahrip ettikleri Harran'ı en son 671/1272 yılında tamamen tarihten sildiler.³⁹ En önemli zenginliklerini alıp götürdüler, geri kalanları ise yakıp yıktılar. Harran, o tarihten sonra da bir daha eski günlerine dönemedi ne yazık ki...

Harran, sadece İbrahim (as)'a ev sahipliği yapan bir şehir değil. Birçok peygamber de bir şekilde burayla ilişkilidir...

Efsane; ilk insan, ilk peygamber Âdem'in burada çiftçilik yaptığını, sabanı ilk olarak burada toprağa attığını, ineğin de Âdem tarafından burada evcilleştirilerek tarımın hizmetine girdiğini söylüyor. "Ve Adem'in sabanı gül ağacındandı..."⁴⁰

Bu olayın gerçekte bir alakası var mı yok mu onu bilemiyoruz tabii ki. Çünkü bu, bir efsane... Ama efsanelerin gerçek hayatla ilgisinin olduğu yönünde bazı ipuçları da söz konusu... Buradan hareketle, Adem'in bu mümbit topraklarda çiftçilik yapabileceği ihtimali akla gelmiyor değil.. Ayrıca Harran Ovası, tarım açısından oldukça verimli bir yer. İnsanlığın Ortadoğu (bu arada Mezopotamya)'dan çıktığını düşünecek olursak, Hz. Âdem'in bir süre burada yaşadığı efsanesini, gerçek gibi düşünebiliriz.

Harran, Ortadoğu (bu arada Mezopotamya)'da yer alması hasebiyle, insan hareketlerinin yoğunlaştığı bir bölge konumundadır. Bu durum, süreç içerisinde ilahi vahyin

³⁹ ŞEŞEN, Ramazan. Harran Tarihi s. 28. Ankara 1993

⁴⁰ GÜLER, Ara. Yitirilmiş Renkler 2. baskı İstanbul 2007

karşıtı yozlaşmaların yaşanacağı gerçeğine götürüyor bizi. Ki, peygamberlerden hemen sonra ortaya çıkan bazı sapık inanışlar, bu yozlaşmanın hızlı bir şekilde kendini gösterdiğini görüyoruz. Dolayısıyla, Urfa gibi kadim bir şehirde de sapıkça inanışlar olacaktır elbette. ,

İşte bu noktada Yüce Yaraticı, insanların başıboş yaratılmadığını, bir gayelerinin olduğunu, Kendini her zaman ve yerde hatırlatacak elçiler göndermiştir. Bu elçiler de hep Ortadoğu (bu arada Mezopotamya)'ya gelmişlerdir. Ortadoğu şehirleri, insanlık için fidelik görevi görmeleri ile birlikte, peygamberlerin de uğrak yeridir. İşte, Harran da o şehirlerden biridir. Dolayısıyla peygamberlerin bu topraklara gelme ihtimali pek yüksektir. Bu açıdan bakıldığında, eğer bura adı geçtiğinde bazı peygamberlerin ismi telaffuz ediliyorsa bu, sonradan uydurulmuş rivayet ve efsaneler değil, daha anlamlı kanıksamaların bir sonucudur.

Hz Lut, Hz. Musa, Hz. Yakup, Hz. İsa'nın buralara kadar geldikleri veya buradan geçtikleri yahut bir süre burada ikamet ettikleri veyahut da direkt burada doğup büyümüş olabilecekleri ve tevhit inancını yaydıkları, bize kadar ulaşan bilgiler arasında. Bu bilgilerin bir kısmı, Hıristiyan ve Yahudi mitlere dayanmakta, bazıları İslam kaynaklı, bir kısmık ise folklorik kaynaklıdır. Tabi bu bilgilerin doğruluk derecesi tartışılabilir. Ancak, gözden kaçmaması gereken bir nokta var: hiçbir bilgi durup dururken hayatımıza giremez. Mutlaka dayandığı bir kaynak vardır. Bu kaynakların bir kısmına inanıp, bir kısmına inanmayabilirsiniz. Hatta hepsine de inanmayabilirsiniz. Ama kaynakların çoğu eğer aynı bilgiyi, (bazı nüans farklılıklarıyla da olsa) aynı netlikte veriyor iseler, artık burada durup bazı şeyleri de kabul etmek gerekir diye düşünüyorum. En azından ihtimallerin gerçek olabileceği düşüncesine yakın olmak da yarı kabul sayılır.

Öyle ya da böyle. Ama bir şekilde peygamberler, şahısları veya ruhaniyetleri ile bu toprakların üzerinde dolaşmışlardır. Belki de dolaşmaya devam ediyorlardır. Kim bilir?

Peygamberler, ruhaniyetleriyle geze dursunlar. Onların izinde gidenler de onlara karşı duranların izinde gidenler de, bir şekilde günümüzde ortaya çıkabiliyor. Çünkü küfür kıyamete kadar devam edeceğine göre, küfür de devam edenler de küfrün temsilcilerini (isteyerek veya istemeyerek) kendilerine örnek alacaklardır muhakkak. İbrahim'in Nemrud'la mücadele ettiği topraklarda veya dünyanın başka başka yerlerinde, elbette hem İbrahim'in hem de Nemrud'un temsilcileri olacaktır.

Allah'ın Askerleri: Sinekler

Sineklerin Nemrud'a ve kavmine musallatı, İbrahim'in Harran'a ve Kenan Diyarı'na hicretinden sonra gerçekleşiyor:

“O'na (İbrahim'e) düzen kurmak istediler. Ama biz onları (Nemrud ve kavmini) hüsrana uğrattık. O'nu da Lut'u da alemler için mübarek kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık.”⁴¹

Yaratıcı, çok zulmetmesine rağmen Nemrud'a uzun ömür ve sayısız nimetler verdi. Çünkü Yaratıcı, rahman ve rahim sıfatlarının gereği olarak, yarattığı her varlığın rızkını eksiz vermekte, bazı kullarına dünyada iken bile sayısız nimetler vererek, onların akıl ve iradelerini mutlak hakikat gerçeği karşısında uyanık tutma ile imtihan etmektedir. Ne yazık ki, bu gibi insanlar, ellerindeki bu nimetlerin kendi tasarrufları ile gerçekleşmeyip, Mutlak bir Güç'ün eliyle gerçekleştiğini fehmetmek yerine; heva ve heveslerine kapılarak ortaya tanrılık iddiasıyla çıkmaktadırlar. Hiçbir gücü ve kudreti, yaratılmış bir kul olduğu halde, tanrılık iddiasıyla ortaya çıkan Nemrud, kendi gücünün günün birinde elden çıkacağını hesap etmeden Allah ile mücadele etme cüretine girişir.

Yüce Yaratıcı, insan suretinde bir meleği Nemrud'a göndererek iman etmesini, tanrılık iddiasından vazgeçerek İbrahim'in getirmiş olduğu dine girmesini emreder. Fakat Nemrud, meleğin getirmiş olduğu bu mesaja uymayı bırakın, büsbütün kendi karanlığına ve inkar üzerine kurulu düzenine kapılarak;

“Ben, İbrahim'in tanrısını peşini bırakmam. Onunla savaşacağım.” diye yemin eder. Meleğin “Ey Nemrud, sen

⁴¹ Enbiya / 70-71

zayıf ve hakir bir kulsun, böyle davranma! Allah, sana sayısız nimetler verdi, şükretmedin. Allah ile savaşırım dedin, göğe çıkıp O'nunla savaşmaya kalktın ve yüce peygamberi İbrahim'i ateşe attın. Memleketinden kovdun, Hicret etmeye zorladın. Buna rağmen Allah, bu yaptıklarına karşılık sana hiçbir ceza vermedi. Tövbe et, İbrahim'e tabi ol."

Meleğin bu sözleri karşısında deliye dönen Nemrud, askerlerini topladığını ve Allah'ın da kendi askerlerini toplayarak savaşmaya davet etti. Bu savaş sonunda kimin galip geleceğinin görüleceğini iddia ederek, Yaratıcı'ya açıkça meydan okudu. Melek de Nemrud'un bu cüreti karşısında Tanrı'nın, Onun önüne asker çıkarmasına gerek olmadığını, bunu küçücük mahlûklarla da halledebileceğini söyleyerek, Yaratıcı'ya durumu havale eder.

Bunun üzerine Yaratıcı, kendi güç ve kudretini konuşturarak, mahlûkat içinde en güçsüz varlıklardan olan sineklere, Nemrud ve kavmini helak etmeleri için emir buyurur. Gökyüzünden büyük bir bulut gibi Nemrud ve kavmi üzerine çökerek, onları ısırmağa başlarlar. Her ısırılan helak olup gider. Bu manzara karşısında şaşkına dönen Nemrud, korku ve telaş içinde sarayına kapanır. Sarayın her tarafının sıkı sıkıya kapatılmasını, bu arada kapı anahtar deliklerinin de sıkıca kapatılmasını şiddetle emreder.

Bu arada, hiçbir işe yaramadığını, elinden bir şey gelmediğini sanan topal bir sinek, Allah'tan kendisine de bir görev vermesi için dua da bulunur. Allah da kendisine Nemrud'u öldürmesi emrini verir. Bu emri alan sinek sevinçle Nemrud'u aramaya koyulur. Ama Nemrud, hiçbir yerde yoktur. Nihayet onu sarayında saklandığını öğrenir. Fakat sarayın her tarafı sıkı sıkıya kapalıdır. Arar-tarar, nihayet kapatılması unutulmuş bir kapı anahtarı deliğinden içeriye sızar. Korku ve telaş içinde bekleyen Nemrud'un burnunun içine girer.

Nemrud, sineğin burnundan dışarıya çıkması için birkaç harekette bulunduysa da her defasında sinek, değil dışarı çıksın, büsbütün yukarıya, beynin merkezine doğru çıkmaya başlar ve beynine ulaşır. Beynini kemirmeye başlar. Bundan rahatsızlanan Nemrud, adamlarına tokmaklarla başına vurularak sineğin dışarı çıkarılması için emreder. Adamları günlerce bu işlemi tekrar ederler. Fakat sineği bir türlü dışarıya çıkaramazlar. Böylece Nemrud, acı içinde kıvrana kıvrana kavmi ile birlikte helak olur.

Tarih sahnesinde yerini alan bu olay, Mutlak Güç ile inkârcıların mücadelesini ortaya koyan bir ibret tablosudur. Bundan öte, yaratılmış olanın Yaratıcı'ya karşı boyun eğmesinin kendisinin lehine olacağını göstermesi açısından, önem arz etmektedir. Bahşedilmiş olan akıl, kendi mahiyetinin boyutlarını unuttuğu zaman, ahlakiliğinin boyutlarını da yeniden sorgulamak zorundadır. Çünkü aklın burada vardığı nokta, kendi gerçekliğini fehmetmekten öte, inkârıyla vardığı kötü akıbetle karşı karşıyadır. Bir yanda acz içindeki kendi yaratılmışlığı, diğer yanda yer şeyi yoktan Yaratma gücü her şeyin üstünde ve fevkinde olan Mutlak hakikat. Bu ikilemin ayırtına varmak için bir akıl üstünlüğü, edep ve mantık ölçüsünün iyi konumlandırılması gerekiyor.

İnsanın, kendi boyutlarını unutarak Yüce Yaratıcı'ya kafa tutması için ya çok deli, ya da hiçbir değer yargısı olmayan, edep ve haysiyetten yoksun bir kişilikte olması gerekiyor. Evveliyatında değil bir yaratı, kendisine bir hastalık bulaştığında onu defedecek gücü ve imkânı dahi elde bulunmayan birinin, herşeyi yoktan var eden Allah'ın karşısına, sanki O'nun dengi biriymiş gibi çıkması, edepsizlikten başka bir şey değildir. İşte, kendi gücünün boyutlarını unutan Nemrud, en basit ve güçsüz bir varlığın, sineğin saldırısıyla telef olmuştur.

Şüphesiz Nemrud'un böylesi güçsüz bir varlığın saldırısıyla ölmesi, aslında sıradan bir olay değildir. Bu olay, insan ne kadar güçlü olursa olsun, gücünün (daha güçlü olan biri yani Allah tarafından;) yaratıldığını ve bu gücün Mutlak Hakikat'e bağlı olarak ancak neşv u nema bulacağı yönünde bir hatırlatmada bulunuyor. Tevhid İnancı süreci, bu tür mücadelelerle doludur. İslam'ın ortaya çıkmadan kısa bir süre önce meydana gelen Fil Vakası da böyledir.

Olay, İslam'ın zuhurundan birkaç yıl öncesine rastlar. Kâbe, önemli bir ziyaret ve ticaret merkezidir. İster istemez bu durum, çevredeki bazı krallıkların dikkatini çekmiş, bu yönüyle Mekke, çevresindeki şehirleri kıskandırır hale gelmişti. Mekke'ye sahip olmak isteyenlerden biri de Yemen valisi Ebrehe idi. Ebrehe, Mekke'nin ve Kâbe'nin bu cazibesini kırmak için, ticaret merkezi yapmak istediği San'a'da muazzam bir tapmak yaptırmış ve insanların burayı ziyaret etmesini istemiş, ziyaretçileri de en iyi şekilde ağırlayacağını belirtmişti. Bu tapınak buna rağmen, gerekli ilgiyi görmemişti.

Bir Arap, Ebrehe'nin yaptırmış olduğu bu binaya gizlice girerek pisledi. Bunu duyan Ebrehe, Kâbe'yi yerle bir etmek için kurduğu muazzam büyüklükteki ordusuyla Mekke'ye doğru yola çıktı. Yol boyunca birçok savaşlardan hep galip çıkan Ebrehe'nin Mekke'yi kesin olarak zapt edeceğine ve Kâbe'yi de yıkacağına inanılıyordu.

Mekke yakınında çadırlarını kurdu ve o civarda Araplara ait ne kadar deve varsa hepsini yağmaladı. Bu develerin içinde Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalib'in de develeri bulunuyordu. Kureyşlilere haber gönderen Ebrehe, maksadının Mekkelilerle savaşmak değil, sadece Kâbe'yi yıkmak olduğu, kendisiyle savaşılmadığı takdirde kendisinin de savaşmayacağı haberini gönderdi. Abdülmüttalib de "Biz onunla savaşmak

istemiyoruz. Zaten buna gücümüz de yok. Orası Allah'ın Beyti"dir, koruyacaksa ancak, O Beyt'ini korur." Dedi ve develerini geri almak için Ebrehe'ye vardı develerini istedi., Abdulmuttalib'e iyi davranan Ebrehe şöyle dedi. "Seni ilk gördüğümde büyük bir şahsiyet olarak gözüme görüldün. Ama sen Kâbe'nin korunmasını isteyeceğin yerde kalkmış develerinin peşine düşüyorsun.. Bu nasıl iş?" Abdulmuttalib, "Ben develerin sahibiyim. Kâbe'nin de sahibi var, O, onu korur" dedikten sonra develerini alarak Mekke'ye döner.

Sabaha karşı Mekke'ye doğru yola çıkan Ebrehe ve fillerle kurulu ordusunda bulunan ve adına Mamud denilen bir fil, Mekke yakınında yere çöker. Tüm çabalara rağmen fil yerinden kalkmaz. Bunun üzerine diğer filler de Mekke'ye doğru giderlerken yere çöktükleri, bu fil başka bir yöne doğru gittiğinde ise hızla oraya doğru koştukları görüldü.

Bu sırada deniz tarafından daha önce görülmemiş ve kırlangıca benzer (Ebabil de denen) bir kuş sürüsü gelerek, Ebrehe'nin ordusuna saldırdı. Gaga ve pençelerinde taşıdıkları çamurdan balçıkları ordunun üzerine attılar. Bu minik balçıklar kime ve neye isabet ettyse paramparça etti. "Sonunda onları, yenik ekin yaprağı gibi kıldı."⁴² Bütün askerler, kurumuş yaprak ve ekin çöpleri gibi telef oldular. Ebrehe, vücudu yara bere içinde San'a'ya dönerken, göğsü ikiye yarılarak acıklı bir şekilde can verdi. Fil Vakası, Kur'an'da şöyle anlatılıyor:

"Rabbinin fil sahiplerine neler yaptığını görmedin mi? Onların 'tasarladıkları planlarını' boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine ebabil (sürü sürü) kuşlarını gönderdi. Onlara pişirilip-sertleştirilmiş balçık taşları atıyorlardı."⁴³

⁴² Fil Süresi / 5

⁴³ Fil Süresi / 29

Kur'an'ın, askerleri yenik ekin çöpüne benzetmesi, rasgele bir benzetme değildir. Bu benzetmeyle, eabil kuşları (sinek)ının bir böcek türü olduğuna vurgu yapılıyor. Böcekler, musallat oldukları ekinleri yemek yolu ile telef eder, ekin sahibini zarara uğratırlar. Bu benzetme aynı zamanda, en güçlü olarak ortaya çıkanların, Mutlak Güç karşısında güçlerinin hiçbir anlam ifade etmeyeceği, Yaratıcı isterse bu gücü küçücük bir mahlûkunun küçücük darbeleriyle de telef edeceği gerçeğine de vurgu yapmaktadır. Nemrud'un telef olmasına sebep olan sinek ile Ebrehe'nin telef olmasına sebep olan eabil kuşu, bu açıdan bakılırsa mahiyet itibarıyla bir benzerlik arz etmektedir.

Çünkü her iki olayda da güçlü olduklarını zannedenler, Yaratıcı tarafından zayıf varlıklar ile yenilgiye uğratılıyor... ve bu iki olay, insana yeryüzünde böbürlenerek dolaşmamayı, kimseyi hakir görmemeyi salık veriyor.

Urfa Şiirinde İbrahim (a.s.)

Esasında edebiyat, bir medeniyetin “hissiyat” defteridir. Tek tek insanların olaylar karşısında hisselerini kayıt altında bir araya getirmek mümkün değildir. Ama onların adına hislerini dile getirenlerin görüşlerinden yola çıkarak, bir medeniyetin, bir şehir halkının hislerini öğrenebiliriz. Bu imkân var.

“Şehirler, yüzyılların birikimlerini yansıtan medeniyetlerin, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda görünen yüzleridir.”⁴⁴ Bu anlamda Urfa, (şehirlerin anası Mekke’yi saymazsak)⁴⁵ neredeyse insanlık tarihiyle eşit bir tarihe sahiptir. Yerel söylentilere göre ilk insan Âdem (a.s.), bu topraklarda çift sürmüş ve böylelikle öküzü de evcilleştirmiştir. Arkeolojik buluntulara göre Urfa Tarihi de 12 bin yıl öncesine kadar uzanıyor. Urfa, bu özelliğiyle sinesinde birçok medeniyetler barındırmaktadır.

Kadim şehirler, şehir kültürüne ve sosyal hayatına bu özellikleriyle yeni açılımlar kazandırma kabiliyetine sahiptirler. Çağımız, insan ilişkilerinin gittikçe zayıfladığı, insan ve mekân tasavvurunun birbirini yalnızlığa ittiği ama hiçbir soruna cevap olamadığı bir çağdır. İnsan, gittikçe artan bu sorunsala cevap bulmak için, kendi asıl köklerine keskin bir dönüş yapmak zorunda olduğunu biliyor.

İşte kadim şehirler, geçmişte kurdukları medeniyetlerle çağımızda yığın haline gelen sorulara cevap verebilecek özelliktedirler. Bu özellikleri ile bilgelik makamındadırlar.

⁴⁴ GÜRDOĞAN, Nazif. 2008/03/16 Yeni Şafak

⁴⁵ “İşte bu (Kur’an), önündekileri doğrulayıcı ve şehirler anası (Mekke) ile çevresindekileri uyarman için indirdiğimiz kutlu Kitaptır. Ahirete iman edenler buna inanırlar. Onlar namazlarını (özenle) koruyanlardır.” (En’am/ 92

Urfa, kadim bir şehir olmasından öte, kutsal bir şehirdir. Üç büyük dinin atası İbrahim Peygamber, bu topraklarda tevhid mücadelesini vermiş, ateşle burada tanışmış, hiçbir aracı olmadan Yüce Yaratıcı ile burada görüşmüştür... Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra insanların en şerefli olan İbrahim (a.s.), Urfa'ya kutsal şehir kimliği kazandırmıştır. Tarih kadar eski olan Urfa, bu özelliğiyle de kutsal şehir olma vasfını kazanmış oluyor.

Şehirlerin anası olarak bilinen Mekke, Medine ve Kudüs ile birlikte Urfa, insanlığın mayalanmasında ve kendini bulmasında önemli dört kilometre taşıdır. Her çağda ve her sorunsalda bu özelliklerinden kaynaklanan hazır cevaplilikla, çözülemeyen her tür soruya cevap bulmuşlar ve insanlığın önünü daima açmışlar. Yeni medeniyetlerin kurulmasına ön ayak olmuşlardır.

Bu itibarla Urfa, her tür sorununu İbrahim (a.s.)'a götürmeyi ve çözümünü de yine O'ndan bulmayı uygun görmüştür. Edebiyat da bu anlamda önemli bir araç işlevini görmektedir.

Edebiyatın en önemli şubesi olan şiir, bir medeniyetin hissiyat defterinin de en önemli ayağını oluşturuyor. Dolayısıyla şiirin birinci muhatabı olan şairlerin, yaşanan her olay karşısında meydana getirdikleri şiirlerden/manzum eserlerinden yola çıkarak, o medeniyete dolayısıyla yaşanan olaylara ait zihinsel altyapıyı öğrenmekle birlikte, tarihi birçok bilgiye ulaşmak da mümkün.

Böyle olmakla beraber şiir, tarih değildir; şair de tarihçi... Ama tarih de edebiyata kapısını kapayamaz. Çünkü birçok bilgiye şiirlerden yola çıkarak ulaşılmıştır. Bu konuda dünyaca bilinen birçok nazım eser vardır: Orhun Anıtları⁴⁶,

⁴⁶ Orhun veya Göktürk Abideleri, Türklerin bilinen ilk alfabesi olan Göktürk Alfabesi ile Göktürkler tarafından yazılmış yapıtlardır. Bilge Kağan ve Kül Tigin

İlyada⁴⁷, gibi... bu metinler, her ne kadar şiir ölçüsüyle, şiir ahengiyle yazılmış edebi metinler olsa da, sonuçta birer tarihi vesikadır. Diğer taraftan bu bilgiler, şiir tekniğiyle yazıldığı için kalıcı olabilmıştır.

Bu anlamda, Urfalı şairler İbrahim (a.s.)ve Urfa hakkında düzinelerce şiir yazmışlardır. Şairler, bir yanda Hz. İbrahim'le övünürken diğer yandan Urfa'nın kadim bir şehir olmasından ötürü sevinmiş; ama bahtsız, sorunları olan sahipsiz bir şehir olduğunu da yine Hz. İbrahim'e şikâyetten geri kalmamışlardır. Adeta, O'ndan bu sorunları ortadan kaldırması için yardım istemişlerdir. Dolayısıyla, Hz. İbrahim'in Urfa'yla olan ilişkisini bu şiirlerden öğrenirken, aynı zamanda bir şehrin zihinsel faaliyetlerinin altyapısını ve olaylar karşısındaki hislerini de bu şiirlerden yola çıkarak öğrenme imkânı buluyoruz. Bunlara ek olarak, bir makam şahsiyet olarak Hz. İbrahim'in temsil noktasında Urfa'ya ne kadar etki ettiğini de bu şiirlerden yola çıkarak öğreniyoruz.

Makam Şahsiyet olarak Hz. İbrahim, Urfa'nın her şeyidir. Yeri geldiğinde bir şikâyet makamı, yeri geldiğinde yardım istenen bir peygamber... Urfalı sevincini, derdini, üzüntüsünü, şikâyetini, isteklerini hep Hz. İbrahim'e götürmüştür. Bunları yaparken de hem Hz. İbrahim'i yüceltmiş, hem de Hz. İbrahim'e hemşeri olma ayrıcalığını ve sevincini ortaya koymuştur. Mustafa Ayhan Abamor, "Urfa'nın Feryadı" adlı şiirinde Urfa'nın bahtsızlığını, kimsesizliğini, insanların vurdum-duymazlığım aşağıdaki

adını taşıyan anıtları, Yollug Tigin yazmıştır, Yollug Tigin ise Bilge Kağan'ın veziridir.

⁴⁷ İlyada, Homeros'un Truva savaşı'nı anlattığı destansı eseridir. Odise ile beraber bilinen en eski epik şiirdir. Hesiod tarafından M.Ö. 7. yy ya da 8. yy'da yazıldığı sanılıyor. Homeros, "İlyada"sında Truva savaşını ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

mısralarla ortaya koyarken, Hz. İbrahim'in bütün bu olumsuzluklara ancak ağlayabileceğini belirtmiştir:

Derdin bülbülleri sükût eylemiş
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya
Bu beldenin bahtı ne kara imiş
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya

Şair, şikâyetçi olduğu konularda İbrahim (a.s.)'e müracaatta bulunuyor. İbrahim (a.s.)de şikâyete sebep olan bu konuların Urfa'ya yapılmasından dolayı Urfa'ya ağlıyor. İbrahim (a.s.)Urfa'ya ağlarken, şair de aynı zamanda bu tür vurdum-duymazlılara sebep olan sorumsuz kişileri de ima yolu ile de olsa O'na şikâyet ediyor.

Emin Kıratoğlu ise, Urfa'nın kadim ve manevi açıdan yüksek bir karaktere sahip olduğunu, Yüce Yaratıcı feyiz ve keremiyle bu şehri donattığını, Yüce Yaratıcı'nın feyiz ve kereminden nasibini almayan insanların boyunduruk altında olduklarını, ancak İbrahim Halilullah'ın memleketinde kalanların bunun dışında kaldığını belirtmektedir. Çünkü Urfa'nın bu ayrıcalıklı özelliklere sahip olmasını Emin Kıratoğlu, "Urfa" adlı şiirinde şöyle açıklıyor;

Aşk ile ey dil kurulmuştur binası Urfa'nın
Feyz-i hak, eltaf-ı rahmandır Urfa'nın
Harici tavk-ı beşerdir sahip livası Urfa'nın
Çün Halilullah'dir sahip livası Urfa'nın

Bu özelliğiyle Urfa, kutsal bir şehir hüviyetine sokulmuş oluyor. Ki bu kutsiyet düşüncesi, Hz. İbrahim'den ve O'nun bu şehri sahiplenmesinden dolayı düşünülmüş olabileceği gerçeğine götürüyor bizi diyebiliriz. Başka bir şair, Celal Ulusoy da, işi daha ileriye götürerek Urfa'yı, Kâbe'den sonra

gelen bir şehir olarak kabul etmekte. Bunu da Urfa'dan birçok peygamberin çıkmasına bağlamakta hiçbir sakınca görmemekte:

Kâbe'den sonra sen gelirsin, Urfa!
Ne çok peygamberler doğdu sinende...
Tarihten eskisin, eskisin ama;
Evlâtların seni boğdu sinende..

Tabi, Urfa'nın Kâbe'den sonra geldiğini kabul eden sadece Celal Ulusoy değil. Emin Kıratoğlu da Nabi'nin Gazeline yazdığı tahmiste, benzer şeyleri söylemekte:

Tavaf et çıkma ey zevvar Beytüllâh-ı sanidir
Kim ama Kethüdası Kâbe-i Ulyayı banidir
Emina masivaya verme zira ki fanidir.
Gubar-ı hâkına yüz sür gülüstan-ı cinandır bu

İkinci Kâbe olarak taltif edilen Makam-ı İbrahim'i tavaf etmenin de tıpkı Yüce Kâbe'yi tavaf etmek gibi kabul edildiğine inanılmaktadır. Zira Yüce Kâbe'yi yaptırان gibidir, burayı ziyarete gelen... Sonuçta, Urfa'nın Kâbe'den sonra geldiğine inan şairlerin hemen hepsi, bunu bir şekilde Urfa'yla ilişkisi olan peygamberlere, özellikle Hz. İbrahim'in varlığından kaynaklandığına bağlamaktadırlar. Çünkü bir şehrin kutsal olabilmesi için, o şehrin peygamberlerle ilişkisinin olması gerekir. O peygamberlere ait izlerin taşında toprağında görülmesi gerekir. Urfa, işte tam bu özelliklere sahip olan bir şehirdir. Dolayısıyla bu durumda 'Peygamberler Şehri' unvanını almayı da hak ediyor.

Vatanım şehir-i dilârâyi Ruha
Vakt-i tahrir makarrım şehba
Ne Ruha, nüsha-i gülzar-ı cinan
Maksat-ı re'si Halilürrahman
Ne Ruha, gıptegehi hitta-i Şam
Mazhar-ı mucize-i "Berd ü Selam"

Divan Edebiyatı'nın önde gelen şairlerinden biri olan Yusuf Nâbi, bu şiirinde açıkça belirtmese de Urfa'lı olmakla övünüyor. Bu övüncünü de Hz. İbrahim'e bağlıyor gibidir. Çünkü burada, İbrahim (a.s.)ateşe atılırken "Ey ateş, İbrahim üzerine serin ve selamet ol."() mucizesi gerçekleşmiştir. Bu mucizenin burada olması, Urfa'yı da ayrıca gıpta edilecek bir şehir olarak konumlandırıyor. Sadece bu bile övünülecek bir durumdur.

Urfa'nın Kâbe'den sonra gelmesi ve peygamberler şehri olarak kabul edilmesinin, övünç kaynağını olmasının yanı sıra, elbette ki sağlayacağı bir takım avantajları da vardır. Urfa İçin adlı şiirinde Mehmet Mısır, şöyle diyor;

Ummansın sen dergâhınla Nemrud yıkıldı ahınla;
Ruhumuz feyz bulmaktadır, Halilullah Makamınla....

Hız. İbrahim'in ahı Nemrud zalimini helak ettiği gibi buna yeltenen başkalarını da helak edebilir. Ancak bu helakten kurtuluşun ve ruhun feyiz bulması için tek yol, yine İbrahim (a.s.)ve O'nun miras bıraktığı makamlardır. Makam şahsiyetler, aynı zamanda koyan ve gözetleyen olduğuna inanıldığına göre; Hz. İbrahim'in mirası olan makamların varlığı da bu görevi her an yerine getiriyor demektir. Bununla birlikte ruhun feyiz almasında, manevi açıdan olumlu kişilikler oluşumunda katkı sağladığını da söylemek mümkün.

.....

Nihayet bir tokmakçı dayanamadı buna;
Demirden bir balyozu saklayarak koynuna,
Vur! Dedikçe o melun vurdu. Ta birden bire
Eti, kanı, kemiği hep karıştı beynine.
Ölünce zalim Nemrud “URFA” oldu aşikar:
“Vur ha”, “Ruha” “Reha”dan “URFA” da kıldı karar.

Makam şahsiyetlere duyulan sevgi, insanda bazen akıl şaşması yaratır. Eşyayı ve hadiseleri yorumlamakta feraset kaybolur. Gerçek ile efsane birbirine girer. Halk arasında anlatılan ve şair Ükkaş Ülgen’in de şiirleştirdiği Nemrud’un helakine sebep olan Nemrud ve Sinek efsanesi, bu akıl şaşmasını anlatmaktadır. Şair’in son kısmını yukarıya aldığımız “Nemrud ve Sinek” adlı şiirinin genelinde dikkat edilecek olursa, Nemrud ve tebaası Türkçe konuşuyor. Bu demektir ki, Türklerin ana yurtlarından biri Mezopotamya ve dolayısıyla Nemrud da tebaasıyla birlikte Türk olmuş oluyor. Oysa İbrahim (a.s.)ve Nemrud 4 000 yıl önce yaşamış ve konuştukları dil Türkçe değil. Şair hayal dünyasında çıktığı yolculuğunda, Nemrud’u ve tebaasını Türkçe konuşturarak, onları Türkleştiriyor ve dolayısıyla Urfa’yı da bir Türk yurdu haline getirmiş oluyor böylece.

İşte, bu şiirde görüldüğü gibi Hz. İbrahim’e duyulan aşırı sevgi, bir akıl tutulmasına neden olmakta ve O, bu haliyle bambaşka bir kişilik olarak karşımız çıkarılmakta. Çünkü destanlaştırılan bütün şahsiyetlerin ortak kaderidir bu... Zamanla kendi gerçekliklerinden soyutlanarak, isteyenin ideolojisine veya düşüncesine göre şekillenebiliyorlar. Hz. İbrahim’in de bütün özellikleriyle bu süreçten geçmesi doğaldır.

Ama her nasıl olursa olsun, Hz. İbrahim, bir makam şahsiyet olarak Urfa'nın her şeyi gibi kabul edildiğine göre, Şair'in O'nu bu şekilde görmesini hoş karşılayabiliriz.

.....

Bu şiirlerde görüldüğü gibi sonuç itibariyle Urfalı; sevinçlerini, kederlerini, dertlerini, kızgınlılarını, nefretlerini, çaresizliklerini, düşüncelerini, kısacası tüm hissiyat halini yansıttığı bu şiirlerin, genelde yöneldiği adres Hz. İbrahim'dir. Her tür sorunun halledilmesi istenen makamdır. Halkın bu ulu makam yönelmesiyle psikolojik açıdan rahatladığını söylemek mümkün...

Sevgi, sevileni sevene karşı kör ve sağır eder. Sevginin insanı bu duruma sokması, bazı şeyleri anormal bir konuma sokup, makam şahsiyeti asıl gayesinden de çıkarabilir. Bu durumda Hz. İbrahim'in asıl gayesi olan Tevhid İnancı bir kenara itilerek, sadece folklorik bir öge olarak öne çıkarmasını da bu kabilden düşünebiliriz. Çünkü İbrahim'in asıl gerçekliği unutulmuş, sadece o yörenin ve o yöreye ait olan manevi bir büyük gibi hep algılanmış gelmiştir. Hz. İbrahim, sanki sadece Urfa'nın koruyuculuğunu üstlenmiş gibi inanılmakta. Her ne kadar bu kanaat, istenmeyecek bir durum olsa da, sonuç itibariyle burada halkın Hz. İbrahim'e karşı aşırı bir sevgisi sözkonusu... O'nun kutsanması da bu aşırı sevgiden kaynaklanmaktadır.

İbrahim (a.s.) hakkında yazılan bunca şiirin temelinde de aynı nedenler yatmaktadır. Şairler, halkın hissiyat psikolojilerine tercüman olduklarına göre, Hz. İbrahim'e duyulan bu sevginin nedenlerini anlamak mümkündür.

Mustafa Ayhan ABAMOR
URFANIN FERYADI

Derdin bülbülleri sükût eylemiş
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya
Bu beldenin bahtı ne kara imiş
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya

Memleket bakımsız, gençlik perişan
İş yok ki, gençlerden olsun çalışan
Benlik davasıyla yırtılmış vicdan,
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya

Zenginler menfaat, para peşinde;
İşsizler, her günkü malûm işinde,
Ümit yok, ahvalin bu gidişinde...
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya

Temelden yıkılmış ahlak, terbiye
Avare gezende olmaz seciye...
Nice bir yanalım, Urfa'mız. diye...
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya

Son bulmaz, şuursuz parti kavgası;
Asla düşünülmez şehrin davası:
Doğsun efendiler, birlik ziyası..
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya

Milletvekilleri sükûta devam;
Memleket derdini etmeyiniz gam:
Siz keyfe bakınız, ne lazım kelim,
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya

Bu dava uğrunda ne söylesem az;
Bağrımı yırtıp ta, kan eylesem az...
Nice bir hayale edelim niyaz,
Nebi-î İbrahim ağlar Urfa'ya⁴⁸

⁴⁸ İPEK, Naci. Şiirlerde Urfa 1998 Urfa

Emin KIRATOĞLU
URFA HAKKINDA BİR MURABBA

Makamı paki cedd-ül - enbiya eşref mekândır bu
Üsat-ı ümmet-i merhumeye dar-ül emandır bu
Edeple ser fûrû et kim makarını kudsiyandır bu.
Veliler mecma'ı hem mehbit-i kerrubiyandır bu

Gözün aç Ayet'i "Ya nar kûn"i einrin idrak et
Irag ol gıllı gıştan merd isen dilhanesin et
Gubar-ı asitane yüz sürüp herdem özünü hâk et
Mahal-ı lihye-i pak-i Habibi insu candır bu

Tarık-ı Kadiri ayinidir evrad-ı ezkârı
Kulûb-ü salikâne can bağışlar feyz-i envarı
Bu Dergah'a gulâm olmak değil herkesin kârı
Makam-ı cediti pâki Hazreti Fahr-i Cihan'dır bu

Bu hâke evliya mecmuası dense seza ey can
Kim olmuş hâkina Abdal Muhammed sıtk ile mihman
Hususa mürşid-i şehir-i Ruha geldi Dede Osman
Dede Eyyüp için de bir mualla asitandır bu

Tavaf et çıkma ey zevvar Beytullah- sanidir
Kim ama Kethüdası Kâbe-i Ulyayı banidir.
Emina masivaya verme zira ki fanidir.
Gubar-ı hâkina yüz sür gülüstan-ı cinandır bu.⁴⁹

⁴⁹ İPEK, Naci. Şiirlerde Urfa, 1998, Urfa.

NABİ

Gazel

Bilâd-ı hâyır-ı Halikillâh olan Şehr-i Ruha'dır bu
Zülâl-ı muciz-i cari makam-ül enbiyadır bu

Hicaz-ı Kudsiden gayri makamlardan ulâdır bu
Letâfette zerafette müzeyyen dilküşadır bu

Bu mevlüd-ü Halilüllah bu cedd-ül enbiyadır bu
Hail'e ateşi berden selâm eden Ruha'dır bu⁵⁰

⁵⁰ Nabi (Ali Fuat BİLKAN), Nabi Divanı, Ankara..

Emin KIRATOĞLU

(DERGAH) MEVLÛT HALİL CAMİİ

Bu seha kâni' İmam-ül'esfiya Dergahıdır
Mahrem-i hak kibleğâh-ı etkiya Dergahıdır.
Pişivay-ı evliya, dartiş-şifa Dergahıdır
Bu Halilüllâh'ı cedd-ül -enbiya Dergâhıdır.

Dide-i Hak bin-i feth eyle gönülden kıl nazar;
Görünür anda sana Nur-u Muhammed'ten eser.
Dahil olma kibr-ü ucb-ü gaflete sen kıl hazar,
Bu Halilüllâh'ı cedd-ül -enbiya Dergahıdır.

Bilmek istersen anın ey hoca kadr ü rifetin,
Mekteb-i dilde oku "Ya nar kün'i" ayetin,
Server-i nakkad isen anla cevahir kıymetin,
Bu Halilüllâh'ı cedd-ül -enbiya Dergâhıdır.

Kefş ile girmek ona terk-i edeptir; kıl haya;
İrtifa-ı kadr için ruy-ü siyahın eyle pâ
Cebheni ferş et der-i vâlâsına kıl iltica
Bu Halilüllâh'ı cedd-ül -enbiya Dergâhıdır.

Hur ü gılman bu makamın hizmetin eyler ümit;
Ravza-ı Cennet kılur bundan ziya müstefit,
Bu cihettendir Ruha'nın şam-ı kadir, Rûz ü id.
Bu Halilüllâh'ı cedd-ül -enbiya Dergâhıdır.

Bâd-ı rûy-ün ferş eder kasd-ı ziyaretle ona
Kim gubârın kaldıra Arş-ı muazzamdan yana
Ta bula çeşm-i melek ola kühl-i enverden cila...
Bu Halilüllâh'ı cedd-ül -enbiya Dergâhıdır.

Zerrece bilsen anın kadr-i muallâsın eğer,
Methe ağaz eylemezdin ey Emin'i derbeder.
Cübbe-i tenden huruc eyle gönülden kıl nazar
Bu Halilüllâh'ı cedd-ül -enbiya Dergâhıdır.⁵¹

⁵¹ İPEK, Naci. Şiirlerde Urfa, 1998, Urfa.

3min KIRATOĞLU

**LİHYE-İ SAADETİN MEVLUT HALİL CAMİİ
ŞERİFİNE NAKLİNDE**

Şe'beşşirnâke Ya Mevlûd-ü İbrahim Halilullah
Ki müzdat etti kadr-i kıymetin bir kat daha Allah.

Şefavvuk kerde-i eflâk encümsin şerafet'de
Ki sende hıfz olundu Lihye-i pâk-i Resulullah

Hacerül Esved'in noksan idi ikmal edüp Mevlâ
Anınla gark-ı nur oldun bugün manend-i Beytullah

Zücâcın muntazırdı bir ziyaye yandı misbahm
Göründü kevkeb-i dürr-i gibi nurdan sana bir mah

Sedefsin gerçi şimdi nail oldun dürrü meknune
Bugün nur-u âlâ nur oldu endamın bi'avnillâh

Şerafette erişirmişti Mevlâ başın eflâke
Veli fahr eylese azdır seninle şimdi Arşüllâh

Gubar-ı asitanın Urfa'ya sertaç edüpdır Hak
Bugün pir ü civan hak-i derinle fahr eder billâh

Edeple kıl ziyaret hak-i Dergâh-ı Kıratoğlu
Ki cedd-ül-enbiya Dergâhıdır; bu hâk, bu Dergah.⁵²

Hacı Reşit Kâmil

URFA HAKKINDA BİR MURABBA

Rub'ü meskûn içre yok manende-i şehri Ruha
Gülşeni bağı İremde var mı bu ab ü heva?
“Kulna ya nar” emri çün bunda denilmiştir şaha
Mevlid-i pâki Halil'i Kibriya şehri Ruha

Hab-ı gafletten uyan vakt-ı seher eyle kıyam
Var ise kârında nuksanın olur elbet tamam
Gar-ı pâk-i Mevlidi, melce penah-ı has ü am
Mevlid-i pâki Halil'i Kibriya şehri Ruha

Bunda olmuştur Halile nar-ı Nemrud güsitan
Nail-i “Berden selam” olmuş değil özge mekân
Etseler gibta gerektir nüh kubab-ı asuman
Mevlid-i pâki Halil'i Kibriya şehri Ruha

Gülleri handan olur bülbülleri eyler neva
Hem hübug etmektedir bad-ı füyuzat-ı Huda
Ab-ı safi hoşdurur cümle marizane şifa
Mevlid-i pâki Halil'i Kibriya şehri Ruha

Mücizatıdır anun ol iki nehr ab-ı zülal
“Mecamel bahreyn” dürür gülzar-ı firdevse misal
Kim gelir ise hulus ile bulur bunda şifa
Mevlid-i pâki Halil'i Kibriya şehri Ruha

⁵² İPEK, Naci. Şiirlerde Urfa, 1998. Urfa.

Kâbe vü Kudüs, Medine'den öte çarı cihat
Çin ile Maçın, Rum ile Acem Hind ü Herat
Yüz sürerler hakına bunlar, dahi nehr-i Fırat
Mevlid-i pâki Halil'i Kibriya şehri Ruha

Münzevi Gar'mda bir zat misali Yemliha..
İsi'i Meryem gibi enfasıdır cana gıda
Şükr kıl denmiş sana kıtmir-i babım Raşid'a
Mevlid-i pâki Halil'i Kibriya şehri Ruha⁵³

⁵³ İPEK, Naci. Şiirlerde Urfa, 1998, Urfa.

Folklor ve İbrahim

Şüphesiz, bir peygamberin bir coğrafyayla olan bağlantısını, sadece evrensel kabul gören kaynaklarla sınırlandırmak, belki de o peygamberi evrensel kalıplardan soyutlama girişimi olarak algılanabilir. Eldeki yazılı ve arkeolojik bulgular, bir yere kadar o peygamber hakkında bilgiler içerebilir. Bu demek değildir ki, o peygamber hakkında başka bilgi yoktur. Sonuçta, peygamberler, insanlara yol göstermek için yeryüzünün herhangi bir coğrafyasında doğduklarına, yaşadıklarına, risalet görevlerini gerçekleştirdiklerine göre, demek ki, herhangi bir yöreye (fitri olarak) aittirler ve bir şekilde ora hafızasında yer edinmişlerdir.

Evet, şehir hafızasından bahsediyoruz. O hafızanın somut bir örneği olarak folklor, gerçekten de önemli bir kaynaklık teşkil etmekte. Çünkü folklor, “hadi bu konuda kendimize bir şeyler uyduralım” diyerek bir şeyler uydurulacak bir bilim değildir. Folklor, topyekün bir milletin, bir halkın hayatında önemli bir yere sahip olan gelenek ve göreneklerin konuşan dili yardımıyla hafızasında sakladığı manevi kültür ürünleridir. Halkın birbirinden habersizce, görüp yaşadıklarını art niyetsiz bir şekilde sözlü olarak hafızalarına işledikleri kültür olduğuna göre folklor, bu anlamda, kayıt altına aldıklarına ciddi yaklaşımlar gösterebiliriz.

Eğer bugün Urfa’da veya başka yörelerde İbrahim hakkında onca makam, söylenti, hikâye vs. atfedilmişse, bu, İbrahim (as)’in bir şekilde orayla ilintisinin olduğunu gösteriyor demektir. Zira halk, durup dururken birbirinden haberli olarak uydurma söylentileri içselleştirmeyeceğine, kabul etmeyeceğine göre, İbrahim (as) hakkında ortaya atılan iddiaların gerçeğe ilişkisini de kabul etmek durumundayız. Bu demek değildir ki, önümüze konan her bilgiyi kabul

edeceğiz. Aksine akla en yakın olan bilgiler ilgi alanımız içindedir.

Bu meyanda anlatılan bilgiler ve kabul gören makamların içinde bazılarını, daha doğrusu akla yatmayan, neredeyse saçma denebilecek seviyede olanları elemek, akıl ve mantıkla izaha gelecek olanları da kabul etmek durumundayız.

İbrahim (as) ilgili anlatılan bilgilerin bazıları, her ne kadar folklorik bir takım öğelerle süslenmişse de, sonuçta saçmalık derecesinde olduklarını söyleyebiliriz. Mesela, Urfa adına kaynaklık ettiği söylenen VURHA efsanesi... Güya bu efsane de Nemrud, beyninin içinde gezinerek kendisini çok rahatsız eden bir sineğin dışarı çıkmasını sağlamak için, keçeyle örtülen bir balyoz ile kafasına hızlı darbelerle vurmalarını emretmiş. Hergün tekrarlanan bu seremoniden bıkan hizmetçilerden biri dayanamayarak, yanında duran çıplak bir balyozu kafasına indirerek ölümüne sebep olmuştu. İşte bu efsanenin içinde Nemrud, sürekli hizmetçilere – Vurha! Vurha!- dediği için Urfa'nın adı oradan mülhem olarak kalmış...

Oysa herkes çok iyi biliyor ki, Nemrud'un kavmi Keldanidir. Buldukları bölge Irak ve Ortadoğu'dur. Konuştukları dil ise Süryanice'dir. Daha düne kadar ibadetlerinin bazı bölümlerini de Arapça olarak yapıyorlardı. Vurha ifadesi ise Türkçe bir terkiptir. Dolayısıyla Süryanice'yle hiçbir alakası yoktur. Diğer yandan, eğer Vurha terkiptini zoraki olarak kabul edecek olursak, Nemrud ve Kavmini de Türk olarak kabullenmiş olacağız. Ki bu, bilime de kavimler ve dolayısıyla dil gerçeğine de aykırı bir tez olmuş olur.

Bu vesileyle, bu hakikatten ve öncül bilgilerimizden yola çıkarak bu efsanenin zoraki bir söylenti olduğunu, her ne kadar folklorik öğelerle yüklü olsa da sonradan uydurulduğunu (kendi adıma) düşünüyorum.

Urfa'da veya başka yörelerde, İbrahim (as)'e birçok makam, söylenti, hikâye atfedilmiştir elbette. Bu durum, İbrahim (as)'in bir şekilde orayla ilişkisinin olduğunu gösteriyor demektir. Bu bağlamda, Urfa'da İbrahim (as) ile ilgili anlatılan birçok hikâye ve efsane ile birlikte, O'nun adıyla özdeşleşmiş birçok makam vardır.

Kazane-Kazanhane Köyü ve Nemrud'un Tahtı

Nemrud'un Tahtı bize neyi hatırlatıyor veya neyi hatırlatması gerek?

Kazane Köyü ve Nemrud'un Tahtı, zulmün ve inkârın; ilahi iradeye karşı başkaldırının merkezi konumundadır...

Bugünkü adı Konuklu olan Kazane köyü, şehir merkezinin güneyinde, Akçakale yolu üzerinde ve dağın eteğinde yer almaktadır. Nemrud için yemek pişirilen mutfak, bu köydedir. Nemrud'un Tahtı ise, yaz aylarında Nemrud'un dinlenmeye çekildiği ve Urfa şehir merkezinin güneyinde, Akçakale Yolu'nun batısında yer alan yüksekçe bir yerdir. Havası, Şehir merkezine nispeten serindir. Buraya Nemrud'tan dolayı Nemrud'un Tahtı denmiştir.

Kazane Köyü'nde yer alan Mutfakta pişirilen yemekler, elden ele taşınarak sığağı sığağına Nemrud'un sofrasına ulaştırıldığı rivayet ediliyor. İnsanın duyduğunda dehşet içinde kaldığı bu tablo, ne yazık ki zulmün klasik bir görüntüsüdür. İnsanlığın, sırf bir kişinin sıcak yemek yemesi (aslında yemek burada sembolik bir ğedir) için seferber olduğu bu zulüm tablosunun gerçekleştiği yer olan burası, utanç verici bir tablodan başka bir şey değildir..

Şüphesiz bu tablonun içinde başka zulümler de var. Bu Köy'ün efsanevi tarihçesi / söylencesi aktarılırken, bize bu tablonun içindeki diğer görüntüler aktarılmadığı için, neler olabileceği yönünde bir fikrimiz yok. Ancak, görsek de / görmesek de, bilsek de / bilmesek de bu tablonun içinde bütün bir insanlık onurunun yerlerde süründüğünü kim inkar edebilir? İnsanın insana kulluğunun olduğu her yerde ve zeminde insanlık onurundan bahsedemeyiz. Bu sebepledir ki, ha Nemrud, ha Firavun, ha bir başkası; kula kulluğu savunan her insan, her düşünce biçimi; sonuçta bütün bir insanlığın onurunun yerlerde sürünmesini sağlamıştır. Adı ne olursa

olsun, kim tarafından ve niçin yapıldığının bir önemi yoktur. Zulüm ve inkar, her zaman beraberinde kula kulluğu getirmiştir.

İlk insan Âdem'den Kıyamet'in kopacağı son güne kadar, zulüm ve küfür devam edecektir, elbette. Firavun veya Nemrud'un şahsında mücehhez hale gelen zalimler de bütün bir insanlığı, kendi çıkarları için kullanmaya devam edeceklerdir. Habil'in Kabil'i öldürerek, Kabil'in elindeki olarak hiç hakkı olmadığı halde sahip olmasıyla başlayan bu süreç, Nemrud ve Firavun'la zirveye ulaşmıştır belki, ama bugün de bu süreç değişerek ve artarak devam etmektedir, ne yazık ki.

Üstelik Kur'an-ı Kerim, Firavun (Nemrud)'la günümüzde yapılan işler (zulüm ve inkar) arasında bir yol ve yöntem benzerliğinin olduğuna işaret eder.⁵⁴ Günümüzde aynen devam eden bu süreçte, yine insanların çoğu, sadece küçük bir azınlığın hizmetinde bulunuyor. Sırf onların mutluluğu için çalışıyor. Günümüzde kula kulluk, her zamankinden daha çok ve daha şiddetli bir biçimde ve ne yazık ki, adı değişerek devam ediyor.

Oysa zulüm aktörlerinin ismi değişmiş olmasına rağmen yaptıkları işler hiç değişmemiştir. Yol ve yöntemleri hep aynıdır. İnsanlar üzerindeki çıkarları artarak çoğalmıştır. Yine bütün bir insanlık köle konumundadır, yine küçük bir azınlık en tepede durarak, ilahlıklarını sadece ad değiştirerek sürdürmektedirler.

Bu zulümlere dur demek için, tükenişe doğru giden insanlığı asıl onurlu formatına tekrar kazandırmak için; İbrahimi refleksler geliştirmek gerekir. Gerek tarih ve tarihi mekânlar, gerek bu tür folklorik yerleşimler ve çağrıştırdıkları, bu refleksleri edinmemize ve geliştirmemize

⁵⁴ Al-i İmran / 11

yardımcı olurlar. Bu anlamda tarih, mekân, söylence, folklorik öğeler gibi insan hafızasını canlı tutan temalar, varlıkları ile insana yol gösteren işaretler konumundadırlar.

Atasözleri ve Deyimlerde İbrahim

Bu folklorik öğelerden biri de atasözleridir. Tabi burada atasözünün ne anlama geldiğini, oluşumunu irdeleyecek değiliz. Yalnız şunu hatırdta tutmakta fayda var: Atasözleri kendiliğinden ortaya çıkmıyor. Şehir Hafızası'nın önemli bir saç ayağıdır ve bu sebeple, içerik açısından ortaya çıktığı bölgeyle ve o bölgenin gerçekleriyle yakından alakalıdır. Bu yüzdendir ki, aradan uzun yıllar da geçse, medeniyetler de değişse, sonuçta ora gerçeğiyle ortaya çıkan atasözü, toplum tarafından sahiplendiği ve benimsendiği için unutulmuyor.

Eğer günümüzde Urfa'da İbrahim (a.s.)'in şu veya bu şekilde içine misafir olduğu atasözleri söyleniyorsa, bu, İbrahim (a.s.)'in Urfa'yla ilişkisinin olduğunu gösterir. Bu bakımdan ortaya çıkan atasözleri de gelişigüzel irat edilmiş değildir. Mesela; İbrahimi bir ahlak olarak hayır duada bulunmak, güzel hasletlerdendir:

“Eviye, İbrahim Xelil Bereketi düşe” (Evine Halil İbrahim bereketi düşsün.)

Cömert olan insanlar, sadece kendileri için değil başkaları için de en güzelini, en iyisini isterler. Şükranlarını bu güzel sözleri ve dilekleri söyleyerek ortaya koyarlar. İbrahim Xelil Bereketi, deyimi de bunun bir sonucudur.

II. BÖLÜM

İbrahim (a.s.)'in Hayatı

Çevre

İbrahim'in kavmi, putlara tapan bir kavim idi. Çok zalim ve cebbar olan hükümdarları Nemrud, aynı zamanda kendini kavmine Güneşin oğlu tanrı olarak kabul ettirmişti. Keldani olarak tarih kitaplarında geçen bu kavim, gezegenlere ve yıldızlara tapıyordu. Nemrud da kendini Kavmin en büyük tanrısı olan Güneşin oğlu olarak görüyordu. Tahta ve taştan yaptıkları putları ise, bu putların yeryüzündeki temsilcileri gibi algılıyor ve tapıyorlardı.

Nemrud'un Rüyası

Korku ve telaş içinde uyanan Nemrud, (rivayetlere göre) gökyüzünde parlayan bir nur gördü. Güneş, ay ve diğer yıldızların bu nurun yaydığı ışığın etkisiyle sönükleşip kaybolduğunu gördü. Başka bir rivayette ise, bir kişinin gelip tacını, tahtını, elinden alarak hükümdarlığına son verdiğini görür.

Birinci rivayetteki rüyanın gök cisimleri konu edinmesi, Keldani Kavmi'nin yıldızlarla ilgili olmasındandır. Onların algı dünyasını iyi anlamanın yolu, o denklikte bir örneği göstererek, yıldızların da yaratılmış olduğu ve tanrı olamayacağı hakikatini fehmettirmek içindir. Gökyüzünde parlayan nur İbrahim (a.s.)'dir. O Nur'un yaydığı ışık ile kaybolan Nemrud ve kavminin tanrılarıdır.

İkinci rivayetteki rüyada görülen kişi de İbrahim (a.s.)'dir ve o rüyada da Nemrud'un tacı, tahtı ve hükümdarlığı elinden alınıyor. Dolayısıyla her iki rüyanın da rivayeti, aynı noktaya işaret etmektedir. Nemrud, korku ve telaş içinde uyanarak, müneccimlerini yanına çağırarak, rüyasını onlara aynen anlattı. Müneccimler, bu yıl içinde doğacak çocuklardan

birinin tacını, tahtını devirerek, hükümdarlığına son vereceğini anlattılar.

Bunun üzerine o yıl içinde doğacak çocuğun dünyaya gelmesini engellemek için, ne kadar hamile kadın varsa hepsi öldürüldü.

İbrahim (a.s.)'in Doğumu

Nemrud'un da veziri olan İbrahim (a.s.)'in babası Azer'in karısı Emile (veya Nuna) da hamile idi. Emile, doğum yaklaşınca Kocasından uzaklaşarak, gizlice şehrin dışında bulunan bir mağarada İbrahim (a.s.)'ı dünyaya getirdi. Karnını doyurduktan sonra, mağaranın ağzını kapatıp eve geri döndü. Kocasına doğan çocuğun zayıf doğduğunu, bu yüzden hemen öldüğünü söyledi. Sık sık mağaraya gelerek İbrahim (a.s.)'ı doyuruyordu. Bununla beraber, çeşitli rivayetlere göre mağaradan çıkan bir suyla İbrahim (a.s.)'in beslendiği veya bir ceylanın sık sık mağaraya gelerek İbrahim (a.s.)'ı beslediği de rivayet edilmekte.

Hızla büyüyen İbrahim (a.s.), 9, 13, 16 veya 17 yaşına kadar mağarada kaldığı rivayet edilmektedir.

İbrahim (a.s.)'in Rabbi'ni Arayışı

Mağaradaki günlerinde bir gün yanına gelen annesine İbrahim (a.s.):

- Anne, benim Rabbim kimdir?
- Benim.
- Senin Rabbin kimdir?
- Baban.
- Babamın Rabbi kimdir?

Bu soruya hiçbir cevap veremeyen anne, korku ve telaş içinde olanları olduğu gibi kocasına anlattı. Bu defa Azer, İbrahim (a.s.)'le karşı karşıya gelerek, oğlundaki bu durumu kendisi görmek istedi. Ama İbrahim (a.s.), aynı soruları ona da yöneltti:

- Ey babam, benim rabbim kimdir?
- Annendir.
- Annemin rabbi kimdir?
- Benim.
- Senin rabbin kimdir?
- Nemrud.
- O halde, Nemrud'un rabbi kimdir?

Bu soruya hiçbir cevap veremeyen Azer, korku ve şaşkınlık içinde bir daha böyle konuşmasını yasakladı.

Tabi İbrahim (a.s.)'in bu sorgulayıcı özelliği ve feraseti, O'nun sıradan bir insan olmadığını ve başıboş bırakılmadığını gösteriyordu. Nitekim Kur'an:

*"And olsun. Biz İbrahim'e daha önce rüştünü vermiştik. Biz, O'nu doğruyu seçme yeteneğinde) iyi tanırdık."*⁵⁵

Tefsirler, buradaki rüştten kasıt, İbrahim'in risaletten önce doğruluk ve hidayet üzere olduğunu ve peygamberliğin de kendisine genç yaşta geldiğini bildirmişlerdir. Çünkü anne ve babası ile yaptığı münazara da bu ferasetin bir sonucuydu. Tanrı konusunda, gördükleri ve duydukları, kendisini doyuracak cinsten değildi. Anne ve babası, hakikati bulma noktasında kendisine yardımcı olmak bir yana, büsbütün kendileri karanlıktaydılar ve İbrahim (a.s.)'e hiçbir faydaları

⁵⁵ Enbiya / 51

da olamazdı zaten. İbrahim (a.s.)'in gerçeğe ulaşma isteği ve susamışlığı, O'nu hakikati bulma noktasında başka yollara yöneltti.

İbrahim (a.s.) (a.s.)'in Yıldızlara Bakarak Rabbi'ni Arayışı

Rüştünü tamamlayan İbrahim (a.s), geceler boyu tabiatı ve çevresini gözlemlemiş, çevresinde gördüğü her şeye, sorular sorarak, bir yargıya varmaya çalışıyordu.. O'nun en çok ilgilendiği ise gökyüzü idi. Kur'an-ı Kerim'in ifadesiyle;

*“Gece, üstünü örtüp bürüyünce bir yıldız görmüş ve demişti ki: ‘-Bu benim rabbimdir.’ Fakat (yıldız) kayboluverince: ‘-Ben kaybolup, gidenleri sevmem’ demişti.”*⁵⁶

*“Ardından ay'ı, (etrafa aydınlık saçarak) doğar görünce: ‘-Bu benim rabbim’ demiş, fakat o da kayboluverince: ‘-Andolsun’ demişti, ‘Eğer Rabbim beni doğru yola erdirmezse gerçekten sapmışlar topluluğundan olurum.”*⁵⁷

*“Sonra güneşi (etrafa ışıklar saçarak) doğar görünce: ‘- İşte bu benim rabbim, bu en büyük’ demişti. Ama o da kayboluverince, kavmine demişti ki: ‘-Ey kavmim, doğrusu ben sizin şirk koşmakta olduğunuzdan uzağım.”*⁵⁸

*“-Gerçek şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim.”*⁵⁹

Sonunda İbrahim (a.s), Rabbini bulmuş, aradığı tüm sorular cevaplanmıştı. Ayette geçen rüştün tamamlanması, akıl ve mantık açısından İbrahim (a.s.)'in herşeyi fahmedecek

⁵⁶ En'am / 76

⁵⁷ En'am / 77

⁵⁸ En'am / 78

⁵⁹ En'am/ 79

yaşa ve olgunluğa gelmesidir. Bunu da bir sonucu, Rabbi bulmaktır. Gerek yukardaki ayet ve gerekse bu ayetler, İbrahim (a.s.)'in bu arayıştan sonra peygamberlikle erken tanıştığını göstermektedir. Aşağıdaki ayet de bunu desteklemektedir.

“Biz, İbrahim’e ve atasının ve kavminin sapıklığını gösterdiğimiz gibi, göklerin ve yerin acibini ve güzelliklerini gösteriyorduk ki, Tevhid hususunda yakîn sahibi olsun”⁶⁰

İbrahim (a.s.)'in akıl ve mantıktan hareket ederek Rabbi'ni bulması, O'nun hem peygamberlikle erken tanışmasına vesile olmuş hem de Yaratıcı, “Halilim” diyerek O'nu kendine dost edinmiştir.

Putlarla Mücadele

Baba evine gelen İbrahim (a.s.), bir yandan babası Azer'in yaptığı putları satıyor, diğer yandan putları sağa sola çarparak alay ediyordu. Bununla birlikte putlar hakkındaki düşüncesini de yüksek sesle insanlara duyuruyordu. Putların güçsüz varlıklar olduğunu; aciz, hiçbir şeye kudretlerinin olmadığına dikkat çekiyordu.

Allah'ın birliğini, yüceliğini, tevhid inancını ve putlara tapmanın sapıkça bir düşünce olduğunu her fırsatta dile getiriyordu:

Hani, babasına ve kavmine demişti ki: Sizin karşılarında bel eğilmekte olduğunuz bu temsili heykeller nedir?

⁶⁰ En'am / 75

(Onlar da) “Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk” dediler.

(İbrahim onlara) dedi ki: Andolsun Siz ve atalarınız apaçık bir sapıklık içindesiniz.⁶¹

İbrahim (a.s.)’in Putları Kırması

Nemrud ve kavminin her yıl bahar mevsiminde putlar için bir ayin düzenlerlerdi. Şehrin dışında bir yerde kutladıkları bu ayin için halk erkenden evlerinden çıkıp gitti. Onlarla beraber yola çıkan İbrahim (a.s.):

“(İbrahim) *Sonra yıldızlara* bir göz attı. Doğrusu ben hastayım, dedi. Böylelikle arkalarının çevirip Onan kaçmaya başladılar.”⁶²

Onların İbrahim (a.s.)’den yüz çevirerek kaçması, bulaşıcı bir hastalığın kendilerine de bulaşmasından korktukları içindi.

Halkın Kendisini terk edip kaçması üzerine İbrahim (a.s.), direkt puthaneye gidip putları paramparça etti. Sadece en büyük puta dokunmayıp, baltayı da onun boynuna astı ve oradan uzaklaştı.

Bayram yerinden dönen halk, adetleri olduğu üzere önce puthaneye gittiler. Paramparça edilmiş putlarını görünce, dehşete düştüler; Kim ilahlarımıza bu kötülüğü yapmaya cesaret edebilir? Kim yaptı İse muhakkak o zalimlerden birisidir, diyerek suçluyu arayıp soruşturmaya başladılar. İbrahim (a.s.)’in hastayım diye ayrılırken “Bu putlara

⁶¹ Enbiya / 52-54

⁶² Saffat / 88-90

muhakkak bir oyun oynayacağım” dediğini işitenler olmuş ve bunun üzerine İbrahim (a.s.)’ı tutup getirdiklerinde;

“-Ey İbrahim! Bizim ilahlarımıza bu hakareti sen mi yaptın? O da:

- Onların şu büyüğü yapmıştır. Hele bir defa (şu küçük putlara) sorunuz dedi. Nihayet müşrikler vicdanlarına danıştılar da birbirlerine:

Doğrusu siz haksızsınız dediler. Sonra yine eski kafalarına döndüler, sen gerçekten biliyorsun ki, bunlar (putlar) konuşmazlar..

İbrahim: O halde Allah’ı bırakıp da size hiç bir fayda vermeyecek ve zarar da yapamayacak şeylere mi tapıyorsunuz?

Yuh size ve Allah’tan başka taptıklarınıza. Hala akıllanmayacak mısınız?’

İbrahim için Nemrud ve kavmi, artık kararlarını veriyorlardı. Şöyle dediler: bunu yakın da ilahlarımızın öcünü alın, eğer bir iş yapacaksanız...⁶³

İbrahim (a.s.)’in Ateşe Atılması

Kur’an-ı Kerim’de İbrahim (a.s.)’in ateşe atılması olayı aktarılırken, İbrahim (a.s.)’in Nemrud’a ve kurulu düzene başkaldırdığı, inkârcıların dünyevi çıkarlarını sarsıcı eylemlerde bulunduğu için ateşe atılmak suretiyle cezalandırıldığına vurgu yapılmaktadır.

İbrahim (a.s.), putları kırdıktan sonra Nemrud’un huzuruna çıkarılmış, ama beklediği secdeyi İbrahim (a.s.)’dan görmeyince Nemrud " Niçin secde etmedin" diye sordu.

⁶³ 21/62-67, OYMAK, Mehmet. Hz. İbrahim Halilullah ve Urfa. 2008.. ŞANLIURFA

İbrahim (a.s.) de: « Ben, beni yaratan Allah'tan başka kimseye secde etmem » diye buyurdu. İbrahim (a.s)'ın bu cevabı karşısında şaşırın Nemrud, O'nu sorgulamaya başladı: "Senin rabbin kim?" İbrahim (a.s): « Benim Rabbim, dirilten ve öldüren Allah'tır » diye karşılık verdi. Bunun üzerine Nemrut da " Ben de öldürür ve diriltirim" diyerek zindandan iki kişi getirtti. Birini azad edip, diğerini öldürttü. Güya bu şekilde öldürmüş ve diriltmiş oluyordu.

İbrahim (a.s.): « Benim Rabbim güneşi doğudan doğurtur. Eğer gücün yetiyorsa sen de batı'dan doğdur.» diye buyurunca, Nemrud şaşırıldı, ne yapması gerekeceği noktasında çaresizlik içinde kaldı. Bu olay aşağıdaki Ayet'te şu şekilde açıklanıyor:

*"Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şumarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, "Benim Rabbim diriltir, öldürür." demiş; o da, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, "Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir" deyince), kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."*⁶⁴

İbrahim (a.s.)'in ateşe atılarak cezalandırılması da bu olaylardan sonra meydana gelmiştir. Nemrud ve Keldâniler, İbrahim (a.s.): 'ı önce hapse attılar. Onların kanununa göre de putlarına karşı gelmenin cezası ateşe atılarak cezalandırılmaktı. Onlar da böyle yaptılar.

⁶⁴ Bakara / 258

Ateş'in İbrahim (a.s.)'ı yakmaması

Her peygamberin nev'i şahsına münhasır mucizeleri vardır. Bu mucizeler, o peygamberin peygamberlik nişanıdır....Ateşin yakmaması da İbrahim (a.s.)'ın mucizesidir. Dağlardan, kırlardan toplanan odunlarla büyük bir ateş yakıldı. Bu öyle bir ateş ki, yanına yaklaşmak ne mümkün. Kur'an'da:

*Dediler ki: "Onun için (yüksekçe) bir bina inşa edin de onu çılgınca yanan ateşin içine atın."*⁶⁵

Böylece kurulan bir mancınıkla İbrahim (a.s.) ateşe atılır. Yardımına gitmek isteyen meleklere yardımını kabul etmeyerek, büyük bir teslimiyet örneği ortaya koymuş ve asıl tardım istenecek makamın Allah olduğunu göstermiştir. Ateşe atılırken de "Allah, en güzel vekildir" demiştir. O'nun bu teslimiyeti karşısında Çılgınca yanan ateş O'nu yakmaz çünkü Yaratıcı:

*Ey ateş ! İbrahim üzerine serin ve selamet ol» dedik. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler, fakat biz onları, daha çok hüsrana uğrayanlar durumuna soktuk.*⁶⁶

Ayetinde belirtildiği gibi ateş, İbrahim (a.s.)'ı yakmaz ve düştüğü yerde ise halkın inanışına göre Aynzeliha ve Halilürrahman adında iki göl oluşur. İbrahim (a.s.)'in ateşe atıldığı yer olduğu için bu göller ve içindeki balıklar, halk tarafından kutsal sayılmaktadır.

⁶⁵ Saffat / 97

⁶⁶ Enbiya /69

Hicret

İbrahim (a.s), ateşe atılma olayından sonra Nemrud'la birçok kere münazarada bulundu. Her defasında onu ve kavmini Allah'ın birliğine davet ettiyse de onlar, buna pek yanaşmadılar. Yüce Yaratıcı, İbrahim (a.s)'a kendisine inananlarla beraber hicret etmesini emretti:

Onu ve Lut'u kurtarıp içinde alemler (insanlar) için bereketler kıldığımız yere (ülkeye) çıkardık.⁶⁷

Sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan kopup-ayrılıyorum ve Rabbime dua ediyorum. Umulur ki Rabbime dua etmekle mutsuz olmayacağım.⁶⁸

Peygamberlerin hepsinin hayatında görülen Hicret vardır. Hicret, zulüm ve baskılardan bir kaçış değildir. Hicret, yeni bir medeniyet kurma girişimidir. Çünkü Tevhid İnancı, belli bir insan grubuna değil, bütün insanlığa yöneliktir.

Ey mümin kullarım, şüphesiz ki benim arzım geniştir. Ancak bana kulluk edin.⁶⁹

Yanında eşi Sare, kardeşinin veya amcası oğlu Lût ve kendisine inanan birkaç kişiyle beraber hicret eder. İbrahim (a.s.)'in ilk uğrak yeri Harran'dır. Harran'da birkaç yıl kalmıştır. Bugün Harran'da Makam-ı İbrahim (a.s.) denen bir yer mevcuttur. Daha sonra Harran'dan ayrılarak Ürdün ve Mısır'a, oradan da geri dönerek Filistin'e hicret eder.

⁶⁷ Enbiya / 71

⁶⁸ Meryem/48

⁶⁹ Ankebut/56

Hicret sırasında İbrahim (a.s.)'e ilk iman edenlerden olan amcası kızı Sare ile evlenir. Düğünün yapıldığı yer, Urfa'nın 50 km. güneyinde bir su kaynağının olduğu yerdir. Daha sonra buraya Aynel Urus (Düğün Gözü) denmiştir.

Halep'te kaldığı süre içinde hayvancılık ve tarım ile uğraşır. Bu sırada Şam'ın Kaddum köyünde sünnet olur⁷⁰: Ebu Hureyre (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre Resulullah:

İbrahim seksen yaşında olduğu halde Kaddum Köyü'nde sünnet oldu.

Yaklaşık olarak 15 yıl kadar burada kaldıktan sonra yanındakilerle beraber Filistin üzerinden Mısır'a hicret eder. Zâlim ve kibirli olan Mısır Kralı Firavun, güzel kadınlardan hoşlanan bir tipti. Nerede güzel bir kadın görürse, ne pahasına olursa olsun onu Haremine almayı adet edinmişti. Kadının kocası varsa dahi öldürür, kadını yine de haremine alırdı. Hz. Sâre de çok güzel bir kadındı. Firavun İbrahim (a.s.)'a zevcesinin kim olduğu hakkında sorunca İbrahim (a.s.) da Firavun'a Hz. Sâre'nin (din kardeşliği niyetine): « Kız kardeşimdir » şeklinde cevap verir. Firavun, Sâre'yi almak için İbrahim'den ayrı olarak tek başına saraya çağırtdı. Sare'ye dokunmak için elini uzatınca sara nöbetine benzer bir şekilde nefesi kesilerek yere düştü; elleri, ayakları tutmaz oldu. Yüce Yararıcı, böylece Hz. Sâre'yi Firavun'un şerrinden korudu. Birkaç defa tekrarlanan bu olay karşısında Firavun, korkusundan İbrahim (a.s.)'in zevcesini ona geri göndermek zorunda kaldı. Bu olaydan çok etkilenen Firavun bir de Hâcer adında bir câriyeyi Hz. Sare'ye hediye etti.

⁷⁰ OYMAK, Mehmet. Hz. İbrahim Halilullah ve Urfa. 4. Baskı, 2004. ŞANLIURFA

Mısır'da istediği ortamı bulamayan İbrahim (a.s.), Şam'a geri döner. Bolluk ve bereket içinde yaşayan İbrahim (a.s.) ve Sare'nin henüz çocukları yoktur. İbrahim (a.s.), sürekli Allah'a dua ederek kendisine bir evlat vermesini ister: "*Rabbim, bana Salihlerden olacak bir çocuk ver.*" Hz. Sare, İbrahim (a.s.)'in bu arzusunun gerçekleşmesi için cariyesi Hacer'i O'nunla evlendirir. Bu evlilikten Hz. İsmail dünyaya gelir.

Hz. İsmail'in dünyaya gelmesi aynı zamanda Sare'nin içindeki kadınsı kıskançlığı da gün yüzüne çıkartır. İbrahim (a.s.), Hacer, İsmail üçgenindeki mutluluk tablosu, Sare'de kıskançlık ve huzursuzluk yaratır; onun da çocuk sahibi olması arzusunu artırır. Yaşlıdır ve çocuk sahibi olamayacağını düşünür ve Hacer ile İsmail'in kendisinden uzaklaştırılmasını İbrahim (a.s.)'den ister.

Böylece İbrahim (a.s.), Hacer ve İsmail'i Allah'ın isteği ve meleklerin Kılavuzluğunda bugünkü Mekke'nin bulunduğu yere götürür. Orası henüz yabani bir yerdir ve insan namına kimsecikler yoktur. İbrahim (as), Mekke'nin üst tarafında bulunan Seniyye Mevkiine gelince, ellerini açarak onlar için Yüce Yaratıcı'ya duâ etti:

Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını namazı dosdoğru kılmaları için, senin Beyti Haram'ının yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmını onlara meylettir. Ve onları, bazı meyvelerle rızıklandır ki şükretsiner.

Ey Rabbimiz! Sen bizim gizlediğimizi de açığa vurduğumuzu da şüphesiz bilirsin. Çünkü yerde ve gökte, hiçbir şey Allah'tan gizli kalmaz.⁷¹

⁷¹ İbrahim / 37-38

Zemzem

Bu ıssız ve çorak vadide İsmail (a.s.) ile yalnız kalan Hz. Hacer, bu işin Allah'ın emri ile gerçekleştiğini anlayıp sabır ve tevekkül etti.

Kâbe (ki o zaman henüz bilinmiyordu) yakınlarında konaklayan ve oğlu İsmail için su aramaya çıkan Hacer, Safa ve Merve denen tepeler arasında 7 kez koşar ama kimsecikleri göremez. Henüz su bulma telaşında iken duyduğu bir sesin heyecanı ve korkusuyla oğlu İsmail'in bulunduğu yere doğru koşar.

İsmail'in yanbaşında bir melek (Cebrail)'in kanatlarının ucuyla yeri kazdığını görür. Başka bir rivayette ise İsmail'in ayağını yere vurmasıyla bir suyun çıktığını görür. Suyun boş yere akmaması için toprakla etrafını örmeye başlar. Ama su durmaz, akmaya devam eder. O da Mısır dilinde akma anlamında “zemzem” diye bağırır. Ondan sonra bu su, hep bu adla anıla gelmiştir. Zemzem suyunu önce İsmail'e içirir, daha sonra kendisi bu sudan içer. Bu suyun güzelliği dolayısıyla burada kalmaya ve iskan etmeye karar verir. Bu karar, aynı zamanda suyun yanında bir şehrin (Mekke'nin) oluşmasına da zemin hazırlar.

İsmail (a.s.)'in Kurban Edilmesi

Sare'den çocuğu olmayan İbrahim (a.s), (İsmail (a.s.) dünyaya gelmeden önce) “eğer bir oğlum olursa, Allah yoluna kurban edeceğim”, diye bir adakta bulunmuştu. Fakat bu vaadini unutmuştu. Yine Hz. Hacer ve İsmâil (a.s.)'ı ziyâret maksadıyla Mekke'ye giden İbrâhim (a.s.)'e bu vaadi, üç gün boyunca rüyâsında kendisine hatırlatılıyordu.

İbrahim (a.s), Hz. Hacer'in yanına vardığında, İsmail'i yıkayıp temizlemesini, en güzel elbiselerini giydirip, gözlerine sürme çekmesini çünkü önemli bir dostu ziyaret edeceklerini söyler. Hz. Hacer de bu emir üzerine İsmail'i hazırlayıp babasına teslim eder.

İbrahim (a.s), Mina Dağı'nın zirvesinde İsmail'i bağrına basar ve kendisini emir üzere kurban edeceğini söyler. Bu emre, hiçbir şekilde itiraz etmeyen İsmail (a.s.); "Ey Babacığım! Sana emrolunanı yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." Diye karşılık verir. Kur'an şu şekilde açıklar bu olayı:

Böylece (çocuk) onun yanında koşabilecek çağa erişince (İbrahim ona): "Oğlum" dedi. Gerçekten ben seni rüyamda boğazlıyorken gördüm. Bir bak sen ne düşünüyorsun." (Oğlu İsmail) Dedi ki: "Babacığım emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın."

Sonunda ikisi de (Allah'ın emrine ve takdirine) teslim olup (babası İsmail'i kurban etmek için) onu alnı üzerine yatırdı.

Biz ona: "Ey İbrahim" diye seslendik.

Gerçekten sen rüyayı doğruladın. Şüphesiz biz ihsanda bulunanları böyle ödüllendiririz."⁷²

Bu imtihandan yüzlerinin akıyla çıkan İbrahim (a.s) ve İsmail (a.s), Cebrail (a.s.)'ın getirdiği bir Koçla ödüllendirilirler. Bu koç, İbrahim (a.s) tarafından Kurban edilir.

⁷² Saffat / 102-105

İbrahim (a.s), İsmail (a.s.)' a şu vasiyette bulunur:

"Ey oğlum! *Alnındaki nûr, son peygamber Muhammed (a.s.)'in nûrudur. Bütün baba ve dedelerimizin vasiyeti, bu nûru iyi muhâfaza edip, ehline teslim etmektir. Bu mübârek nûru iyi muhâfaza et. Nikâhli, afif ve temiz kadınlara teslim eyle. Evlâdına da böyle vasiyette bulun.*" diye tembihte bulunur.

Meleklerin müjdesi ve Hz. İshak'ın Doğumu

Yaşı oldukça ilerleyen İbrahim (a.s.)'in İsmail (a.s.)'den başka çocuğu yoktu. Hz. Sare'nin de yaşı bayağı ilerlemişti. Bazı rivayetlere göre İbrâhim (a.s.)'in yaşı 120, Hz. Sare'nin de yaşı 99 civarında idi. Yani çocuk sahibi olmaları mümkün görünmüyordu. Ki, bu halde iken melekler gelip İbrahim (a.s.)'a bir oğullarının olacağı müjdesini verdiler:

Hem o kullara, İbrahim'in misafirlerinden haber ver. Hani melekler, İbrahim'in yanına girdikleri zaman, "selam" demişler, İbrahim de onlara: "Biz sizden korkuyoruz" demişti. Melekler: "Korkma! Gerçekten biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz" dediler.⁷³

Müjdeyi getiren melekler, İbrahim (a.s.)'a misafir oldular. Cebrail (a.s.), Mikail (a.s.) ve İsrafil (a.s.)'den olduğu rivayet edilen bu Melekler, "Selamunaleyke" diyerek İbrahim (a.s.)'in yanına vardılar. O da "Aleyküm selam" diyerek onlara karşılık verdi.

İbrahim (a.s.), misafirperverliğin güzel örneğini göstererek Melekleri evinde en iyi yere oturtuktan sonra onlara ikram etmek üzere hemen bir buzağı kesti. Misafirler,

⁷³ Hicr / 51-53

ikram edilen buzağıyı yemediler. Onların bu davranışından korkan İbrahim'in kalbine korku ve şüphe düştü. İbrahim (a.s.), tekrar melekleri davet etti ama onlar "Biz yemeğin ücretini vermeden yemeyiz". İbrahim (a.s.), "Bu yemeğin bir ücreti var. Siz de bedelini verin de öyle yiyin." Melekler ücreti sorunca da Hz. İbrahim: "Bismillah diyerek başlayıp, sonra da Elhamdülillah, demektir" dedi. İbrahim (a.s.)'ın bu cevabı karşısında Hz. Cebrail, Mikail aleyhisselam dönerek: "Bu zât (İbrâhim (a.s.), Allahü Teâlânın dost edinmesine lââyık bir kimsedir." buyurdu.

Meleklerin bu tavırları karşısında korktuğu gözlenen İbrahim (a.s.)'ı melekler, Hz. İshak'la müjdelediler. Bu olağanüstü tabloyu perdenin arkasından izleyen Hz. Sâre, Meleklerin müjdesi üzerine:

"Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken, çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak şey!"

Hz. Sâre'nin bu sözlerine karşılık melekler:

*"Sen Allah'ın emrine mi, takdirine mi şaşırıyorsun!"*⁷⁴

dediler ve İbrahim (a.s.)'ın yanından ayrılarak, Lut kavmi'ni helak etmek için oradan ayrıldılar. 1 yıl sonra da Hz. İshak doğdu.

⁷⁴ Hud / 73

III. BÖLÜM

İbrahim (A.S.)'ın Birkaç Özelliği

Ululazm Peygamber

İbrahim (a.s.)

İbrahim (a.s.), Ululazm adı verilen altı peygamberden biridir. Bu peygamberler Âdem (a.s.), Nuh (a.s.), İbrahim (a.s.), Musa (a.s.), İsa (a.s.) ve Muhammed (s.a.v.)'dir.

İbrahim (a.s.), Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'dan sonra peygamberlerin ve insanların en büyüğüdür. İbrahim (a.s.)'in Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'den sonra derecelendirilmesinin elbette ki bir takım sebepleri vardır. Bu sebepler, aynı zamanda hem O'nun getirdiği mesaj ile yakından alakalıdır, hem de Yüce Yaratıcı'ya kayıtsız şartsız teslimiyetinden kaynaklanmaktadır.

Nemrûd, kendisine ve halkının batıl inançlarına karşı gelen İbrahim (a.s.)'ı ateşte yakmak suretiyle cezalandırmıştır. Nemrud'un ülkesinin kanunlarına göre putlara karşı gelmenin cezası idamdır. İbrahim (a.s.)'in ateşte yakılmak suretiyle cezalandırılmasının sebebi budur. İbrahim (a.s.), mancınıkla kızgın odun ateşine atılırken içinden Yüce Yaratıcı'ya şöyle duada bulundu:

Hasbi yallah ve ni'mel vekil.

(Bana Allah'ım yetiştir. O ne iyi vekildir, yardımcıdır.)

Yüce Yaratıcı, İbrahim (a.s.)'in yardımına önce Cebrâil (a.s.)'ı gönderdi. Cebrail (a.s.): "-Yardıma ihtiyacın var mı? diye sorunca da İbrâhim (a.s.): "Var, fakat sana değil, Rabbim beni görüyor, biliyor." diye karşılık verir. İbrahim (a.s.)'in bu eşsiz teslimiyeti karşısında Yüce Yaratıcı ateşe emreder:

*Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve selâmette ol!*⁷⁵

ve ateş, İbrahim (a.s.)'in üzerine serin olur ve yakmaz. İbrahim (a.s.)'in bu eşsiz teslimiyeti karşısında Yüce Yaratıcı O'na Dostum anlamında "Halilim" diye hitap eder ve o günden sonra da "Halilüllah" veya "Halilürrahmân" olarak vasıflanır. Bu muhteşem övgü Kur'an-ı Kerim'de;

*Ve ahdine vefa gösteren İbrahim'in*⁷⁶

*Kitap'ta İbrahim'i de zikret. Gerçekten o doğruyu söyleyen bir peygamberdi.*⁷⁷

ayetleri ile Yüce Yaratıcı'nın övgüsüne mazhar olur. Bu olaydan sonra Cebrâil (a.s.), kendisine arkadaş olur ve Cennet'ten gömlek ve yaygı getirip, O'nu Cennet nîmetleri ile doyurur.

.....

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed (s.a.v.)'e hitaben; " Sen, yani senin nûrun, hep secde edenlerden dolaştırılıp, sana ulaşmıştır." (Şu'arâ sûresi: 219) buyrulmaktadır. Ehl-i sünnet âlimleri bu âyet-i kerîmeyi tefsir ederken, Peygamberimizin bütün ana ve babalarının, mümin olduğunu, atalarının arasında batıl inançta kimsenin bulunmadığını, atalarının hepsinin temiz ve iffetli olduğunu anlamışlardır. Abdullah ibni Abbas'ın bildirdiği hâdis-i şerifte Peygamberimiz:

⁷⁵ Enbiyâ sûresi:69

⁷⁶ Necm / 37

⁷⁷ Meryem / 41

Benim dedelerimin hiçbiri zinâ yapmadı. Allahü teâlâ, beni temiz babalardan, temiz analardan getirdi. Dedelerimin iki oğlu olsaydı, ben bunların en hayırlısında, en iyisinde bulunurdum."

Şeklinde buyurarak, soyunda Allah'ın emrinde olmayan hiçbir kimsenin olmadığını, anne ve babalarının fakir de olsalar yaşadıkları toplumun en şerefli ailelerinden oluştuğunu, dolayısıyla İbrahim (a.s.)'in da soyca temiz bir aileden geldiğini bildirmektedir. İbrahim (a.s.), vefat etmeden önce oğlu Hz. İsmail'e de şu vasiyette bulunarak, son peygamber Hz Muhammed (sav)'e ait peygamberlik nurunun muhafazasını sıkı sıkı vasiyet etmiştir:

"Ey oğlum! Alnında parlayan bu nûr, son peygamber Muhammed (a.s.)'in nûrudur. Bütün baba ve dedelerimizin vasiyeti, bu nuru iyi muhafaza edip, ehline teslim etmektir. Bu mübarek nuru iyi muhafaza et. Nikâhlı, afif ve temiz kadınlara teslim eyle. Evlâdına da böyle vasiyette bulun."dedi.

İbrahim (a.s.)'a on sayfa kitap verilerek, kendisine kitap verilen peygamberler sınıfına girer. Büyük-küçük herkesi Allah'a iman etmeye davet etti. Allah'tan başka şeylere tapmanın bâtil (geçersiz) olduğunu çok açık bir dille anlattı. Allah'ın emir ve yasaklarını eksiksiz halka bildirdi.. Şirke (Allah'a ortak koşma) yol açacak kapıların hepsini kapattı Putları yerlerde sürükleyerek ne kadar manasız ve aciz olduklarını, onlara tapmanın da sapıklık olduğunu açık bir şekilde gösterdi, aynı zamanda bu haliyle de İlahi Davet'i tebliğ etme ve Allah'ın düşmanlarına başkaldırma konusunda ne kadar cesur olduğunu herkese gösterdi.

İbrahim (a.s.), Nemrud ve halkının gittiği sapık yoldan gitmemiştir. Bu yolun yanlış ve sapıkların yolu olduğundan, doğruca hak yoldan gitmiştir. Yanlış ve sapıklığa hiç girmeden dosdoğru sırat-ı müstakime yönelmedir Haniflik. Onların yolundan gitmediği için O'na, Hanîf denmiştir. Çünkü Haniflik'te eğrilik yoktur, dosdoğru olan din manasında da Hanîf dinî denilmiştir. Peygamber efendimize peygamberlik gelmeden önceki Araplardan birçok kimse de Hanîf dînine mensuptu.

İbrahim (a.s.)'in Sofrası ve Cömertliği

Bütün peygamberlerin, her birinin eskilerin deyimiyle v-i şahsına münhasır bazı özellikleri vardır. Ki, bu ellikler onların şahsında mücehhez hale gelmiş ve onlarla birlikte anılır olmuştur.

Dolayısıyla, peygamberlere ait olan ve şahıslarında mücehhez hale gelen bu özellikler, o peygamberin önemli bir özelliği ile şöhret bularak, o peygamberin sık sık müracaat ettiği bir tebliğ aracı haline gelmesi yanında insanlar için de önemli bir erdem olarak tevarüs etmiştir.

Kur'an'da künyesi "Ebü'l Edyaf" (misafirlerin babası) olarak zikredilen Hz. İbrahim (a.s.)'in birçok özelliği var. Ancak, onun en bariz özelliği, çok cömert, iyiliksever ve misafirperver olmasıdır. Sofraya misafirsiz oturmazdı. Cömertlik, İbrahim (a.s.)'in şahsında somutlaşıp, önemli bir erdem olarak biz insanlara örneklik teşkil etmektedir. Çünkü Kur'an'da:

*İbrahim (a.s.) misafirperver ve ihsanda bulunan, Allah'ın kullarındandır.*⁷⁸

Dikkat edilirse İbrahim (a.s.), bu ayette misafirperver ve iyiliksever olarak takdim edilmekte. Ama bu özelliklerle beraber bir peygamber değil de 'KUL' olarak anılmaktadır. Kul olmak, teslim olmaktır. Yüce Yaratıcı karşısında boyun eğmek, O'nun varlığı karşısında 'hiç' olduğunu tüm dünyaya ilan etmektir. Kısacası O'nun Mutlak varlığı karşısında aciziyetini kabul etmektir. İnsan ancak aciziyetini, 'secde' ederek ve secdede de alnından önce burnunu yere sürterek (aciziyet) ortaya koyar. Böylece, İbrahim (a.s.)'le beraber,

şahsında insan ‘Kul’luk vazifesini, Mutlak hakikat karşısında tüm beşeri sistemlere, tağutlara, nemrutlara ilan etme şerefini yakalamış olur.

Kulluğunu kabul eden insan, her şeyin Yüce Yaratıcı’dan olduğunu bilir. Dolayısıyla Yüce Yaratıcı’dan gelen her türlü nimet de kulluğun gereği olarak tekrar O’na dönmelidir. İşte misafirperver olmak, ihsanda bulunmak, cömert olmak gibi özellikler, insanı Yüce Yaratıcı’ya daha çok yakınlaştıran erdemlerdir. Çünkü burada Yüce Yaratıcı’dan aldığını tekrar O’na vermek vardır, yani ‘veren el’ olmak vardır. Haddini bilmek vardır. Çünkü mülkün asıl sahibi insanın kendisi değil, Yüce Yaratıcı’dır.

İbrahim’in misafirperver ve yardımda bulunan bir ‘kul’ olması demek, bütün insanların misafirperver ve ihsanda bulunmalarının, Yüce Yaratıcı tarafından takdir edileceğini göstermektedir. İbrahim’in bu özelliğiyle, Kur’an’da peygamber olarak değil de ‘Kul’ olarak anılması ifadesinin özellikle kullanılması, bütün insanların aynı düzlemde olduklarını göstermek; dolayısıyla, yüce erdemler gibi misafirperverlik özeliğinin bütün insanlar tarafından yaşanmasının, Yüce Yaratıcı tarafından övgüye mazhar olacağını bildirmek ve insanları bu özelliğin güzellikleriyle tanıştırmak gibi algılanmasını somutlaştırmak içindir.

İnsanların rızkını kendi üstüne alan Yüce Yaratıcı, misafir ve yolda kalmış kullarını, ikram sahiplerinin sofrasında doyurur. Böylece, Yüce Yaratıcı’nın katında kendisine bahşedilen nimetleri, sırf Allah Rızası için ihtiyaç sahiplerine ve yolda kalmışlara ikramda buldukları için ikram sahipleri, yukardaki ayette belirtildiği gibi İbrahim A.s.)’ın şahsında övülüyor, bir bakıma....

Evvah

“Evvah, çok ah eden, samimi dua eden, merhametli, nı sağlam, geniş din bilgisi olan kimse anlamına geliyor”. ı” ünlemi, bir acıya ve hüznü işaret etmek için kullanılır insanın içinden, derinlerden gelir. Şiddetli bir acı ve ünle sarsılan insan, bu sarsıntıyı dindirmeye ve adıklarına, yaptığı hatalara karşı duyduğu pişmanlığı ve pişmanlığa duyduğu öfkeyi belirtmek için ah eder; candan ederek de Allah’tan af diler.

Kulun bütün akidevi bilgileri, Peygamberlerin kendilerine lirdiklerinden ibarettir. Kul, kendisine tebliğ edilen bu gilerle amel eder veya etmez. Buna rağmen peygamberler, ah’a çok yakın olmalarına ve sürekli onlarla üşmelerine rağmen en çok ah edenler, en çok tövbe nler, en çok ibadet ve şükür edenler de yine onlardır.

Vefa

Kur’an’da, Hz. İbrahim’in vefalı ve Yüce Yaratıcı’nın irlerine karşı tam bir teslimiyet içinde olduğu beyan lmektedir:

“İbrahim, Allah’ın emirlerine karşı çok vefalı biridir.”⁷⁹

Vefa sözünü yerine getirme, sözünde durma, borcunu eme; sevgi, dostluk ve bağlılıkta sebat anlamlarına maktadır. Hiçbir insanın, hiçbir babanın canının ımasına kıyamadığı tek varlık sevdiği insan, biricik ladıdır. İbrahim ise kendisine bir evlat verildiği takdirde u, Yüce Yaratıcı’ya kurban edeceğini vaat etmiştir.

İbrahim İsmail'i kurban etmeye kalkışarak, bu sözünde durmuştur. Bu kurban olayını iki açıdan düşünmek lazım:

1) Sözünde durmak. Bir defa, Hz. İbrahim'in, evladını kurban etmeye kalkışmasıyla Allah'a vermiş olduğu sözü yerine getirmiştir. Bu, vefa olayının atılmış ilk adımudur. Bu bakımdan, Kur'an'da Hz. İbrahim'in Yüce Yaratıcı tarafından 'vefali' biri olarak taltif edilerek öne çıkarılmasında, Müslümanlara önemli mesajlar verilmektedir.

2) Allah'ın emirlerini yerine getirmek. Yeryüzünde sadece Yüce Yaratıcı'nın emirlerine uymak, insanı insanlar arasında ve Yüce Yaratıcı'nın katında yükseltir. Yüce erdemler kazandırır. Toplum içinde saygınlığını artırır.

Vefa, sevgide devamlılığı gerektirir. Vefa sahibi olan insanlar, olgun insanlardır. Hz. İbrahim'in Allah'tan istediği evlada karşı vermiş olduğu 'evladını kurban etme' sözünü yerine getirerek, ne kadar vefalı biri olduğunu ispatlamıştır.

İbrahim'in Rabbi'ni Arayışı ve Bir Şehir Faaliyeti olarak: Bilim

Peygamberler içinde sadece İbrahim, kendi çabaları sonucu Rabbi'ni arayıp bulmuştur. Henüz çocuk yaşta iken yıldızlara bakarak Allah'ı aramasını, aslında sıradan bir arayış olarak değerlendirmemek gerekir. Bir kere bu arayışı, birçok boyutu ile birlikte ele alıp, değerlendirmeli... İnsanlara, bir yol gösterici olmadan da Yaratıcı bulunabilir önermesini getirmenin yanında ve ötesinde aklın, kalp ile hazır bilginin sınırlarını zorlayan; mantığı öne çıkaran ve insan eğitiminin ne zaman nasıl başladığını gösteren bir arayış biçimi olarak da bu arayışı örnek gösterme imkânı var.

Bunun yanında, bu arayış biçimi, bir bakıma bir şehirliyeti olan 'Bilim'in de çok önemli bir saç ayağını ştırmaktadır. Çünkü bilim de sanat, felsefe, yönetim gibi ir kökenli bir faaliyet alanıdır. Ve kendi disiplini de ştırmakla, ne kadar önemli bir faaliyet alanı olduğunu termektedir.

İnsan yetenekleri birbirinden farklı konumlarda atılmıştır. Bu farklılık, hakikati ve eşyayı anlama ve rama ile bunları ifade etme biçimlerinin de değişik asını sağlamıştır. İnsan mizacındaki bu farklılık disiplini, tlak hakikate farklı yollardan ulaşma imkânını sağlamıştır.

aynı zamanda, evrensel anlamda bir çoğulcu anlayış layarak, her bilgi düzeyindeki insana kendi yetenek ve umuna göre uygun bir bilgi yolu imkânı sunmaktadır.

İnsan aklının çeşitli öğrenme evreleri vardır. İnsan her ta belli başlı bazı konuları ancak anlama ve kavrama enegine sahiptir. İnsan aklı, bir konuyu algılama enegine sahip değilse eğer, öğrenme olayının da çekleşmeyeceğini bilmesi gerek. Çünkü aklı zorlayarak enme olayının gerçekleşmesini sağlamaya çalışmak, ak aklı karışmaktan başka bir işe yaramayacaktır. O halde, bir öğrenme olayı ancak, bu evrelere göre gerçekleşebilir.

Bu evreler, hem yaş ile alakalıdır hem de bilimin kendine ü disiplini olan taklit etme, düşünme, gözlem, deney, uç gibi evrelerdir. Aklın 7-8 yaş ara ile çevresindeki ut ve somut sorulara yanıtlar bulması, eğitim yolojisinin de kabul ettiği bir sonuçtur. Artık eğitime layacak çocuklara, aklının alabileceği alanlarla ilgili imin verilmesinin daha faydalı olacağı, aksinin yapılması mda ise çocuklarda öğrenmeye karşı bir bıkkınlık şacağı fikri yaygınlık kazanmış durumdadır.

İbrahim, henüz 7-8 yaşında iken çevresindeki eşyalara bir takım sorular yönelterek, bilimin beklisi de ilk evresi olan şüphe ve ret olayına adımını atmıştır.

İbrahim gök cisimlerinin Mutlak Varlık, Yaratıcı Güç oldukları düşüncesinden hareketle kendi konumunu gök cisimlerinin hareketlerine göre belirlemeye çalışır. Bu konumu tayin ederken, öncelikle gök cisimlerinin kendisinin çok üstünde, yaratıcı konumda olduklarını kabulle çeşitli sonuçlar çıkarmaya çalışır. Ancak, gök cisimlerinin hareketleri O'nda bir şüphe ve ret sonucuna götürür ki, bu sonuç aynı zamanda bilginin de başlangıcı olan ilk evredir: yani, şüphe ve ret disiplini. Çünkü şüphe ve ret disiplini olmayınca bilgi de ortaya çıkmıyor.

Kur'an'da, İbrahim'in kendine bir rab arayışı, Kur'an diliyle şu şekilde hikâye ediliyor:

"Gece, üstünü örtüp bürüyünce bir yıldız görmüş ve demişti ki: '-Bu benim rabbimdir.' Fakat (yıldız) kayboluverince: '-Ben kaybolup, gidenleri sevmem' demişti."

"Ardından ay'ı, (etrafa aydınlık saçarak) doğar görünce: '-Bu benim rabbim' demiş, fakat o da kayboluverince: '-Andolsun' demişti, 'Eğer Rabbim beni doğru yola erdirmezse gerçekten sapmışlar topluluğundan olurum"

"Sonra güneşi (etrafa ışıklar saçarak) doğar görünce: '- İşte bu benim rabbim, bu en büyük' demişti. Ama o da kayboluverince, kavmine demişti ki: '-Ey kavmim, doğrusu ben sizin şirk koşmakta olduğunuzdan uzağım."

"-Gerçek şu ki, ben bir muvahhid olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben müşriklerden değilim."⁸⁰

⁸⁰ Enam / 76 -79

Dikkat edilirse bu ayetlerde İbrahim çevresine dikkat çekerek gördüğü ve hissettiği soyut ve somut birtakım şey'lere sorular yönelterek bilimin şüphe, ret, deney (aynı zamanda yanılma), gözlem evrelerine başvuruyor. Bu şekilde, kuru kuruya inanmak yerine akli ve düşüncüyü ön plana çıkaran bir inanma biçimi Kur'an'da örnekleniyor, İbrahim'in bu arayış hikâyesi ile...

İbrahim'in henüz çocukken, kendisine bir rab arayışı ilginçtir. İnsanın rabbe olan ihtiyacının kendisinde belirmesi, aslında insanın içinde aşkın bir gücün varlığıyla ancak izah edilebilir. Çünkü daha düne kadar yaratıcı bir varlık fikri kendisine bildirilmediği halde, birden gök cisimlerine bakarak bir rab arayışını, içinde saklı olan bu aşkın güç ile ancak izah edebilir.

İbrahim'in içindeki bu aşkın gücü, yani Yaratıcıyı dünyanın dışında, uzaydaki kozmik olaylarda aramaya iten şey, gözlemediği üçboyutlu ve sınırlı dünyadaki yetersizliktir. İbrahim, daha ilk gözleminde deneme –yanılma yolu ile gök cisimlerinin de üç boyutlu olduğunu tespit etmiştir. Bir uzama sahip olan her şey bir cisimdir. O halde cisim olan şey/şeyler aşkın bir güç olamaz, ancak daha güçlü ve cisim olmayan bir varlık vardır ki, bu cisim olmadığı için de gözle görülebilme imkânına sahiptir ve dolayısıyla her şey bu üstün güç tarafından yaratılmıştır. İşte bu sonuç, İbrahim'e daha makul gelmektedir. Çevrede görülen her şey canlıdır ve ancak daha büyük bir güce, gözle görünmeyen aşkın bir güce muhtaçtır.

İbrahim deney, gözlem ve akıl yürütmeleri sonrasında Allah fikrine varır. Yaratılmış her nesne ve cisim için bir Yaratıcı'nın varlığı kaçınılmazdır. İbrahim'in gök cisimlerinin hareketlerine bakarak vardığı kesin sonuç; kendi kavminin şirk içine girmelerine sebep olan gök cisimlerinin sürekli bir hareket içinde olmalarından dolayı cisim

olduklarını, cisimlerin de ancak bir yaratıcıya muhtaç olduklarını kavmine (aslında bütün insanlığa) beyan etmiştir. Kendisinin de bir Müvvahid yani Allah'ın tekliğine inandığını deklare ederek çok tanrılı dinlere inanmadığını ve bu tür sapkın bir inancı ret ettiğini açıklamıştır.

Bu aşkın güç, aynı zamanda insanında içindedir ve onu hiçbir zaman yalnız bırakmayarak her an yönetmektedir. İbrahim, bu akıl yürütmelerden sonra öğrendiklerinin ışığında tüm yaratılanların sonradan yaratılmış mahlûk olduklarını görür. Kesrette teklik fikri...

İbrahim'in tüm öğrendikleri aslında henüz çocuk veya gençlik yaşlarında gerçekleşmiştir. Kur'an'da yukarıda açıklanan ayetlerde ve izah edilen konularda İbrahim'in yaşının ne olduğu ifade edilmemekte. Ancak, gök cisimlerinin hareketlerden çıkardığı sonuçlara bakılırsa, yaş itibariyle rüştünü tamamlamıştır. Nitekim Kur'an'da:

“Andolsun biz İbrahim’e daha önce rüştünü vermiştik. Biz onu iyi tanırdık”⁸¹

Bundan sonra vardığı sonuç, onun yaşının bu yaş olduğunu göstermekle beraber, bu, İbrahim'e henüz genç yaşta iken peygamberlik verildiği veya hidayete erdirildiği, doğruluk üzerinde olduğu manasına gelmektedir.

Tabiatta yaratılan her cisim bir Zorunlu Varlığa muhtaçtır. O, Zorunlu Varlık da her şeydedir, her yeredir, her şeyin üzerindedir fikri İbrahim'de yer eder.

⁸¹ Enbiya / 51

ve şehir kültürüne olan merakım, bu konuda yazılmış olan kitapları
ama vesile oldu. Şehir kuramından tutun da şehir sosyolojisi kitaplarına;
Weber'den tutun da Turgut Cansever, Gülzar Haydar'a kadar birçok yerli ve
ncı yazar, ilgi alanım içine girdi böylece. Bu okumalardan sonra şehir ve insanı
an birçok yazı yazdım. O yazılardan biri de Şehrin Makamı yazısı idi. Bu yazı
nden geçen onca zamandan sonra, İbrahim (a.s.) ve şehir veya özelde
im (a.s.) ve Urfa ilişkisinin somut bir örneğini yazma gereğini duydum.

ISBN 978-605-359-565-6